

Van Erf Tot Erf

Interviews met boeren

Voorwoord

Beste lezer,

Met gepaste trots mag ik het voorwoord voor deze unieke verhalenbundel schrijven. In dit 'Van Erf Tot Erf' e-book staan prachtige verhalen over ontmoetingen tussen boeren en burgers in Nederland. Samen hebben zij gesproken over de toekomst van ons voedsel. Een heel belangrijk gesprek, dat hoognodig gevoerd moet worden.

Veel discussies over ons voedsel worden óver, in plaats van met, boeren gevoerd. Dat is ontzettend zonde en zorgt voor onbegrip en frustratie. Het lijkt daardoor alsof boeren en burgers lijnrecht tegenover elkaar staan en uiteindelijk loopt de discussie vast. Dat kan anders. Boeren hebben veel te vertellen - vooral over ons voedsel - dus als je luistert dan leer je wat.

Op initiatief van Milieudefensie zijn ruim 100 betrokken burgers tussen november 2017 en april 2018 op bezoek gegaan bij boeren op hun erf. In één-op-één gesprekken luisterden zij naar de persoonlijke verhalen van deze boeren; hoe werken ze, wat motiveert hen om anders te boeren, waar lopen ze tegenaan en hoe zien ze de toekomst van de landbouw in Nederland?

De verhalen in dit e-book brengen stuk voor stuk boeren in beeld die zich inzetten voor onze voedselvoorziening. Deze boeren zijn verspreid door het hele land en zeer divers; onder andere melkveehouders, akkerbouwers en pluimveeouders komen aan het woord, maar ook boeren met gangbare, biologische en biodynamische bedrijven. Voor veel van de deelnemende burgers waren deze gesprekken echte eye-openers. Zij zagen vaak passie en liefde bij de boeren; voor hun bedrijf en de manier waarop zij elke dag keihard werken. Tegelijkertijd zagen zij ook dat veel boeren het niet makkelijk hebben. Zij krijgen niet altijd een goede prijs voor hun producten en hebben te maken met klimaatverandering, keiharde concurrentie en een wispelturige overheid. Zij willen vaak dolgraag groen zijn, maar dat gaat niet als je rood staat.

Deze gesprekken vormen een belangrijke eerste stap om boeren en burgers dichterbij elkaar te brengen. Samen sta je sterk. Als we elkaar weer beter begrijpen en als we elkaars taal spreken dan kunnen we samen werken aan een eerlijk voedselsysteem. Eerlijk voor de boer, eerlijk voor de burger en eerlijk voor het milieu. De verhalen in deze bundel laten zien dat de eerste stappen daarvoor gezet kunnen worden.

Ik wil iedereen die betrokken is geweest bij deze bundel ontzettend bedanken voor zijn of haar inzet. Allereerst uiteraard alle boeren die - ondanks hun drukke werkweek - het gesprek zijn aangegaan met onze vrijwilligers. Zonder hun gastvrijheid en bereidheid om hun verhaal te vertellen was dit project er nooit gekomen. Daarnaast alle vrijwilligers die het mogelijk hebben gemaakt om met zoveel boeren het gesprek aan te gaan. Tenslotte het vrijwillige redactieteam voor het redigeren van alle verhalen. En natuurlijk Kim de Rijk voor het coördineren van dit project. Ik hoop dat men dankzij deze verhalen beter begrijpt waar ons eten vandaan komt en wie de mensen zijn die het voor ons maken. Ook hoop ik dat deze verhalen meer boeren en burgers in Nederland zullen inspireren om het gesprek met elkaar aan te gaan. Wil je meer weten over de boer-burger beweging die we opzetten?

Kijk dan op: <https://milieudefensie.nl/van-erf-tot-erf>

Veel leesplezier gewenst!

Hartelijke groet,

Bart van Opzeeland
Campagneleider Voedsel - Milieudefensie

Colofon

Dit e-book is ontwikkeld op basis van interviews van vrijwilligers met boeren in Nederland. Alle foto's en verhalen in dit e-book zijn met goedkeuring van beide partijen verkregen.

De rechten van de inhoud van deze publicatie liggen bij Milieudefensie. Het is niet toegestaan om (een deel van) de inhoud te gebruiken voor commerciële doeleinden zonder goedkeuring van Milieudefensie.

Gezien het formaat van deze online publicatie is het e-book niet geschikt voor print. Wees zuinig op onze natuur.

Productie

Arjan Rietveld, Bart van Opzeeland, Joyce van Heijningen, Jurjen de Waal, Kim de Rijk, Maarten Ros, Valesca Mulder

Eindredactie

Anne van den Berg, Charlotte Ehrhardt, Daphne Panman, Helga van Ree, Jorinde Bosma, Marion Schoenmakers

Vormgeving

Xavier Lim, Act Impact

Amsterdam, mei 2018

Milieudefensie

Milieudefensie - Friends of the Earth Netherlands

Postbus 19199, 1000 GD Amsterdam

service@milieudefensie.nl

www.milieudefensie.nl

Vragen naar aanleiding van deze publicatie?

Bel dan de servicelijn van Milieudefensie: 020 6262 620

Milieudefensie gratefully acknowledges financial assistance from the European Union. The contents of this document are the sole responsibility of Milieudefensie and cannot be regarded as reflecting the position of the European Union. The European Union cannot be held responsible for any use which may be made of the information this document contains.

Inhoudsopgave

Van Erf Tot Erf Akkerbouw

'De lieveheersbeestjes zitten al in de koelkast'	6
'Het zien uitgroeien van een plantje tot een gewas, dat vind ik het mooiste'	7
Een akkerbouwer in de Hoeksche Waard	8
Lekkere ierdappels fan de Fryske klaai	9
Biologische landbouw in de stad kan wel	10
'Als je goed bent voor de bodem, is de bodem goed voor jou'	11
Een boer vindt het ook lekker om uit te slapen	12
'Biologisch is een must voor de toekomst'	13
Zundert: de bakermat van pure Nederlandse thee	14
'Agrariërs zijn topsporters en moeten meer teamspirit krijgen'	15
Hoop voor de toekomst	16

Van Erf Tot Erf Rundvee

'Boeren zijn onmisbaar, ze moeten uit het verdomhoekje worden gehaald'	18
Diversiteit is het sleutelwoord van Het Derde Erf	19
Vijfenvijftig zwart-witte dames	20
Moet de koe zich aanpassen aan de boer?	21
'Toen mijn vader boer was waren er geen regels'	22
Het begin is nabij	23
Boeren is puur ondernemen!	24
'Vroeger was ik zelfs bang voor koeien...'	25
Drie in één	26
'Ik blijf boer tot op het bord van de consument'	27
Boer Sjors en zijn dames: topteam	28
'Vreemde eend in de bijt'	29
Verduurzamen is best, maar ik wil ook brood op tafel	30
Boeren en consu-menten hoeven niet lijnrecht tegenover elkaar te staan	31
'Dankzij de schaal-vergroting leid ik geen geïsoleerd bestaan'	32
Bewuste consument maakt bewuste keuzes	33
Overheid en stedelingen begrijpen te weinig van het boerenwerk	34
13 uur per dag, 7 maal per week in touw voor duurzame voedselproductie	35
'Het boerenbestaan is prachtig, ondanks de schijtzooi aan regelingen'	36
Het is vraag en aanbod, de consument moet veranderen	37
'Als je het niet goed doet, ga je failliet'	38
Boeren in evenwicht met de natuur	39
De spagaat van Anita en Guido	40
Ben je goed voor de koeien, dan zijn de koeien goed voor jou	41
Koeien in plaats van geraniums	42
Hoe houden we jonge boeren in Nederland?	43
'Iets nieuws doen en zien dat het werkt'	44
'Ik wil niet als een mummie op de tractor zitten'	45

Van Erf Tot Erf Pluimvee

Pluimveehouder Gert-Jan pleit voor openheid	47
Hanen zijn nuttig tussen de hennen	48

Van Erf Tot Erf Varkens

"Een derde weg: duurzaam en niet biologisch"	50
Staldeuren zijn gesloten, maar de varkensboerderij is open voor iedereen	51
'Ik zing het hier wel uit'	52
De Blije Big: 'Het begon met de kleine, de kreupele en de schele...'	53

Van Erf Tot Erf Gemengd

Limousins langs de Roer	55
Een tropisch eiland in Vorden	56
Veelzijdige boer die wel van een chipje houdt	57
Texelse bio-boer met een missie	58
Leven in, van en met de natuur!	59
'Dit is geen baan, dit is een leven'	60
'De uitdaging is om met boeren en consumenten samen de balans te herstellen'	61
Boerderij Hartstocht zoekt relatie met de stad	62
'Biologisch, ja natuurlijk!'	63
Melken met een duurzaam randje	64
Echte Boerderijzuivel	65
'Niet alleen maar meer, vooral beter'	66

Van Erf Tot Erf Overigen

Stadsboerderij Almere verbindt boer, burger en natuur	68
Klassieke varkensboer wordt duurzame viskweker	69
Van melkveehouderij naar boerderijcamping met terras en escaperoom	70
Voortschrijdend inzicht	71
Hoe een Ikea-order het roer deed omgooien	72
Wout vervuilde zijn kantoorbaan voor 70 groentebedden	73
'Ik ben behalve boer in feite ook slager"v	74
Boer M. ziet het niet meer zitten	75
Stedeling zoekt tuinder	76
Een boerenbedrijf is als een orkest: alles moet in harmonie zijn	77
De Nieuwe Ronde: een zelfpluktuin is het nieuwe werken	78
Zorgboer Dirk-Jan ziet de toekomst met vertrouwen tegemoet	79
Het is een beestenboel op Kloosterhof	80
Er hangt een prijskaartje aan!	81
Wat een schapenvacht te maken heeft met bloeiend duizendguldenkruid	82
De consument geeft de Nederlandse boer een dikke voldoende	83

Van Erf Tot Erf
Akkerbouw

‘De lieveheersbeestjes zitten al in de koelkast’

Toine spreekt met glastuinders Adri en Mia

Als ik aanschuif aan de keukentafel van Adri en Mia Jonkers, kruipt er een lieveheersbeestje over de tafel. Lachend vertelt Mia dat de beestjes - behalve deze dus - aan hun winterslaap zijn begonnen in de koelkast. In het voorjaar worden ze losgelaten in de kassen.

Een mooiere start voor een gesprek over de biologische glastuinderij van Adri en Mia Jonkers kun je niet maken. Ook al bestiert zoon Jorrit als directeur / grootaandeelhouder de zaak sinds enige tijd, het inmiddels pensioengerechtigde echtpaar is nog dagelijks betrokken bij het wel en wee van het bedrijf. Zij staan mij graag te woord.

Optimale kringloop

‘Ons bedrijf is verspreid over bijna tien hectare grond. Deze oppervlakte heb je nodig om, volgens de biologische regels, een zo goed mogelijke kringloop in gang te zetten. Van die bijna 10 hectare is 3,7 hectare eigen grond; de rest hebben we gepacht van boeren uit de buurt’, vertellen de boer en boerin.

Geitenmest en sluipwespen

Aan welke biologische regels houden zij zich nog meer? Op het bedrijf wordt gebruikt gemaakt van dierlijke mest, afkomstig van een biologische geitenboerderij uit de directe omgeving. Ook wordt er groencompost in de bodem verwerkt. Chemische bestrijdingsmiddelen zijn - uiteraard - taboe. In plaats daarvan gebruiken ze bij Oirschot Organics lieveheersbeestjes, sluipwespen en gaasvliegen om schimmels, bacteriën en plaaginsecten bestrijden. Deze jagende insecten kweken ze zelf en zetten ze aan het werk in de kassen, als de tijd daar om vraagt. Tot slot heeft zoon Jorrit een soort wasmachine ontwikkeld, die paprika's op een milieuvriendelijke manier hun plakkerige laagje ontdoet. Zo kunnen ze mooi schoon naar de consument.

Omschakelen kost tijd

‘We zijn ooit begonnen met de traditionele manier van verbouwen, dat waren voornamelijk asperges en witlof. We wilden echter graag overstappen op biologische tuinbouw en in 2000 hakten we de knoop door: een jaar later waren we bezig met het biologisch telen van tomaten. Later kwamen daar de paprika's en komkommers bij’, vertellen Adri en Mia.

Zo'n omschakeling vergt enige tijd. Het is een proces van groeiend inzicht. ‘Je leert door het stellen van vragen en het inwinnen van informatie. Maar ons vertrouwen dat het kon en dus zou slagen, was vanaf het begin groot. De tuinders in onze omgeving dachten dat je zonder bestrijdingsmiddelen geen paprika's zou kunnen verbouwen, maar dat maakte het voor ons alleen maar uitdagender’, vertelt Adri.

Inmiddels werken er in de drukke periode zo'n dertig mensen bij het biobedrijf. Naast de vaste krachten worden er dan ook scholieren en andere tijdelijke krachten ingezet. Er wordt gewerkt van 's morgens zeven uur tot half vijf 's avonds.

Alles draait om smaak

De Jonkers zijn er dus in geslaagd om zonder chemische bestrijdingsmiddelen paprika's, tomaten en komkommers te kweken, die een ware smaaksensatie zijn voor de consument. ‘Smaak is waar het om draait’, zegt het stel eensgezind. ‘Dat is ons doel bij het verbouwen van de komkommers, tomaten en paprika's. We proberen steeds nieuwe rassen uit, bezoeken studiegroepen en wisselen kennis en ervaring uit met andere tuinders. We willen een voorbeeld zijn met ons biologische bedrijf. We zijn er trots op dat we in geen enkel opzicht kwalitatief de mindere zijn van de gangbare groentekwekers. Integendeel!’

Die wetenschap ontlenen ze aan de positieve geluiden die ze lezen in het schriftje dat in hun eigen biologische winkel ligt. Mia: ‘Mensen kunnen hier hun groenten komen halen. De winkel is zes dagen per week open en als er niemand is om te helpen, bedienen de klanten zichzelf en rekenen ze ook zelf af. Dat komt best vaak voor, want wij hebben het druk genoeg. Het werk verveelt daardoor gelukkig nooit, elke dag is weer anders.’

Glaswol biologisch?

Dat de Nederlandse controle op biologische bedrijven streng is, vinden beide bio-boeren alleen maar goed. Dat de controles in het buitenland minder streng zijn, is jammer, maar ze zien in dat zij daar weinig aan kunnen doen. ‘In Amerika valt het verbouwen op glaswol onder biologische teelt. Dat is voor sommige telers in Nederland aanleiding om daar op over te stappen. Daar ben ik het volstrekt niet mee eens! Biologische tuinbouw betekent verbouwen op volle grond, wisselteelt en gebonden zijn aan de jaargetijden’, vindt Adri.

Rol van de grote supermarkten

Toch hebben zowel hij als zijn vrouw vertrouwen in de ontwikkeling van de biologische tuinbouw. Het is wel een traag verlopend proces, maar ze merken dat steeds meer reguliere tuinders anders gaan kijken naar alleen maar meer winst, tegenover de zorg voor het product. Volgens het echtpaar kan de grote sprong voorwaarts echter alleen gemaakt worden als superwinkels als Albert Heijn en Jumbo zouden besluiten om een biologisch product duidelijk te promoten. ‘Dus niet op hetzelfde moment ook de niet-biologische variant van eenzelfde product gaan promoten. Met pompoenen gebeurt dit al wel, maar het kan ook met knolselderij, wortels, witte kool en koolrabi. Producten die niet meteen aan bederf onderhevig zijn dus.’

Milieuedefensie

De familie Jonkers wilde hun verhaal over biologische tuinbouw graag vertellen voor het project Van Erf tot Erf van Milieuedefensie. Ook omdat ze zich door deze organisatie in het verleden wel eens te veel op ‘de grote hoop geschoven’ voelde. Ook met de in hun oren soms agressieve toon kunnen ze zich wel eens ‘wat ongemakkelijk voelen’. Maar deze is soms ‘helaas nodig’, erkennen ze. Bijvoorbeeld bij de aanpak van de kiloknaller. Dat daar iets aan gebeurt, vinden ze goed.

‘Het zien uitgroeien van een plantje tot een gewas, dat vind ik het mooiste’

Frank in gesprek met akkerbouwer Bennie

Ik koop mijn aardappels, uien en eieren altijd uit het kraampje dat voor de boerderij van Bennie Haitel staat. Bennie heeft een klein akkerbouwbedrijf van ongeveer 35 hectare in de buurt van Emmen, waar hij aardappels, suikerbieten, uien, sla, prei en bonen teelt. Bennie runt zijn bedrijf alleen en werkt daarnaast ook nog als chauffeur.

Boer én chauffeur

Bennie stopt ongeveer tien uur per dag in zijn bedrijf, drie tot vier dagen per week afhankelijk van het seizoen. Naast zijn eigen bedrijf werkt hij ook twee dagen per week in vaste loondienst bij Area Reiniging als chauffeur. Zijn vrouw werkt parttime in een apotheek. Bennie runt zijn bedrijf alleen, zoals de meeste akkerbouwbedrijven eenmansbedrijven zijn. Als het druk is helpt zijn zoon wel eens mee, vroeger zijn vader. Bennie hoopt dat zijn zoon, die nu nog studeert aan de Landbouwschool in Dronten, de boerderij over zal nemen.

Van een plantje tot een gewas

Bennie runt het bedrijf nu achttien jaar zelfstandig, maar al vanaf zijn zestiende was hij bij zijn vader in dienst. ‘Het mooiste van dit werk vind ik het zien uitgroeien van een plantje tot een gewas’, zegt hij. Hij houdt van de uitdaging, vrijheid en zelfstandigheid van zijn beroep. Het meest trots is Bennie dat zijn gezin volledig achter hem staat, ‘anders is dit werk niet te doen’. Elke dag is een goede dag, vindt hij. Hij is dan ook een optimistische akkerbouwer die goed nadenkt over zijn handelen, bijna filosofisch soms!

Minder contact, meer internet

Zijn dag begint met het vullen van de kraam. Wat Bennie daarna doet is afhankelijk van het seizoen; het land bewerken, schoffelen, zaadjes en plantjes inkopen, gewasbeschermingsmiddelen bestellen of het contact onderhouden met vertegenwoordigers. Dat wordt overigens steeds minder doordat ook de akkerbouwers meer online (moeten) doen. Vroeger was er meer contact tussen akkerbouwers onderling, bijvoorbeeld bij de coöperatie, en vertegenwoordigers aan huis, legt Bennie uit. ‘Het beroep van akkerbouwer was vroeger leuker en persoonlijker’, vindt hij daarom. De kwaliteit is overigens wel beter geworden.

Grimmiger klimaat

De toekomst van de landbouw in Nederland zal vooral bepaald worden door het grimmiger worden van het klimaat, denkt Bennie. ‘Door klimaatverandering zal ik de gewassen eerder en sneller van het land af moeten halen dan vroeger’, voorziet hij. De zomer en herfst worden natter, waardoor gewassen eerder gaan rotten. Bovendien moet de oogst ook langer drogen in de schuur dan vroeger. Toch verwacht Bennie dat de landbouw altijd zal blijven bestaan in Nederland; de grond is goed en het klimaat gunstig, er is veel landbouwkennis en de opleidingen zijn goed. De opbrengst per hectare is hoog en Nederland heeft een goede concurrentiepositie. Zelf probeert Bennie zo duurzaam mogelijk te boeren door ziektes te voorkomen, zo min mogelijk te spuiten en de bodem zo min mogelijk stuk te rijden.

Producten uit eigen regio

Bennie ziet graag een betere, eerlijkere prijs voor zijn producten en minder macht voor de grote spelers zoals Albert Heijn. De overheid zou hier een grotere rol in moeten spelen, vindt hij. Producenten en consumenten hebben samen veel invloed op de verduurzaming van ons voedsel, met de overheid als toezichthouder. ‘Veel hangt af van de stedeling, of en hoe deze het boerenbestaan begrijpt’, zegt Bennie. Consumenten kopen hun producten steeds liever uit de eigen regio, zo ook uit zijn kraam. Het gaat volgens Bennie allemaal om de beleving, je ziet en weet wat je koopt en je kan de boer zelf iets vragen. ‘Zo spoot ik een keer voedingsmiddelen met de tractor over mijn land en een voorbijganger riep dat ik het milieu vergiftigde’, vertelt hij, ‘maar toen ik uitlegde wat ik eigenlijk deed was de voorbijganger meteen gerustgesteld.’

Een akkerbouwer in de Hoeksche Waard

Ineke spreekt met akkerbouwster Anja

Op een grijze, windstille januaridag fiets ik naar de boerderij van de familie van den Hoek, over de Westdijk, die de westelijke begrenzing vormt van polder Oud-Heinenoord. Vanaf de dijk zie je tussen de huizen door dat de daken van de grote schuren volledig bedekt zijn met zonnepanelen. De boerderij ligt op de hoek van de Westdijk en de provinciale weg richting Oud-Beijerland, op de plek waar in het verre verleden het Huys van Goidschalxoord stond. De grote ingehuurde bietenrooier staat nog op het bemodderde erf. Anja van den Hoek ontvangt mij met koffie in de kleine warme kantine in één van de schuren achter het woonhuis.

Hoe ziet het bedrijf eruit?

De akkers liggen verspreid over een groot deel van de Hoeksche Waard. Naast Anja werken haar man Peter en zwager Arie-Pieter op de boerderij. Anja is 47 jaar en komt uit een akkerbouw- en fruitteelt familie in Cillaarshoek. Sinds 18 jaar werkt zij met haar man en zwager op deze boerderij, voorheen van haar schoonouders. Er worden aardappels, suikerbieten, graan en graszaad verbouwd. Naast de drie familieleden is er één personeelslid in vaste dienst. Op de vraag hoeveel uur Anja gemiddeld in het bedrijf werkt, kan ze moeilijk antwoord geven. 'Ik ben een manusje-van-alles en spring in als het nodig is. Het werk is zó wisselend, het kan variëren van nul tot zestien uur per dag. De seizoenen en het weer zijn allesbepalend voor de werkzaamheden.'

Tijdens de oogst is de drukte het grootst, dan huren ze machines en loonwerkers in. Soms extra hulp om ook mest uit te rijden. De oudste zoon, die een opleiding plantenteelt volgt, werkt soms mee, evenals stagiaires van de opleiding. De verwachting is dat hij later de boerderij zal overnemen. Peter onderhoudt naast het eigen bedrijf ook nog de akkers van de voormalige suikerfabriek in Puttershoek. In de zomer worden er rondleidingen op de boerderij gehouden voor schoolklassen. Op Hemelvaartsdag organiseren zij een Open Dag met kinderactiviteiten. 'Bezoekers zijn vaak verbaasd hoe groot het boerenbedrijf is en wat er allemaal bij komt kijken.' Anja's grootste passie zijn haar paarden.

Wat is er zo leuk aan het boerenbestaan?

De optimale zorg voor een gezonde bodem en een goed product geeft de meeste voldoening in het boerenbestaan. Anja: 'Het meest karakteriserend is het buiten leven, het plezier in het werk, eigen baas zijn en het feit dat geen dag hetzelfde is. Als wij een dag kunnen uitvoeren wat we van plan waren, zonder pech of onoplosbare problemen, hebben we een goede dag. We zijn er trots op dat we een levensvatbaar bedrijf hebben, met voldoende capaciteit. We hebben er veel in geïnvesteerd en we moeten blijven vernieuwen. Je bent nooit klaar.' De boeren in Nederland houden zich over het algemeen goed aan alle gestelde regels. Alhoewel de regelgeving in Nederland streng is. We moeten oppassen dat er niet teveel regeltjes komen en er onduidelijkheid ontstaat.

Is het nu anders dan vroeger?

Het boerenbestaan is veranderd ten opzichte van vroeger, van klein- naar grootschalig. Het oude handwerk is vervangen door machines en we maken tegenwoordig veel gebruik van technische hulpmiddelen zoals de computer. Door deze veranderingen werk je met minder mensen en is de opbrengst per hectare toegenomen. 'Vroeger haalde je 80 ton suikerbieten van een hectare, tegenwoordig 100 ton. Het werk is fysiek minder zwaar, maar geestelijk zwaarder. Een nadeel is dat er minder contact, sfeer en gezelligheid is.'

De vraag is of het toppunt van de grootschaligheid inmiddels al bereikt is. De industrie biedt nóg grotere machines te koop aan. In de toekomst zijn er nieuwe ontwikkelingen nodig om het boerenbedrijf levensvatbaar te houden. 'Ik zie meer in bevordering van kwaliteit dan in schaalgrootte. Het is goed als de voedselketen zich meer op de regio richt. De grootste belemmering is dat de supermarkten en de tussenhandel eisen stellen aan volume en een constante kwaliteit. Een voorbeeld is een patatboer uit België die bij ons zijn aardappelen koopt omdat hij er zeker van wil zijn dat zijn patat van goede kwaliteit blijft.' 'Misschien moeten we accepteren dat er grote boerenbedrijven blijven bestaan naast kleinschalig werkende en biologische bedrijven, die produceren voor de lokale markt.'

Welke invloed heeft het klimaat?

Door de klimaatverandering is het weer onvoorspelbaarder en het is natter op het land. Zoals dit jaar: 'De akkers zijn net geploegd. Door de natte zomer en herfst konden de suikerbieten pas de laatste twee dagen van het land gehaald worden; normaal is dat in november. Het land is direct geploegd voor het behoud van de bodemstructuur. Door de late bietenoogst kunnen we nu geen wintertarwe meer inzaaien.'

Hoe duurzaam is het bedrijf?

'Duurzaamheid is belangrijk voor ons. Een goede bodem is de basis van elk boerenbedrijf. We gebruiken koeienmest op de akkers en zorgen voor een goede drainage. Het is jammer dat je daar weer tegen regels aanloopt die het niet makkelijk maken om de bodem met koemest op te slaan en te bewerken. We telen groenbemesters en zaaien bloemenranden rond de percelen. We gebruiken bestrijdingsmiddelen zo beperkt mogelijk, met gebruikmaking van drones. Daarnaast zijn we aangesloten bij Global Gap (Good Agricultural Practice), een organisatie voor standaardisering en certificering op het gebied van voedselveiligheid in Europa, en Stichting Veldleeuwerik, een stichting waarbinnen akkerbouwers en verwerkers samen aan een duurzame voedselketen werken.'

'De manier van verwerken van voedsel is efficiënter dan vroeger, alle onderdelen van de landbouwproducten worden gebruikt. We zijn ook energieproducent door onze 1.500 zonnepanelen. Tien procent hiervan is genoeg om in de eigen energiebehoefte te voorzien. We zijn met een energie-organisatie in de testfase om als stroomleverancier de markt op te gaan. We blijven steeds zoeken naar vernieuwing en ontwikkeling.' 'Binnenkort willen we een wasplaats gaan bouwen met wateropvang en een bioafbreekbak, voor het afspoelen van de landbouwvoertuigen en filteren van het waswater, om te voorkomen dat resten van bestrijdingsmiddelen onbedoeld in het oppervlaktewater terecht komen. Hiervoor zijn nog geen duidelijke regels. Boeren hebben zelf een grote rol bij de verdere duurzaming van ons voedsel. De overheid kan dit bevorderen door aanpassen van het beleid, met subsidies en het beter op elkaar afstemmen van de regels.'

Hoe is het contact met consumenten?

De groep consumenten is te heterogeen. 'Er zijn wel voortrekkers die minder vlees eten en meer biologisch kiezen, maar zij schieten soms wel eens door. De grote massa zal zich toch het meest laten sturen door de prijzen van voedsel. Wij vinden het contact met burgers en omwonenden belangrijk. Daarom stellen wij onze boerderij ook open voor schoolklassen en organiseren sinds twee jaar een open dag. Recent hebben wij het bestemmingsplan laten wijzigen, zodat uitbreiding van het bedrijf in de toekomst mogelijk wordt. Er is bezwaar uit de omgeving gekomen tegen een eventueel te bouwen extra schuur, die het uitzicht kan belemmeren. We hebben alle aanvragen via de geëigende wegen gedaan en zijn ook met betreffende bewoners in gesprek.'

Tot slot krijg ik nog een rondleiding over het bedrijf. De grote bietenrooier wordt binnenkort opgehaald. De suikerbieten liggen klaar voor transport. Aardappelen liggen in de grote schuur, waar een constante koelte en een lage vochtigheidsgraad ervoor zorgt dat ze tot juni goed bewaard blijven. Anja wijst mij het gedeelte van het erf waar de fundamenten van het Huys liggen. Op dat stuk mag niet gebouwd worden, het verleden ligt goed opgeborgen in de grond. Ik beloof bij het weggaan om op de open dag langs te komen met mijn kleinkinderen.

Lekkere ierdappels fan de Fryske klaai

Maartje spreekt met akkerbouwers Albert en Tetje

In het dorp Kimsward in de provincie Friesland, op nog geen vier kilometer afstand van de Waddenzee, runnen Albert en Tetje Hogenhout sinds 1990 met veel passie een akkerbouwbedrijf. Op de zeeklei begonnen zij uit het niets met een aantal hectare aardappelland. Later kochten ze extra grond aan en breidden uit met suikerbieten, uien en graan. Het grondoppervlak is nu 60 hectare. De aardappelen - ierappels op zijn Fries - en uien worden deels aan huis verkocht. Klanten kunnen bij de familie Hogenhout terecht voor maar liefst zeven rassen tafelaardappelen!

Regionaal boeren

Naast het akkerbouwbedrijf runt de familie Hogenhout een advies- en handelsbedrijf in gewasbescherming, zaaizaden en meststoffen. Zij hebben hiermee een regiofunctie voor akkerbouwers en melkveehouders in het gebied rondom Kimsward. Tijdens dit keukentafelgesprek is Albert de boer op om maiszaad te verkopen aan veeboeren. Het hele jaar rond is er genoeg werk op de boerderij, maar de piek is voornamelijk in het voorjaar. Poten en zaaien op het land, maar ook voor het handelsbedrijf zijn het dan drukke tijden.

Nederland is het beste land om te boeren

Zoon Reinder is ook werkzaam binnen het bedrijf. Hij studeert daarnaast nog aan Hogeschool Van Hall in Leeuwarden en wil graag boer worden. Een betere plek om te boeren dan Nederland is er volgens hem niet. 'Alles is hier maximaal en efficiënt. Nederlanders zijn gedreven en elk gaatje landbouwgrond wordt opgevuld. De grond is duur, dus het moet ook wel gebruikt worden', aldus Reinder.

Buienradar

Of een dag goed of slecht wordt, is afhankelijk van het weer. En juist dat weer is de laatste decennia extremer geworden. 'Maar we kunnen tegenwoordig ook beter omgaan met deze veranderende weersomstandigheden', zegt Tetje. 'De machines zijn bijvoorbeeld beter toegerust om in natte omstandigheden te oogsten.' En er zijn toepassingen ontwikkeld als Buienradar. 'We kunnen het weer bijna een maand van te voren voorspellen. Hoe was dat vroeger eigenlijk?', vraagt zoon Reinder zich af. Zijn moeder weet dat wel. 'Toen keken ze naar de lucht en wisten ze het ook. Jullie kijken naar je telefoon en missen de bui die daar buiten hangt,' zegt ze lachend.

Graszaad met klavers

Op allerlei manieren probeert de familie Hogenhout bij te dragen aan een beter milieu. 'Het milieu is voor een boer in feite het allerbelangrijkste. Het is je bestaan', zegt Tetje. Ze verhakselen bijvoorbeeld al stro sinds zij graan verbouwen om de bodemvruchtbaarheid te verbeteren. 'De bodem is de basis en die moet goed zijn. Je wilt er over tien of honderd jaar ook nog wat mee kunnen', zegt Reinder. Daarnaast is een deel van het graszaad dat zij aan veeboeren verkopen vermengd met klaver. Het voordeel van klaver is dat het gewas stikstof bindt uit de lucht. Deze stikstof komt weer vrij in de bodem en komt ten goede aan het gras.

Ook in de gewasbeschermingsmiddelenhandel zit men niet stil. Het is volgens Reinder misschien wel een van de meest duurzame sectoren ooit. 'Twintig jaar geleden had je bijvoorbeeld nog geen middelen die bijen spaarde en nu zijn die middelen er wel.'

Groene aardappelen en kromme komkommers

Volgens Tetje is er veel onwetendheid bij mensen over het boerenbestaan. Weet men bijvoorbeeld wel dat aardappelen die onder lichte omstandigheden worden bewaard, na verloop van tijd groen kleuren en je ze daardoor beter niet kunt eten? Er heeft zich dan een bepaalde stof ontwikkeld die in grote hoeveelheden giftig kan zijn.

Daarnaast merkt Tetje dat men vervreemd raakt van het natuurlijke product. 'De consument weet eigenlijk niet eens meer dat een komkommer krom kan zijn en dat er dan niks mis is met die komkommer. Hetzelfde geldt voor aardappelen. De supermarktconsument heeft het liefst de ronde aardappelen die gemakkelijk schillen, allemaal zijn gewassen en in een plastic zakje liggen. Als sector hebben wij nog veel werk aan de winkel om de bewustwording onder de consument te vergroten.'

Biologische landbouw in de stad kan wel

Marijke spreekt met akkerbouwster Jolke

Vandaag ontmoet ik Jolke de Moel op de kerstmarkt, waar zij haar biologische tuinderij promoot. Ze hoopt zo meer deelnemers te werven om de tuinderij te ondersteunen. Het is woensdagmiddag, erg koud. Er ligt sneeuw en misschien daardoor is het niet erg druk. Jolke ziet er niet uit zoals ik mij voorstelde: geen breed geschouderde boerin, maar een kleine, slanke vrouw in hippiekleding. Een lange jas maakt dat zij is opgewassen tegen de gure vrieskou.

Jolke (40) komt uit Noord-Holland, uit de bollenstreek. Ze studeerde aan de universiteit in Wageningen en ging daarna naar Engeland waar ze op een groot gemengd bedrijf werkte en een opleiding volgde tot biologisch tuinder. Terug in Nederland vroeg boer Wytze Nauta of ze met hem aan de Eemstadboerderij wilde werken. Daar werkt ze nu twee jaar.

Boeren in de stad

Samen met Nauta en Arnoud Boerma beoefent Jolke stadslandbouw in Amersfoort. Dankzij deze drie boeren is er een stukje echte landbouw in de stad, waardoor de bewoners van Amersfoort makkelijk alles kunnen meemaken, van het bewerken van het land tot en met de oogst. Alles wordt geteeld op biologische wijze. Er komt geen kunstmest of chemisch bestrijdingsmiddel aan te pas. Iedereen is welkom, de ontmoeting is belangrijk. Laten zien hoe ons eten verbouwd wordt, waar dat vandaan komt en wat er voor nodig is om het op je bord te krijgen, zo willen ze de kloof tussen de boeren en burgers verkleinen. Wytze, die in een gewoon rijtjeshuis woont, heeft vaak zijn tractor voor zijn huis staan. De boer in de stad.

Samenwerken

Wytze is akkerbouwer, verbouwt veel soorten aardappelen en heeft kippen, die eieren en vlees leveren. Arnoud, leraar op de Vrije School in Zeist, legt zich toe op enkele gewassen, waaronder pompoen, rabarber en palmkool. Jolke verzorgt de tuinderij, waarbij ze hulp krijgt van vrijwilligers, stagiaires en medewerkers van lokaal zorgbedrijf 'land in zicht'. Zij verbouwt gedurende het hele seizoen 200 gewassen op kleine stroken. Iedere boer is verantwoordelijk voor zijn eigen lap grond, maar verkoop, publiciteit en materiaal aanschaf doen ze zoveel mogelijk samen.

Gemeenschapslandbouw

Jolke is fulltime met haar tuinderij bezig, wat noodzakelijk is om het stuk land te kunnen beheren. Elke werkdag komt zij vanuit Wageningen met haar auto, liefst voor de file, naar haar perceel. In de winter is er minder werk, maar van april tot oktober is ze hier tien uur per dag, vijf dagen in de week bezig het land te verbouwen. Jolke wil het liefst werken vanuit de gedachte uitgedragen door de beweging Community Supported Agriculture. Dit is een vorm van samenwerking tussen burgers en de boer.

Iedereen kan lid worden door jaarlijks een bijdrage te betalen, zo worden de kosten gedekt. In ruil krijgen de aandeelhouders wekelijks een deel van de oogst. Zo ligt het risico niet alleen bij de boer. Op dit moment heeft Jolke 40 tot 45 deelnemers, nog niet voldoende om financieel onafhankelijk te draaien. Daarvoor heeft ze zo'n 60 tot 65 deelnemers nodig. Deze deelnemers kunnen op vele manieren een steentje bijdragen; financieel maar ook door de handen uit de mouwen te steken. Jolke zou in de toekomst graag meer ondersteuning krijgen door een grotere groep aandeelhouders of een boer/boerin die een deel van haar werk overneemt. Nu heeft ze dit tekort aan ondersteuning enigszins ondervangen met hulp van jongeren en volwassenen van de leer-werkboerderij 'Land in zicht'. Zij hebben afstand tot de arbeidsmarkt en komen haar onder begeleiding twee dagdelen helpen.

Water en land

Op het land is geen boerderij. Wel is er een keet die wordt gevormd door twee zeecontainers met daartussen een afdak. De grond - oorspronkelijk weiland - is eigenlijk bedoeld voor de bouw van bedrijven, maar lag al bijna tien jaar braak. De bodem is dicht gereden, verzuurd en verarmd. Bovendien was er oorspronkelijk geen water aanwezig. Afgelopen jaar regelden de boeren een grote giertank, waar 3000 liter in kan. Desondanks blijft de levering van water zeer marginaal - niet ideaal. Nu rukt de bebouwing op en vraagt de gemeente Amersfoort toch al weer een deel van het land 'terug te geven'. Volgend jaar wil de gemeente dat zij hun erf (containers, kas etc) honderd meter verplaatsen. Waarschijnlijk verwijst de gemeente hen over drie jaar naar weer een andere locatie. Hier kunnen ze zich gelukkig vestigen voor een langere periode en is er ruimte voor een onderkomen. Dit is belangrijk om groepen en scholen te kunnen ontvangen. En om onze stadsboeren wat rust te geven.

‘Als je goed bent voor de bodem, is de bodem goed voor jou’

Petra spreekt met akkerbouwer Hans

Vrijdagochtend 24 november 2017. Er verschijnen tientallen spamberichten in mijn mailbox. Vetgedrukt én met veel uitroeptekens. ‘Black Friday! Megadeal! Sla uw slag! Mis het niet!’ Mistroostig staar ik uit het raam. Mijn gedachten dwalen af naar de Oudendijk in Strijen, waar ik vorige week gastvrij werd verwelkomd door een jong, hardwerkend en betrokken boerengezin.

Knollen in de wasmachine

Hans Rozendaal en ik spreken elkaar aan zijn keukentafel met daarop twee mokken vers gezette koffie en een schaal speculaasbrokken. Als ik hier naar buiten kijk zie ik vooral zon en ruimte! Met in de verte alleen de watertoren van Klaaswaal. Op de boerderij met 20 hectare grond verbouwt Hans er vanaf de jaren negentig biologisch. Hij verbouwt knollen, kolen, prei, pastinaak, pompoenen en courgettes.

Hans vertelt enthousiast: ‘Gisteren hebben we 90.000 kilo knolselderij geronseld. Dan wordt de klei van de knollen geschud in een soort wasmachine. Het was flink aanpoten om een oogst als deze af te leveren aan de Belgische producent van biologische diepvriesoepgroenten. Gelukkig heb ik hulp gekregen van mijn vrouw en mijn broer.’

Hans is moe maar voldaan, opgelucht dat het zo goed is gegaan. Het is nog wel afwachten hoeveel gewicht er, schoon aan de haak, overblijft. Dat zal hij die dag nog te horen krijgen. Het klinkt als de ontknoping van een loeispannende film. Terwijl dit nog maar het begin is. Ik zit op het puntje van mijn stoel.

Van gemengd naar groenten, van groenten naar biologisch

Het familiebedrijf dateert van net na de oorlog, toen nog gemengd en onder leiding van opa. De vader van Hans nam de boerderij op zijn negentiende over. Hij deed de dieren liefdevol de deur uit en stortte zich volledig op de groenten. Toen Hans in zijn tienerjaren een beroepskeuze moest maken koos hij bewust voor biologische landbouw. Zijn geloof speelde daarbij een belangrijke rol. ‘Ik dacht vaak na over goed rentmeesterschap. Openstaan voor alternatieve manieren van landbouw voelde als een roeping’, vertelt Hans. Na zijn afstuderen in 1997 nam hij het bedrijf van zijn vader over samen met zijn broer en schakelde het stap voor stap om naar biologisch.

Keihard werken

In 2002 braken moeilijke tijden aan voor de familie. De overheid voerde een stimuleringsregeling in die een uitkering van 2.500 euro per jaar beloofde aan alle boeren die de stap maakten naar biologische teelt. Zelfs als dat maar tijdelijk was. ‘Alle gangbare boeren vlogen af op de pot met geld’, vertelt Hans. Maar na vijf jaar was de markt compleet verziekt. Boeren die al langer biologisch werkten, zoals wij, zaten opeens met enorme overschotten. Gelukkig kwamen we er met keihard werken weer bovenop.’

In mei zal Hans ook het bedrijf van zijn schoonvader overnemen en het fasegewijs omwentelen van gangbaar naar biologisch. Van 20 naar 44 hectare, meer dan een verdubbeling! De kinderen zitten nog op de basisschool. Hij laat ze vrij in hun beroepskeuze. Natuurlijk hoopt hij dat ze het bedrijf willen voortzetten. Hij heeft een bijzondere band met zijn grond: zijn voorouders hebben er immers geboerd.

Vertrouwen

Ieder jaargetijde kent zijn charme. Dagelijks staat hij naar zijn land te kijken en zich af te vragen hoe het allemaal zo kan groeien. Die samenwerking met de natuur, daar doet hij het voor. ‘Natuurlijk zijn er ook weleens zorgen. Je bent voor je gezinsinkomsten afhankelijk van de natuur. En de plicht om de grond goed door te geven aan de volgende generatie legt een druk op je schouders’, zegt Hans.

Vroeger, in de ‘gangbare tijd’, keek je niet echt ver vooruit. Als het werk maar snel iets opleverde, dan was je tevreden. Maar als bioboer moet je beslissingen durven nemen die tegen je gevoel indruisen. Je moet erop leren vertrouwen dat je inspanningen uiteindelijk beloond zullen worden. Zo is grasklaver verbouwen een manier om stikstof te binden. Je hebt dan geen kunstmest nodig en de bodemstructuur verbetert enorm. Maar het vereist engelengeduld. Dat die wordt beloond met een opbrengst die alle verwachtingen overtreft, daar stond Hans zelf ook versteld van. ‘Als je goed bent voor de bodem, is de bodem goed voor jou’, is zijn ervaring.

Wat is ons eten ons waard?

Hans vindt dat ons voedsel te goedkoop is. Mensen betalen er in verhouding veel minder voor dan vroeger. Liever geven ze hun geld uit aan auto’s, wonen en vakanties. De ware kostprijs van voedsel, dus rekening houdend met de geleden milieuschade, moet worden doorberekend aan de consument. De prijs van gangbaar voedsel komt dan hoger uit dan die van biologisch voedsel, daar is hij van overtuigd. ‘Voedsel moet zijn werkelijke waarde terugkrijgen’, vindt Hans.

Hans gelooft in een toekomst met meer ruimte voor lokale initiatieven, plantaardige productie en een mestvrije landbouw. Hans vindt dat er veel meer moet worden samengewerkt. Met de natuur, met burgers en met groeperingen in de samenleving. En die moeten elkaar ook allemaal weer opzoeken. ‘Ja, verbinding is hier wel het toverwoord’, zegt hij. Veranderen doe je niet alleen!

Liever volhoudbaar dan duurzaam

Het begrip duurzaamheid gaat Hans niet ver genoeg. ‘We moeten veel meer vooruit kijken. Het gaat niet alleen om het milieu, het gaat om onze leefomgeving en die van onze kinderen.’ We moeten ook niet doorschieten in activisme. ‘Niet alle mest is slecht voor het milieu en de insectensterfte is niet alléén maar de schuld van agrariërs. We moeten oog hebben voor nuances, zodat we elkaar beter kunnen begrijpen en elkaars taal spreken’, legt hij uit. ‘Als je goed bent voor de bodem, is de bodem goed voor jou.’

Hans zijn motto gonst nog wat na als ik naar huis fiets. Nog voor ik mijn eigen volhoudbaarheid onder de loep heb genomen, ben ik alweer thuis.

Oeps!

Ik schrik, want hoe lang zit ik al uit het raam te staren? Resoluut delete ik enkele Black-Fridaymails. ‘Bodemprijzen? Nu of nooit? Wees er snel bij?’ Ze gaan eraan, weg ermee!

Een boer vindt het ook lekker om uit te slapen

Koos spreekt met boer Raymond

Er valt vandaag druilerige regen, wat het zicht in de auto op deze avond behoorlijk belemmert. Het gevolg is dat ik tot tweemaal toe de ingang van 'De Poshoof' mis. Dat zou bij mooi weer zeker niet gebeurd zijn, want het grote bord met 'Bed & Breakfast De Poshoof' was me dan zeker niet ontgaan. Raymond staat buiten op het erf om mij te verwelkomen en we lopen naar binnen, waar in de keuken zijn vrouw Marloe en dochter Jill (9) aan tafel zitten.

Acteur?

Ik heb de familie recentelijk ontmoet op de Biobeurs in Zwolle, waar de première van de film 'Koolstofboeren' werd vertoond. In deze film laat men zien hoe biologische boeren een belangrijke rol kunnen spelen in het verminderen van het CO2-probleem. Ze leggen die vast in hun bodem. Raymond was één van de koolstofboeren in het verhaal. 'En Jill, heb je je beroemde vader al gezien in de film?', vraag ik. 'Alleen een klein stukje', zegt ze, maar dat vond ze wel al leuk. Dat Raymond en zijn familie begaan zijn met de aarde, komt de rest van de avond duidelijk aan de orde.

Raymond heeft na zijn opleiding Landbouwtechniek aan de Landbouwwuniversiteit Wageningen als bouw- en milieud adviseur gewerkt bij veevoederfabrikant Hendriks-UTD. Daarna was hij werkzaam op diverse landbouwbedrijven. In 2004 werd hij lid van de maatschap van het ouderlijk boerenbedrijf, aan de rand van Maastricht. Hier voert hij nu met passie zijn onderneming.

Biologisch landbouwbedrijf en B&B

Marloe studeerde Gezondheidswetenschappen en werkte als artsenbezoekster. Nu runt ze de B&B en helpt Raymond op het bedrijf. Daarnaast ondersteunen ook Raymonds moeder en haar partner (zijn vader stierf al in 1974) met allerlei werkzaamheden. Nadat ze afgelopen jaar een biologisch boerenbedrijf in Voerendaal hebben overgenomen, bewerken ze nu 75 hectare landbouwgrond, waarop uien, aardappelen, witlofpennen, spelt, haver, groene en witte asperges en grasklaver verbouwd worden.

Het eerste contact met de biologische landbouw was in 2012, toen Raymond naar een netwerkbijeenkomst over vitale landbouw ging. Dit intrigeerde hem dermate, dat hij besloot om over te stappen naar biologische landbouw, wat hij vervolgens in een periode van drie jaar realiseerde. Geen gemakkelijke tijd. Hard werken, een sterke overtuiging dat hij met het juiste bezig was en de inkomsten uit de B&B hielpen hem en zijn gezin door deze periode heen.

Veel te romantisch

Raymond heeft een goede dag als hij heeft geconstateerd dat zijn gewassen er gezond en mooi bijstaan en als hij genoten heeft van de vrijheid en het werken in de natuur. Minder vindt hij de hele administratieve rompslomp rondom de complexe regelgeving, om alles te verantwoorden. Hij denkt ook niet dat burgers enig idee hebben van het boerenbestaan. 'Die stellen zich dat veel te romantisch voor', zegt hij. 'Ze denken dat je alleen maar hoeft te zaaien en te wachten tot er geoogst kan worden. Het zou goed zijn als de burger beter zou weten wat het betekent om gewassen te telen, te oogsten en te verzorgen.' Ook weten veel mensen volgens hem niet dat een boer ook wel eens wil uitslapen, in plaats van elke dag vroeg op te staan (zelfs zijn vrienden dachten hier zo over).

Toch is Raymond trots op het feit dat hij nu mooie, gezonde en biologische gewassen teelt, zonder gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. De opbrengst is weliswaar 5 tot 30 procent lager dan in de reguliere landbouw, maar hij heeft er een positief gevoel over en denkt dat hij de komende jaren een kleiner verschil in opbrengst kan gaan realiseren. Maar dan wel kwalitatief veel beter voedsel, met essentiële voedingsstoffen.

App die groentes scant

In de tijd die hij nu als boer werkt, is er veel gewijzigd in de regelgeving, met steeds hogere eisen en verantwoording naar instanties. Ook de mechanisering is sterk toegenomen, wat steeds hogere risico's met zich meebrengt, omdat het om grote investeringen vraagt. En natuurlijk niet te vergeten de maatschappelijke verwachtingen van burgers ten aanzien van voedselkwaliteit. Die stijgen met het jaar. Dat is een ontwikkeling waar hij wel blij mee is, want voor Raymond is het duidelijk dat landbouw steeds meer richting biologisch gaat en steeds minder gericht op chemie. 'Het is belangrijk om de bodem, en daarmee ook de plant, te verbeteren, zodat we weer gezond en voedzaam voedsel kunnen eten en daardoor zelf ook gezonder worden. Ik hoop dat de ontwikkelingen wat betreft het meten van de intrinsieke voedselkwaliteit sterk vooruitgaan en dat op die manier voedselkwaliteit ook beloond kan worden. Ik zie het al helemaal voor me: de consument die via een app op zijn telefoon de groentes scant, om te zien wat de kwaliteit is,' zegt Raymond. 'Dat zou toch fantastisch zijn, omdat hij dan ziet waarvoor gekozen wordt.'

Bijna Demeter-keurmerk

Vooruitgang is wel iets dat bij Raymond past. Momenteel is hij bezig om zich te verdiepen in de biologisch dynamische landbouw en hij is niet ver van het verkrijgen van het Demeter-keurmerk, dat hieraan gekoppeld is. Klimaatverandering ziet Raymond als een potentiële bedreiging van de aarde en van zijn bedrijf in het bijzonder. Door hevige regen- en hagelbuien kunnen oogsten vernield worden, wat grote financiële consequenties met zich mee kan brengen.

Hij vindt het belangrijk dat de komende generaties goed kunnen leven op deze planeet, iets wat onder meer bereikt kan worden door de bodemkwaliteit sterk te verbeteren, na alle jaren van uitputting en roofofbouw. Door toepassing van niet-kerende grondbewerking, het gebruik van het rijpadensysteem, de installatie van zonnepanelen en goede isolatie van gebouwen en groenbemers, draagt hij al in ruime mate bij aan een duurzamer systeem. En natuurlijk legt hij met biologische landbouw veel CO2 vast in de bodem, zoals te zien is in de film 'Koolstofboeren'.

Voetballen en gamen

Ondertussen is Luc, de oudste van elf jaar, thuisgekomen van het voetballen ('Met 8-0 gewonnen, pap', zegt hij lachend). Nee, voor hem is het nog niet duidelijk of hij de zesde generatie boer in de familie wordt, alhoewel hij, volgens Raymond, weleens heeft geopperd om ook in Wageningen te gaan studeren. Voorlopig is voetballen en gamen echter belangrijker voor hem.

Als ik vraag of reguliere boeren uit de omgeving hem weleens benaderen over biologische landbouw, antwoordt Raymond dat er af en toe weleens een bedrijf op excursie komt, maar dat Zuid-Limburg volgens hem nog sterk onderontwikkeld is op het gebied van biologische landbouw. Er zijn slechts enkele landbouwers en veeteeltbedrijven die biologisch werken. Jammer, maar dat gaat de komende jaren wel veranderen, is zijn mening.

Laat boeren in hun waarde

Tot slot praten we over organisaties als Milieudefensie, die Raymond vroeger beschouwde als bedreiging, maar nu niet meer. Dergelijke partijen zijn volgens hem heel belangrijk in het hele bewustwordingsproces van een gezonde aarde en goede voeding in het bijzonder. Wel geeft hij aan dat bij het verstrekken van informatie, de boeren in hun waarde gelaten moeten worden. Ze werken tenslotte allemaal hard voor hun bestaansrecht in een systeem dat wij met z'n allen gecreëerd hebben. Voor veel boeren is het moeilijk om te veranderen, want daar is veel lef voor nodig en dat gaat gepaard met de nodige risico's.

Inmiddels hebben we tweeënhalve uur gepraat. De tijd is omgevlogen in gesprek met zo'n gedreven en enthousiaste boer. 'Ik kom binnenkort overdag terug voor de foto's, maar ook om het bedrijf in daglicht te zien', zeg ik bij het afscheid. Gelukkig is het gestopt met regenen.

‘Biologisch is een must voor de toekomst’

Brigitta spreekt met tuinder Luuk

‘Het oogsten is echt wel een beloning. Als de verkoop weer begint en de kraam ligt vol mooie spullen van het land, dan vind ik dat geweldig. Maar ik kan ook erg genieten van een dag lekker schoffelen.’

Ik heb vandaag een gesprek met biologisch tuinder Luuk Schouten. Toen ik arriveerde op zijn land kwam hij net naar buiten om hout te halen voor de kachel, die in de schuur staat en waar we bij zijn gaan zitten. Lekker warm met een kop thee erbij. Buiten is het grijs, niet echt koud maar aangenaam is anders.

Luuk pacht de grond sinds 2006 van de familie Boetzelaer. Het betreft de oude moestuin van Landgoed Eyckenstein in Maartensdijk. De tuin was er destijds niet best aan toe. Nu ligt hij er weer prachtig bij, mét een aparte kruidentuin en prachtige kassen! Nu heet het Tuinderij Eyckenstein.

‘Begon te kriebelen’

Luuk: ‘Ik heb biologie gestudeerd en daarna volgden verschillende banen binnen de milieuwereeld, onder meer bij de Provincie Utrecht en bij een adviesbureau. Er begon echter iets te kriebelen... Ik wilde veel concreter aan de slag met duurzaamheid. Bij adviseren moet je altijd maar afwachten wat ermee gedaan wordt en wat er van terecht komt. Dat vond ik onbevredigend.’

Hij begon zich te oriënteren en startte als vrijwilliger op een biologische tuinderij. Daarna volgde hij in deeltijd de opleiding ‘Biologisch boer’ bij Academie Kraaybeekerhof in Driebergen. Luuk besloot om zelf een tuinderij te beginnen. ‘Ik durfde dat wel aan omdat de investering hiervoor niet ongelooflijk groot is. Dus als ik het niks zou vinden, kon ik ook weer stoppen. In mijn geval was de grond bovendien niet van mij. Al met al: goed te doen’, vertelt de bio-boer.

Bekende én vergeten groenten

Op de moestuin wordt inmiddels van alles verbouwd. De enige gewassen die niet zo goed willen op de zandgrond zijn bloemkool en sluitkolen, zoals witte en rode kool. Dat komt ook omdat er knolvoet in de grond zit die de kolen aantast. Luuk: ‘Dan blijft er nog genoeg over dat het wel goed doet op de grond: sla andijvie, courgette, wortelen, bieten, bonen, venkel en een deel vergeten groentes. Er wordt gebruik gemaakt van acht vakken waarin de groepen van dezelfde families komen te staan. De vakken schuiven ieder seizoen door, dat werkt het makkelijkst.’

Inkomsten

Van mei tot en met oktober is er op woensdag en zaterdag een winkel geopend waar mensen groenten uit de tuin kunnen kopen. Deze verkoop op de tuin is de grootste inkomstenbron, daarnaast levert Luuk aan horeca en biologische winkels. Komende zomer start hij ook met het aanbieden van groentepakketten en bij wijze van proef kunnen mensen op kleine schaal zelf komen oogsten.

(Vrijwillige) medewerkers

De tuinder werkt veel met vrijwilligers en stagiaires en met Jasper. ‘Hij is sinds vorig jaar samen met mij verantwoordelijk voor de tuin. Ik had hem eerst als seizoenmedewerker ingehuurd, maar nu vormen we een VOF. We kunnen hier geen volledig inkomen aan overhouden, dus we hebben er allebei nog werk naast. Ik geef les aan de Warmonderhof en ga dit jaar ook examens afnemen. Ze huren mij dan in. Bij elkaar heb ik dan een bescheiden inkomen’, aldus Luuk.

Trots op deze plek

Als ik vraag waar hij trots op is, zegt hij: ‘Het oogsten is echt wel een beloning. Als wij hier op woensdag en zaterdag starten met de verkoop en de kraam dan vol ligt met mooie spullen van het land, dan vind ik dat geweldig. Maar ik kan ook erg genieten van een dag lekker schoffelen.’ Ook de duurzame manier waarop hij werkt geeft hem voldoening. ‘We houden rekening met de aarde. We maken weinig gebruik van machines, doen veel met de hand. Dat is volgens mij de meest duurzame manier van telen. Dat het gelukt is om deze plek te maken tot wat het nu is, dat is wel iets om trots op te zijn. En om op zo’n mooie plek te mogen werken!’

Na de winter...

In de wintermaanden (november tot en met februari) zijn Luuk en Jasper gemiddeld drie dagen per week op de tuin. Ze zijn vooral bezig met de voorbereidingen van het nieuwe seizoen. Ze maken schema’s, werken achterstallig onderhoud weg, bereiden de vakken voor. Het maken van het zaaiplan en de administratie voeren hoort er het jaar rond bij. ‘In de winter gaat alles wel op een lager pitje, we beginnen ook later en stoppen eerder.’

...een druk zomerseizoen!

In het hoogseizoen is dat wel anders. ‘Dan ben ik vijf tot zes dagen per week op de tuin en werk ik al snel zo’n zeventig tot tachtig uur per week. Mensen hebben echt geen idee hoeveel werk er in de tuin zit, die ze hier zomers zien. Ze zien een prachtige plek, maar dat wij dan al om zeven uur zijn begonnen en doorwerken tot vijf uur in de middag om alle bedden te verzorgen, onkruid te wieden en te zorgen dat er weer gezaaid of geoogst wordt, dat zien ze niet.’

Wat kost iets écht

Luuk ziet biologisch als een must voor de toekomst van boeren ondernemingen. ‘We moeten veel beter rekening houden met de aarde en duurzaam ondernemen, of het nu gaat om tuinders of veetelers. Biodiversiteit moet op nummer één staan en daarom moet er van overheidswege aandacht komen voor een eerlijke prijs. Ik begrijp heel goed dat je, als je weinig geld hebt, naar het goedkoopste grijpt. De overheid kan daarin wel een belangrijke rol spelen, denk ik. Maak een eerlijker beeld van wat levensmiddelen écht kosten. Nu klopt die prijs niet; het geheel wordt er niet in doorberekend. De consument ziet dus niet wat iets écht kost.’

Stop met uitputten

Hij hoopt dat er meer tuinen komen zoals de zijne. Dichter bij de consument, eerlijk en open in wat ze doen, duurzaam... Luuk: ‘En er is ook echt ruimte voor. Er zit groei in de biologische sector en daar ben ik blij mee. Laten we vooral zo doorgaan en de wereld een beetje beter maken in plaats van haar uit te putten.’

Ik verlaat de tuin en ben blij met het gesprek met Luuk. Ik kom zeker terug, al was het maar om verse groenten te halen en te genieten van hoe hier gewerkt wordt.

Zundert: de bakermat van pure Nederlandse thee

Luella spreekt met theeboer Johan

‘Dit is waar ik trots op ben’, zegt boer Johan Jansen, terwijl hij demonstratief een glazen mok met thee omhoog houdt. Die thee heeft hij net vers gezet van zijn eigen productie theebladeren, met water op exact de juiste temperatuur. Bij boerderij Special Plant draait alles om thee. We zitten aan een robuuste houten tafel in de nok van een tot bedrijfsruimte omgebouwde stal. Tegen de wanden staan de verschillende soorten thee van het bedrijf tentoongespreid. De ruimte is doordrenkt met een typische geur. Die komt van de theedrogerij onder ons, waar op dit moment de bladeren in grote speciale wokken heel langzaam worden gedroogd.

Johan groeide op in een familie van tuinders. In de loop van de jaren hadden zij zich steeds meer gespecialiseerd in één gewas. Zijn opa begon destijds op de volle grond met sla en andere gewassen, en ging later telen onder platglas. Zijn vader en oom gingen over op de verbouw in kassen en richtten zich uiteindelijk op tomaten, omdat dit gewas het beste perspectief leek te bieden. Maar Johan zag hoe zijn opa, vader en oom in de tang zaten van hun productiesysteem. Zij kozen ervoor om voortdurend de kostprijs te drukken en meer en meer te produceren.

De Uber van de agrarische sector

Hij besloot een andere koers te varen. De basis hiervoor leerde hij tijdens zijn studie bedrijfskunde: unieke producten maken, van hoge kwaliteit en daarbij het hele proces in eigen hand houden. Met dat idee begon Johan in 2008 zijn plantenkwekerij. Toen verklaarden alle tuinders in zijn omgeving hem voor gek, maar dat is nu wel anders. Hij zette zijn tanden in het winterhard maken van witte en roze Gaultheria. Het proces kostte hem tien jaar, maar het leverde hem wel unieke varianten met roze en witte bessen op. Tegenwoordig levert Johan de planten over de hele wereld.

Als kers op de taart slaagde hij er tijdens dit tienjarig proces ook in om de theeplant *Camellia Sinensis* winterhard te maken. Een plant die voorheen alleen in tropische zones produceerde. Inmiddels vinden ze gretig aftrek onder andere tuinders en particuliere liefhebbers in binnen- en buitenland. Ook produceert het bedrijf eigenhandig thee in verschillende soorten en smaken. Er werkt zelfs een heuse thee-sommelier die met haar onderzoek en experimenten het product een nog hogere toegevoegde waarde weet te geven.

Het is Johan dus gelukt om zich los te maken van het heersende bedrijfsmodel dat de meeste boeren in de greep houdt. Zijn bedrijf ziet hij een beetje als de Uber van de agrarische sector, een disruptie veroorzakend concept. Dat oude kostprijsgerichte systeem dat de agrarische sector beheerst, moet volgens hem dan ook echt op de schop. Elders in de wereld zullen er altijd boeren zijn die goedkoper kunnen produceren.

De basis voor een nieuw bedrijfsmodel: uniciteit in plaats van volume

De Nederlandse boer zou beter iets unieks kunnen maken. Minder volume produceren, maar wel van kwaliteit. Daarom moet er een opening gecreëerd worden om te kunnen experimenteren en eventueel te falen. De huidige boer durft dat niet meer, want hij zit vast in het systeem met torenhoge schulden. En verder moet de tussenhandel eruit, want de marges gaan nu naar de coöperaties en de veiling in plaats van naar de boer. Voor een eerlijk systeem moet alle handel rechtstreeks van de primaire producent naar de supermarkt of markt.

Johan benadrukt dat het curriculum van het landbouwonderwijs ook drastisch moet worden aangepast. Deze scholen leiden alleen maar op in de oude traditie. De huidige generatie studenten van de Lagere en Middelbare Agrarische Scholen zijn al zo geïndoctrineerd over kostprijsgericht werken dat ze verloren zijn. Hij moet er niet aan denken één van hen op zijn bedrijf te hebben werken: 'Dan word je zo weer twintig jaar terug in de tijd geworpen!'

Nieuwe horizonten

Hij is ervan overtuigd dat een groot deel van de stedelingen best bereid is om iets meer te betalen voor een echt product. Zij hebben genoeg van die kwalitatief lage massaproducten en zien het belang in van energieneutrale gewassen. Johan is daarom gefocust op de stad. Hij nam stedelingen in dienst, werkte nauw samen met enkele winkels in de stad en begon dichtbij zijn eigen winkel. Daar kan men zien wat de oorsprong is van de producten en hoe ze verwerkt worden. Dat stukje bewustwording maakt dat ze begrijpen waarom het meer kost.

Voor het interview liet Johan me het braakliggende land zien waar over een jaar biologische thee verbouwd zal worden. Binnenkort gaat hier de schop in de aarde om het land voor te bereiden. Hij zag de planten al voor zich staan wuiven in de wind. En verderop heeft hij nog een ander perceel op het oog. De toekomst ziet er rooskleurig uit als agrariër; met Nederland aan de echt pure thee, op Brabantse bodem geproduceerd.

‘Agrariërs zijn topsporters en moeten meer teamspirit krijgen’

Marcel en Petra spreken met akkerbouwer Dik

Het is een koude, donkere maandagavond in februari. ‘De Russische beer is in aantocht!’ horen we op het weerbericht als we het erf van Dik Kruijthoff oprijden. De vrieskou wordt de komende week nog erger, zo wordt ons beloofd. Als we uitstappen zien we een heldere sterrenhemel met daaronder de contouren van een verre horizon. Voor ons ligt in het maanlicht, ogenschijnlijk in een diepe winterslaap, het land van Dik zijn voorouders. Adembenemend.

Niet achterom kijken!

We willen nog even stilstaan bij dit serene plaatje, maar zodra we ook maar een voet over de drempel van Hoeve Bouwlust hebben gezet bekruipt ons het gevoel dat dát niet de bedoeling is. In deze boerderij die al 6 generaties in eigendom is van de familie, kijkt men liever vooruit. Dik heeft zich goed op onze komst voorbereid. We worden vorstelijk onthaald en begeleid naar een modern kantoor. Alleen een tot de verbeelding sprekende wand met oude foto's herinnert ons nog aan een bewogen verleden. We werpen een blik naar links en worden de jaren zeventig ingezogen.

Verloren schaap weer terug

Vier ondeugende schoffies staren ons aan vanaf een knaloranje aanhanger. Voorop, aan het stuur, vader Kruijthoff, die ingetogen glundert. Net alsof hij zijn trots wil verbergen. De jongste telg is hoogblond en kijkt ons, zittend op zijn kleine knietjes, nieuwsgierig aan terwijl hij met zijn handje de veiligheid zoekt van de schouder van zijn grote broer. Allemaal dragen ze bemodderde kaplaarzen en overalls. Behalve één. 'Dat ben ik', zegt Dik, terwijl hij wijst naar de jongen met de schone corduroybroek en nette schoenen. 'Ik kon altijd goed leren en op het platteland was er weinig perspectief. Daarom ben ik in de jaren negentig een andere richting op gegaan. In 2009 kwam ik weer terug in het bedrijf. De ervaring die ik in de financiële sector heb opgedaan komt nu goed van pas.'

De tanden in Bram

Dik toont ons een interessante PowerPointpresentatie en vertelt ons alle wetenwaardigheden rond het ontstaan van de coöperatie Novifarm. Vijf akkerbouwfamilies werken sinds ongeveer tien jaar samen op het gebied van teelt, inkoop, verkoop, arbeid en mechanisatie. Alleen zaken waar een gevoel aan kleeft blijven in eigendom van de afzonderlijke bedrijven. Deze formule maakt het doen van hightech-investeringen mogelijk.

'De coöperatie beheert nu 820 hectare akkerbouwgrond in de Hoeksche Waard. Hier worden tarwe, gerst, aardappelen, suikerbieten, uien, spruiten, grasklaver verbouwd. Door de grote omvang zijn tussenschakels niet altijd meer nodig. Zo is Novifarm inmiddels vaste leverancier van patatketen Bram Ladage. Feedback krijg je rechtstreeks van de afnemer en dat komt de kwaliteit alleen maar ten goede.'

Niet zonder kleerscheuren

'Leven met de grillen van de natuur, dat vraagt grote flexibiliteit van een boer. Het is hollen of stilstaan, elk uur kan je planning veranderen. Veel mensen zijn zich helemaal niet bewust van de spagaat waarin de agrariër van tegenwoordig zit. Met het ene been sta je midden in je bedrijf en moet je ervoor zorgen dat je je inkomen voor nu zeker stelt. Met het andere been moet je over generaties heen denken. De lange termijn overzien. Dan móet je wel open staan voor duurzaamheid en innovatie. Veel boerenbedrijven kunnen dat niet bijbenen en stoppen ermee. Gevolg: het aantal collega's dunt uit. En omdat boeren daardoor een minderheid vormen verdwijnt een hele cultuur. Een boerenbedrijf runnen vereist kracht, lenigheid en uithoudingsvermogen. Het is pure topsport!'

Tegenstellingen? Dik lust ze rauw!

'Ik zou graag zien dat het aantal boeren weer toeneemt. Om dingen te veranderen heb je kritische massa nodig. De oplossing ziet Dik in nieuwe samenwerkingsmodellen. Maar niet als die van bovenaf worden opgelegd. Het moet bij boeren zelf vandaan komen. Ze moeten voorbij het eigen boerenbedrijf durven kijken en elkaar veel meer opzoeken. Niet bang zijn voor verlies van autonomie.'

Dik ziet nog meer tegenstellingen die hij graag zou willen overbruggen. 'We willen als gangbare boeren erg graag leren van biologische collega's. Maar niet alles willen en kunnen we overnemen. Er is ook een middenweg. Als je niet biologisch teelt betekent dat niet dat je niet met duurzaamheid bezig bent.'

Hokjesdenken

Wet- en regelgeving sluit daar niet op aan. Neem, de keurmerken. Momenteel is er veel druk vanuit milieuorganisaties op supermarkten voor het invoeren van een milieukeur op aardappels. Veel telers kunnen niet aan de strenge eisen voldoen. Gevolg: de betreffende aardappels worden uit het buitenland gehaald. En onze Hollandse piepers gaan naar het buitenland waar de eisen niet zo streng zijn. Hoe duurzaam is dat? De natuur laat zich toch niet keurmerken?

Door zich zo blind te staren op keurmerken helpen milieuorganisatie ook niet mee. Sterker nog, ze zaaien er angst mee. En dat polariseert alleen maar. Ook consumenten kunnen een verschil maken. In plaats van genoeg te nemen met een keurmerk kunnen ze blijven doorvragen over de herkomst van een product. En zo afdwingen dat supermarkten eerlijke informatie verschaffen.

Voorlopig geen beren op de weg

Novifarm is in 2017 uitgeroepen tot agrarisch ondernemer van het jaar. Een ijzersterk en toekomstgericht concept, zo omschreven de juryleden het samenwerkingsverband. Dik is daar trots op. Hij wil niet tot de laatste akkerbouwende generatie behoren. 'Ik heb de grond niet in bezit, maar in beheer. En dat is een hele verantwoordelijkheid. Want het gehalte aan sporenelementen in de bodem neemt schrikbarend af, heb ik nog niet zo lang geleden geconstateerd. En de gevolgen daarvan op de menselijke gezondheid zijn niet mals.' Door inhoudsstoffen inzichtelijk te maken wil Dik ervoor zorgen dat gezondheidsclaims van groenten in de toekomst mogelijk gaan worden. Hij hoopt uit de grond van zijn hart dat dit bij toekomstige generaties in goede aarde zal vallen.

Heldhaftig

Geïnspireerd nemen we afscheid. De week erop doorstaan we heldhaftig de voorspelde Russische beer. De roep van de kievit klinkt ons als muziek in de oren. Een nieuwe lente, een nieuw geluid. En Dik zet – met zijn oproep tot verbinding – absoluut de toon!

Hoop voor de toekomst

Margot spreekt met tuinders Julia en Pieter

Op een zonnige warme dag arriveer ik op de afgesproken tijd bij de tuinderij van Pieter en Julia. Als ik aankom zitten ze nog aan tafel. Ik moet dus even wachten en gebruik de tijd om buiten rond te kijken. Het is prachtig buiten en de lente is overal zichtbaar en voelbaar.

Eerst maar 'ns meehelpen!

Na een half uur komt boer Pieter naar buiten. Hij wil me meteen aan het werk zetten, maar ik wil ook veiligstellen dat we aan het gesprek toekomen. Na een half uur overleg wordt besloten dat ik toch eerst mee ga helpen op het land. Het is allemaal heel arbeidsintensief. We gaan het land op en Pieter laat mij zien wat hij van mij verwacht: een enorme rij kleine spinazieplantjes opnieuw inzetten, waar de machine verstek liet gaan. Daarna gaan we thee drinken en mag ik de vragen stellen.

Mooie match

Zoals gezegd, gaat het hier om de biologische tuinderij De Guit op landgoed Bleijendijk. De eigenaresse van het landgoed had zo'n 25 jaar geleden een ideologisch plan met landgoed Bleijendijk: ze wilde op haar landgoed verschillende biologisch-dynamische aspecten vertegenwoordigd zien en ging op zoek naar mensen die konden helpen dat waar te maken. Pieter en Julia hadden elkaar leren kennen tijdens hun landbouwstudie en waren net afgestudeerd. Ze pasten perfect in het gewenste plaatje.

Het bedrijf

Al 25 jaar beheren ze de biologische tuinderij van anderhalve hectare en 0,9 hectare grasland voor drie geiten en twee paardjes. Julia ontfermt zich over de dieren en neemt naast werken op het land ook de administratieve taken op zich. Het is een bedrijf dat groentepakketten levert aan particulieren. Er wordt gefaseerd geplant; iedere keer komen weer andere groentegewassen aan bod om gezaaid en geoogst te worden. Behalve Pieter en Julia is er nog een medewerker voor twee keer in de week. Daarnaast werken er ook een aantal autistische mensen die, onder externe begeleiding, aardig wat werk uit handen nemen. Ze zijn zorgvuldig en precies en nemen tijdrovende klussen voor hun rekening. Op zaterdag verkopen ze bijvoorbeeld zonnebloemzaadjes die ze zelf uit de zonnebloemen hebben gehaald; dit naar grote tevredenheid van alle partijen.

Praktijk van alledag

Wat geeft deze boer voldoening in het werk? De samenhang: 'Als ik zie dat het klopt, het verloop van zaaïen tot oogsten.' Een voordeel vindt Pieter ook dat hij zelf zijn tijd kan indelen; zich kan laten leiden door wat de dag brengt. Volgens Pieter zijn Nederlandse boeren meer gericht op efficiëntie en buitenlandse boeren meer gericht op kwaliteit en tevreden klanten. Op zijn eigen bedrijf zijn in de loop van de tijd wel wat praktische zaken veranderd. Zo wordt er nu gewerkt met plantmachines om de jonge plantjes in de grond te zetten, terwijl dat vroeger met de hand gebeurde. Ook gaat het ploegen nu met de pony, niet te vaak en voorzichtig, om het ecologisch systeem niet te verstoren.

Stad en platteland

Pieter ziet wel hoop voor de toekomst en hoopt dat de trend gaat doorzetten en de landbouw dichterbij de mensen komt. Op de landbouwscholen komt steeds meer aandacht voor het biologische en ook de consument krijgt langzaam maar zeker meer belangstelling voor biologische producten. Mensen gaan steeds meer de boer op en er ontstaan allerlei vormen van kleine bedrijfjes. Toch heeft Pieter niet het idee dat stadse mensen iets begrijpen van het boerenbedrijf. 'Wel bestaat het idee dat we ons langzaam bewust worden dat we elkaar nodig hebben: boer, consument en supermarkt. Maar men is nog teveel gericht op het commerciële; dat speelt nog een grote rol. Mogelijk is hierin ook een sturende rol van de overheid belangrijk.'

Samen verder

Pieter benadrukt ook het belang van insecten voor het ecosysteem. Zelf houdt hij om die reden ook bijen. Het veranderende klimaat is volgens hem nog goed bij te houden, maar hierop tijdig inspelen blijft belangrijk. Intussen is Julia aangeschoven. Zij ziet graag dat er iets in de naam van Milieudefensie verandert: 'Het woord defensie heeft een defensief karakter. Gebruik liever een meer opbouwende, verbindende klank.' Ik ben het roerend met haar eens. De tijden zijn veranderd en de instelling van Milieudefensie is veranderd naar een meer verbindende intentie. Meer benadrukken dat we het samen moeten doen: boer, consument, supermarkt en eventueel overheid.

Na het gesprek zegt Pieter dat hij het gesprek wel leuk vond. Aanvankelijk had hij er niet echt zin in. Dan vraagt hij of ik nog een keer mee het land op ga om met z'n drieën paksoiplantjes in te zetten met de machine; dat gaat sneller. Dat vond ik wel leuk: even voelde ik me ook echt een beetje boer.

Van Erf Tot Erf
Rundvee

‘Boeren zijn onmisbaar, ze moeten uit het verdomhoekje worden gehaald’

Angelien spreekt met melkveehouder Leo

Op zondag 19 november 2017 sta ik onaangekondigd voor de deur van de boerderij van de Firma van Paassen. Leo van Paassen doet open. Ik vraag hem om een interview van anderhalf uur voor het project Van Erf Tot Erf. Leo deinst terug als hij hoort dat het van Milieudefensie uitgaat. Hij laat mij echter binnen. Na ruim drie uur verlaat ik de boerderij met de belofte nog eens terug te komen.

Aan de keukentafel

Leo is gevallen. Voor de tweede keer. Dit keer op zijn rechterarm en die speelt behoorlijk op. Vooral in de nacht. Pijnloos slapen is moeilijk. Hij kan daardoor, zo blijkt later, niet melken.

We zitten aan de keukentafel - bedekt met koeienzeil - en Leo, die 57 jaar is, begint te vertellen. Leo runt samen met zijn broers Peter en Kees een grote boerderij en een loonbedrijf. Leo heeft zeventig melkkoeien en twintig stuks jongvee. Peter heeft ongeveer hetzelfde aantal melkkoeien en jongvee. Het jongvee bestaat uit kalfjes, pinken, eenjarige koeien, en vaarzen, tweejarige koeien. Broer Kees heeft het loonbedrijf. In 1910 is de boerderij opgezet door opa van Paassen. De jongens zijn de derde generatie boeren. In de jaren 1980 is Kees met het loonbedrijf gestart. Als ik later een rondleiding krijg, blijkt hoe groot het loonbedrijf is. En hoe trots de mannen zijn. Ze hebben 95 hectare land.

Op dit moment worden de koeien gemolken door een leenboer. Leo heeft ruim veertig jaar lang geboerd zonder ziek te zijn geweest. Nu is het de tweede keer in korte tijd dat hij een blessure heeft aan zijn arm en nauwelijks kan werken. Een keer is hij door een koe omver gelopen en zijn linkerarm geblesseerd. Nu door een val zijn rechterarm. Pijnlijk en balen!

Weinig Nederlanders zijn bereid te werken op de boerderij

Het loonbedrijf heeft vijf mensen in dienst en in de zomer twee à drie freelancers. Er is een fulltime monteur. De boeren werken soms samen met leenboeren. Zoals nu. Het is trouwens moeilijk om goed personeel te krijgen. 'Als ik opsta om vier uur in de ochtend, zie ik alleen Poolse mensen die naar hun werk gaan,' vertelt Leo.

De Nederlander die bereid is te werken op een boerderij met werkweken van vijftig uur of meer zijn bijna niet te vinden. 'Ik begrijp niet dat uitkeringen omhoog gaan. Dit stimuleert mensen niet om te werken.' Boer Leo maakt werkweken tussen de zestig en zeventig uur. Al op jonge leeftijd hielp hij zijn vader. Het werken op de boerderij heeft hij altijd leuk gevonden.

Boer Leo is trots op de ontwikkelingen in zijn bedrijf. Hij heeft sinds het begin van zijn boerencarrière de hoeveelheid melk verdubbeld en de mest gehalveerd met hetzelfde aantal koeien. Dit duurzame resultaat is behaald doordat de stier genetisch is geactiveerd en het voer is gecontroleerd en uitgebalanceerd.

Het punt waar Leo tegen Milieudefensie aanloopt

Het uitgebalanceerd voer voor koeien betekent dat er geen 'slechte' grassen in mogen zitten. Van kruiden in het gras produceren koeien meer mest. Op dit punt loopt de boer tegen Milieudefensie aan. 'Ik vind dat er teveel wordt teruggegeven aan de natuur.' Biologische boeren produceren veel meer mest door de kruiden en bloemen in het voer.

Er is nog een ander probleem, vertelt Leo: 'Het teruggeven aan de natuur houdt in dat we nu een overschot aan ganzen hebben. Soms wel duizend die het land bevuilen en het gras opvreten. Omdat het water in de sloot nu wordt vervuild en de burger daar last van heeft, grijpen de waterschappen in. Dat een teveel aan ganzen de boeren benadeelt, daar maakt niemand zich druk om.'

'Sterker nog, mensen praten vanuit onwetendheid en oordelen over boeren die aangeven last te hebben van ganzen en er vanaf te willen. Een keer ben ik met mijn auto achter ganzen aan gereden. Een persoon heeft daar opnames van gemaakt en ik kreeg een fikse boete. Ik ben de hele winter bezig geweest om het aan te vechten. Mensen hebben geen idee! Ze hebben geen verstand van het boerenleven, maar wel veel invloed.'

Pasgeboren kalfjes weghalen

'En dan nog iets; de hele discussie rondom pasgeboren kalfjes die zes weken bij de koe moeten blijven. Ik stoor mij daar echt aan. Als nu kalfjes geboren worden, loeit de koe een paar keer als het kalf wordt weggehaald. Dan is het over. Als een moederkoe zes weken mag zorgen voor haar kalf, worden de dieren gek als je het kalfje dan weghaalt. Ga eens bij jezelf na: als jouw baby na zes weken bij je wordt weggehaald, wat gebeurt er dan met jou?'

'De dieren lopen van april tot oktober buiten. Nu staan zij binnen in een loopstal, waar een computergestuurde mestschuiver werkt. Er hangen borstels die de dieren zelf kunnen bedienen. Tien koeien worden tegelijkertijd gemolken. De dieren dragen een band om de hals die iedere beweging vastlegt. Wanneer het dier 'tochtig' is, bijvoorbeeld. Hoeveel er wordt gegeten. Hoe groot de activiteit van het dier is. Hoeveel melk er gegeven wordt. Alles is terug te vinden in een computerprogramma.

Campina haalt eens in de drie dagen het melk op. Op dit moment is de melkprijs per liter 42 eurocent. Dat is een goede prijs als je het vergelijkt met vorig jaar. Toen was het 25 eurocent. De Nederlandse melk gaat de wereld over. Grote afnemers zijn China en Rusland. Door grote schandalen in die landen is Nederlandse melk erg populair.

De overheid denkt te weinig na over nieuwe regels

In deze tijd is het runnen van een boerenbedrijf niet makkelijk. De overheid legt steeds nieuwe regels op, waar vaak onvoldoende over is nagedacht. De boer moet mee met de verandering. Doet hij dat niet, dan krijgt hij te maken met hoge boetes. Zo is in 2014 het melkquotum losgelaten. Het quotum had als voordeel dat een boer niet meer melk dan een vastgestelde hoeveelheid mocht produceren.

Na het loslaten van dat melkquotum zijn boeren gaan uitbreiden met enorme stallen met soms wel driehonderd koeien, zonder grond. 'Iedereen ziet het fout gaan. De boeren moeten teveel mest afvoeren en teveel voer aanvoeren. De branche is in gevaar', vertelt Leo. Ze hadden de regelgeving grondgebonden moeten houden met maximaal drie koeien per hectare. Nu kunnen heel veel boeren hun financiële afspraken niet meer nakomen. De bank hijgt hen in de nek. De boer werkt zich helemaal kapot met alle gevolgen van dien.

Niet investeren als het geld er niet is

Boer Leo is een echte ondernemer, een handelaar die ontzettend snel op de markt inspeelt. Er gaan grote bedragen om in het bedrijf van de Firma van Paassen. Er is geen afhankelijkheid van de bank. Vader van Paassen hield zijn jongens altijd voor: 'Niet investeren als je het geld niet hebt!'

De Nederlandse economie leunt op de landbouw. Er gaat wereldwijd veel geld in om. De Nederlandse boeren zijn handelsmannen: 'De boerenzög heeft nooit genög!' De boerenzeug heeft nooit genoeg! Een uitdrukking van boer Leo. De Nederlandse boeren die een boerderij hebben in Amerika, Australië of Nieuw Zeeland hebben meer mogelijkheden. Zij zitten minder vast aan regels en zijn agressieve ondernemers op de wereldmarkt. Zo stelt boer Leo.

Een uit de handgelopen hobby

We maken een rondje over het erf. In de stallen staat het jongvee wat langzaam doorschuift. Met twee jaar wordt het eerste kalfje geworpen. We bekijken de loopstallen. In een hoek staat een gevaarlijke stier. Dan bezoeken we het loonbedrijf en ontmoeten we Kees, 60 jaar en de oudste broer van Leo.

Het loonbedrijf is een uit de hand gelopen hobby, vertelt Kees Er staat voor drie miljoen aan materialen. De nieuwste foefjes worden mij getoond. Een tractor waarin alles computergestuurd is. Ik mag er even inzitten. Een mestinjecteur met mij grondig uitgelegd. Alles is afgemeten, gecontroleerd en precies uitgebalanceerd om de bodem niet teveel te belasten. Als dat niet volgens de regels gaat, hangen er ook hier weer fikse boetes boven het hoofd.

Er moet wat veranderen

Dat er iets moet veranderen in de landbouw, is boer Leo duidelijk. De veestapel moet enigszins verminderd worden. Het is te belastend voor de boer en het milieu. Dan nog: zoiets: Nederland is de grootste importeur van melk. Je leest het goed: importeur. Voor de maatschappelijke trends is boer Leo trouwens niet bang. Alles aan een koe wordt gebruikt. De farmaceutische industrie heeft dierlijke eiwitten nodig. Schoenen van leer zullen we blijven dragen. Zuivel vinden we lekker en nog altijd eten de meeste mensen (veel) vlees. Het zou alleen goed zijn als er gebouwd wordt aan een samenwerking tussen boeren, consumenten en de overheid als het gaat om verdere verduurzaming van ons voedsel. De boeren moeten uit een verdomhoekje worden gehaald. Ze zijn belangrijk! In alles wat we eten zitten uiteindelijk boeren(deel)producten.

Diversiteit is het sleutelwoord van Het Derde Erf

Ed spreekt met landbouwer Joop

Het is de tweede helft van november 2017 en de zon begint door te breken. De temperatuur is opvallend hoog voor de tijd van het jaar, zo'n 14 graden, en we zitten in het kantoortje van Joop in de boerderij. Joop is 54 jaar, getrouwd met Corine en heeft 3 kinderen. Bij zijn boerderij hoort 18 hectare eigen grond en Joop pacht er nog 17 hectare bij. Veelal grond die niet aan eigen percelen grenst maar onder andere in Eemnes en Hoogland West is gelegen.

Het bedrijf van Joop is biodynamisch (bd), een vorm van biologische landbouw. Je kunt het gerust een gemengd bedrijf noemen; er worden 38 koeien en 25 stuks jongvee gehouden; het voer voor dit vee verbouwt Joop zelf. Daarnaast is er een theeschenkerij en functioneert Het Derde Erf als zorgboerderij. Tevens verbouwt Joop groenten en wat fruit.

Achtergrond

Joop runt de boerderij met zijn vrouw. Er wordt op 3.000 vierkante meter groente geteeld volgens Community Supported Agriculture (CSA), een vorm van samenwerking tussen burgers en lokale landbouwers. Er zijn 50 deelnemers, waarvan een aantal wekelijks een helpende hand biedt. De Community komt twee keer per jaar bij elkaar: in het begin van het jaar om het teeltplan te bespreken en in het najaar om de oogst te vieren. De deelnemers van de Community verdelen wekelijks de opbrengst van de tuinderij. De betaling van de spullen wordt door de CSA zelf geregeld en Joop heeft daar geen omkijken naar, maar krijgt natuurlijk wel een deel van de inkomsten.

Het werk is zijn leven, elke dag. De boerderij is vanaf 1875 familiebezit, Joop is er geboren. Na de Middelbare Landbouwschool is hij een tijd werkzaam geweest als rietdekker, later parttime als boekhouder bij een adviesbureau. In 1988 is hij in de maatschap van zijn vader opgenomen en in 1992 heeft hij het bedrijf overgenomen. In 1998 is hij ecologisch gaan boeren en vier jaar later werd het bedrijf officieel bd. Het is nog zeer onzeker of een van de kinderen de boerderij gaat voortzetten, maar Joop heeft wel de wens om het in deze vorm te laten voortbestaan.

De meeste voldoening haalt Joop uit het vrije buitenleven. Vooral doordat hij een tijd op kantoor heeft gewerkt is dat een enorme motivatie geworden. Steekwoorden zijn: 24/7, vrijheid, fysiek werk buiten. Gevraagd wat hij een volgende keer anders zou doen, antwoordt Joop: 'Ik zou het weer zo doen!'

Robotisering en regelgeving

Een grote frustratie van Joop is het feit dat hij koeien moet afstoten doordat landelijk de normen voor fosfaat worden overschreden. Doordat zelfs de rechter de minister op dit terrein niet heeft gecorrigeerd, worden (kleine) biologische boeren onevenredig hard getroffen door deze maatregel. Joop heeft meer dan genoeg grond en heeft de mest nodig voor zijn bd-bedrijf, maar moet door de enorme toename van de veestapel als gevolg van het verdwijnen van de melkquota ook terug in het aantal koeien.

Naast het moeten krimpen van zijn veestapel, heeft Joop moeite met sommige regels die hem bijvoorbeeld verbieden om meer bomen op zijn erf te planten. De gemeente Soest ligt al een tijd dwars voor een vergunning om notenbomen op zijn erf te planten. Hier lijkt nu verandering in te komen, al mag hij waarschijnlijk minder bomen planten dan hij hoopte. In 2009 is er wel een melkrobot gekomen. 'Eigenlijk is het aantal koeien daarvoor te klein - de norm is ongeveer 65 tot 75 koeien voor een robot - maar omdat er behoorlijk wat werk door de robot wordt overgenomen en ik nu op een andere wijze productief kan zijn, is de investering van zo'n €100.000 toch rendabel.'

Overige activiteiten

Joop is trots op zijn bedrijf, vooral op de diversiteit in activiteiten, maar ook op het gemengde karakter van de boerderij en op de geleverde zorg, de boomgaard, akkerbouw en de theeschenkerij. De laatste jaren heeft hij verschillende gebouwen van het bedrijf opgeknapt, meer verschillende activiteiten georganiseerd, gewerkt aan het sociale karakter van het bedrijf en de contacten met burgers. Het gebruik van trekkers op diesel is nog iets wat Joop graag zou veranderen: hij zou graag weer met paarden gaan werken, maar ziet daar nog wel wat problemen, zoals de ligging en omvang van zijn percelen. Als bd-er is hij natuurlijk, hartstochtelijk voorstander van samenwerking met de natuur. Klimaatverandering merkt hij aan het natter zijn van zijn percelen en de verandering in groeistadia van de gewassen.

Voor zover hij het nu kan beoordelen, ziet Joop de toekomst van landbouw eigenlijk niet veel anders dan Milieudefensie. Wel denkt hij dat de overheid het voortouw moet nemen om veranderingen door te voeren. Boerenorganisaties als LTO, RABO en de zuivelindustrie hebben de afgelopen jaren duidelijk laten zien het niet te kunnen, vindt Joop. 'De overheid zal daarbij oog moeten hebben voor internationale concurrentie, want het kan niet zo zijn dat via de achterdeur vanuit het buitenland minder milieuvriendelijke en goedkopere producten onze markt komen verzieken. Ook zullen veranderingen sociaal rechtvaardig moeten zijn. De terugtrekkende overheid heeft in veel gevallen tot een verslechtering van het sociale klimaat geleid.' Joop wil dan ook graag betrokken blijven bij de activiteiten van Milieudefensie, om op die manier zelf te kunnen bijdragen aan een betere toekomst voor de landbouw.

Vijfenvijftig zwart-witte dames

Willemien spreekt met melkveehouders Jacqueline en Henk

Vanuit Rotterdam fiets ik naar het Westland, maar net voordat ik het kassengebied induik, sla ik af naar de boerderij van Jacqueline en Henk van Staalduinen. Hun boerderij ligt aan de rand van de grazige weilanden en slootjes van Midden Delfland. Ongeveer 20 jaar geleden is het familiebedrijf hierheen verplaatst omdat op de oude locatie kassen zijn verrezen.

Als ik aankom zijn Jacqueline en Henk nog net de koeien aan het voeren; vooraan in de stal verblijft het jongvee en twee koeien die wat extra aandacht nodig hebben. De rest van de zwart-witte dames (koeien en pinken) staan en liggen verderop links en rechts van het middenpad. Op het erf verblijven een paar kalfjes bij witte schuilhuisjes, iglo's genoemd.

Boer zijn is mooi

Als we aan tafel zitten steken Jacqueline en Henk van wal en vertellen waarom ze hun werk zo mooi vinden. 'Geen dag is hetzelfde en we hebben veel vrijheid.' Als boer doe je van alles: koeien melken, voeren en verzorgen, maïs en grasland beheren, machines onderhouden en repareren, loodgieten, timmeren, metselen, administratie bijhouden en nog veel meer. Het mooiste is als het gaat zoals gepland, als 'de dames' gezond zijn en makkelijk melk geven, als de kalfjes gezond geboren worden, als de eerste snee van het land goed is gelukt en de maïsoogst is geslaagd. Want dat is niet vanzelfsprekend: 'Soms moet je een koe laten inslapen. Dan heb ik een rukdag.'

Onzeker bestaan

Tegelijk vinden ze het boerenbestaan onzeker, zowel wat betreft de melkprijs als de regels die op ze afkomen. De melkprijs is al decennia lang nauwelijks gestegen en lag vorig jaar zelfs onder de kostprijs. Vroeger kon je van een melkveebedrijf van deze omvang goed rondkomen, maar nu moet je uitbreiden of bijverdiensten hebben. Henk doet daarom loonwerk in de kassen. De andere onzekerheid zijn de regels voor fosfaat, hoe gaat dat uitpakken. Ze vrezen dat het tot nog meer schaalvergroting leidt, dat een bedrijf van deze omvang niet meer kan overleven.

Biologisch?

Jacqueline en Henk hebben overwogen om biologisch te gaan boeren. Biologische melk zou wel meer geld opleveren, maar dan moeten ze eerst twee jaar investeren voordat de melk als biologisch te verkopen is en dat zit er op dit moment niet in. Ook weet Jacqueline niet zeker of ze wel zo met haar dieren om wil gaan, ze vindt dat biologische boeren soms te lang moeten wachten met het toedienen van medicijnen. Maar tegelijk staat ze er wel achter dat er minder antibiotica wordt gebruikt en is ze trots als het lukt om een koe weer gezond te krijgen zonder antibiotica.

Duurzaam zeker

Het begrip 'duurzaamheid' vindt Jacqueline lastig want daar valt steeds meer onder. Dat betekent niet dat ze de boerderij niet duurzamer wil maken. Ze hebben in ieder geval de wens om zonnepanelen te plaatsen en doen onderzoek naar een eigen waterbron. En of dat nou uit eigenbelang of duurzaamheid is: ze sluiten de mestkringloop. De mest die de koeien produceren, komt weer op hun eigen land terecht, dit voedt de bodem waarop dan weer gras en mais groeit en als kuilvoer naar de koeien terugkeert.

Contact met consument

Jacqueline wil graag meer contact met burgers. Ze hebben al een keer een 'diner in de stal' georganiseerd en een 'koeien in de wei' dag en straks kunnen mensen ook komen koeknuffelen. Via Facebook laat Jacqueline ook zien wat ze als boer doen en op social media gaat ze gesprekken aan met mensen van allerlei pluimage zoals buurtbewoners, boerderijliefhebbers en dierenactivisten. Dat is meestal leuk. Maar sommige mensen willen alleen kritiek geven en schelden; als je probeert om daar een gesprek mee te voeren blijkt dat niet mogelijk. Haar toekomstdroom is dat de afstand tussen boer en burger weer kleiner wordt en dat ze samen met de buurtboeren de streek van eten kan voorzien.

Moet de koe zich aanpassen aan de boer?

Yvonne spreekt met melkveehouders René en Claudia

René Keulen en Claudia van der Tuijn staan gewoonweg te stralen wanneer ze mij de potstal laten zien. Hier liggen de 65 melkkoeien en een paar kalfjes lekker in een dik pak stro. In 1968 had vader Keulen 25 melkkoeien en 25 hectare land. René hielp als kind met veel plezier zijn vader en zodoende is hij het bedrijf ingegroeid. Hij heeft de boerderij twintig jaar geleden overgenomen.

Vandaag de dag heeft René 65 koeien. Naast zijn eigen grond gebruikt hij ook grond van de watermaatschappij (WML) en Staatsbosbeheer in Zuid-Limburg. In totaal heeft hij 60 hectare grond, waarvan 16 hectare natuurlijk en onbemest grasland is. Twee jaar nadat hij het melkveebedrijf volledig overnam, is hij in 1999 omgeschakeld naar biologische productie. Het bedrijf is dan ook sinds 2000 gecertificeerd. De koeien grazen op de huisweides en het jongvee graast op de graslanden van Staatsbosbeheer. René teelt maïs, graan, gras en klaver voor zijn koeien en is trots op de gezondheid van zijn vee, het extreem lage gebruik van antibiotica en de resultaten die voortkomen uit zijn ondernemerschap.

Groeiende koeien, beschermende moeders

In de diverse stallen staan de toekomstige melkkoeien volwassen te worden. Claudia vertelt er enthousiast over. Zo zegt ze dat de koeien zijn verdeeld in verschillende leeftijdsgroepen. Bovendien blijven de leeftijdsgenoten vaak een hecht groepje wanneer ze in de grote melkvee kudde komen.

De 'dames' krijgen het jaar rond kalfjes. Laatst was Claudia een drachtige koe kwijt. Wat bleek: de koe had eerder dan verwacht gekalfd, terwijl ze nog in de wei aan de bosrand stond. Vanwege de helling was het pasgeboren kalf met zwabberende benen onder het prikkeldraad naar beneden gerold. Moeder koe is haar baby gevolgd, dwars door het draad het bos in. Koe en kalf hadden het daar gelukkig goed. René heeft moeder en kalf snel terug naar huis gehaald en in de kudde gelaten.

Geen biologische geitenkaas

René had ook melkgeiten. Hij deed een forse investering in de verbouwing en in apparatuur voor een biologische kaasmakerij op de boerderij. De Q-koorts sloeg in 2006 hard toe en dat maakte in combinatie met persoonlijke omstandigheden een einde aan deze bedrijfstak. De stal is momenteel in gebruik als winterverblijf voor de schaapskudde van Sjoen Graas. René en Claudia gaan op korte termijn werken met andere neveninkomsten. Zo wordt een deel van de oude boerderij omgebouwd voor toeristenverhuur.

Ambitieuze bio-boeren

René en Claudia zijn ambitieuze bio-boeren. Men kan veel bereiken als de afhankelijkheid van kunstmest, diergeneesmiddelen en bestrijdingsmiddelen zou stoppen én als bio in al zijn facetten gewaardeerd zou worden. René: 'We moeten de grootschalige landbouw van de laatste decennia niet langer willen nastreven. In dat geval moeten de koe en de bodem zich aanpassen aan de boer. Dat is te gek voor woorden!' Ook de regelgeving werkt niet mee om tot economisch juiste besluiten te komen. Deze is afgestemd op de reguliere landbouw en haar problematiek. 'De overheid zou meer begrip moeten hebben voor de bio-sector', aldus René.

Tot op heden is er nog geen opvolger, want de kinderen van René kiezen niet voor het bedrijf. Dit heeft nu al gevolgen voor plannen op de lange termijn. Misschien vinden ze nog een opvolger buiten de familie. Er wordt nu over de toekomst van de landbouw nagedacht met de milieubeweging, consumenten (hoeders van de portemonnee), burgers (hoeders van idealen), de overheid, de voedingsindustrie en landbouworganisaties. Dit is voor deze Limburgers een welkome zaak.

‘Toen mijn vader boer was waren er geen regels’

Anne spreekt met melkveehouder Werner

In het mooie IJhorst kronkelt het riviertje de Reest al eeuwenlang tussen Overijssel en Drenthe. Hier ligt ook de boerderij van Werner Bomert, waar hij woont met zijn familie, 115 melkkoeien, 60 kalveren en kat. Zijn ouders wonen in het huis ernaast.

Werner heeft een flinke boerderij die hij toch veelal in z'n eentje weet te runnen. Hij is dan ook een harde werker: de hele dag in de weer, tien uur per dag, zeven dagen in de week. Hij zegt bescheiden dat hij de boel graag netjes houdt en dus misschien nog wel meer bezig is dan anderen.

Regels en administratie

Bij het maken van melk komt veel meer kijken dan ik had gedacht. Het werk van de boer is de laatste jaren volgens Werner dan ook drastisch veranderd. Door milieuregels en het afschaffen van het melkquota is het leven van de melkveehouder een administratieve puzzel geworden.

Jonge boeren worden opgeleid om hiermee om te gaan en kunnen hier misschien nog wel mee overweg. Anders is het als je, zoals Werner, al 30 jaar in het vak zit en er ieder jaar weer nieuwe regeltjes bijkomen. ‘Soms zie ik collega’s van 55 die al met pensioen gaan. Dat begin ik ieder jaar iets beter te begrijpen’, aldus Werner. Toch is hij voorlopig niet van plan te stoppen. Een opvolger heeft hij bovendien ook niet. Hij doet het eigenlijk allemaal in z'n eentje, met soms een helpende hand van zijn vader. Het zou niets voor mij zijn... Want wat nou als je een weekendje weg wilt of op vakantie?

Groeien en weer krimpen

Als kind hielp Werner al mee op de boerderij van zijn vader en hij wist al van kleins af aan dat hij het ooit over zou nemen. Hij is 30 jaar geleden in maatschap gegaan en heeft de boerderij 12 jaar terug overgenomen. Toen is het bedrijf in 10 jaar tijd van 70 naar 120 koeien gegroeid, iets waar hij heel trots op is. Dit had voor een deel ook te maken met het afschaffen van het melkquotum. Achteraf gezien geen goede zet, vindt Werner.

De groei is door het afschaffen van het quotum uit de hand gelopen, met schommelende melkprijzen tot gevolg. Dit bracht de laatste jaren veel onzekerheden met zich mee die het boerenbestaan erg moeilijk maken. Nu komt daar ook het mestprobleem bij en moet Werner veel koeien wegdoen. ‘Zonde!’, vindt hij.

Boer als boekhouder

Wat mij het meest verbaast is de ‘boekhouders’ kant van het vak. Dit is echt iets van de laatste jaren. ‘Toen mijn vader boer was waren er geen regels’, vertelt Werner. ‘Nu zijn er zoveel regels, het is bijna niet meer te volgen.’ Hij heeft er haast een tweede baan bij, als boekhouder. Zo zijn er zijn speciale programma’s nodig om uit te rekenen hoeveel mest en stikstof je op het land mag strooien. Argifirm (een producent van veevoer) heeft een aparte bedrijfstak voor het maken van voeders ‘op maat’, om aan de specifieke situatie van boeren tegemoet te komen. Werner begrijpt niet waarom hij kostbare mest moet afvoeren vanwege het mestoverschot, terwijl hij ook stikstof op het land moet strooien. ‘Is dat soms het werk van sterk lobbyende kunstmest bedrijven?’, vraagt hij zich af.

Hard werken

Het beeld wat ik heb van het boerenbestaan is niet idealistisch. Het is hard werken, zeven dagen in de week. En ja, om vijf uur 's ochtends opstaan om te melken hoort daarbij. Net als het spinnenweb aan regeltjes waarin je al snel verstrikt raakt, maar waar je je wel netjes aan moet houden. Als je dat niet doet, zijn de gevolgen wellicht fataal voor je bedrijf.

Als het maar goed gaat met de koeien

Werners lievelingstijd is de zomer, als hij het gras gemaaid heeft en het inkuilen (het maken van een graskuil, om het gras te conserveren voor de winter) goed lukt. ‘Een mooie dag is er eentje zonder trammelant’, zegt Werner. Als het goed gaat met de koeien gaat het ook goed met hem. Vandaag is het niet zo'n mooie dag. Eén van de koeien is gevallen en ze kan niet meer uit zichzelf opstaan. Werner heeft haar daarom op stro gezet, maar 's middags ligt ze nog steeds.

Het begin is nabij

Arnold spreekt met melkveehouder Jan

Het loopt tegen het einde van het jaar. Hoewel voor oudjaar overdag temperaturen van ruim tien graden zijn voorspeld, snijdt de wind in mijn gezicht als ik 's avonds naar de melkveehouderij van Jan Voets in het Zuid-Hollandse Vlist loop. Ik passeer het stuk technologie waarmee het allemaal is begonnen: de molen Bonrepas, die de polder heeft drooggemalen.

Modern ondernemen

We zijn een ondernemend volk, zo vindt Voets. Kijk maar hoeveel Nederlanders in den vreemde een bedrijf hebben opgezet. Toen hij in 2003 het bedrijf overnam wilde hij de ambities van zijn vader voortzetten. In 2008 ging hij samenwerken met zijn broer, wiens land er nu bij geteld kan worden: 60 hectare gras voor 130 koeien. Nu produceert hij vier keer zoveel melk als in 1998: een miljoen liter per jaar.

Voets heeft robots om te melken, de mest in de afvoer te slepen, koeien te voeren en kalveren te drenken. Daar zal het niet bij blijven: er bestaan halsbanden met zenders die meten hoe vaak de koe herkauwt, maar ook die de koe binnen de perken van de wei kan houden - perken die dan niet meer door paaltjes zullen zijn omheind. 'Vroeger kwam je er wel met hard werken. Nu is een middelbare agrarische school echter onvoldoende om de ontwikkelingen bij te houden, aan alle regels te voldoen en daarvoor de administratie voeren.'

Voets kan voor anderen spreken, want hij werkt ook nog dagelijks bij een adviesbureau waar hij raad geeft aan zo'n zestig melkveehouders. Dit bureau wil bedrijven hun toekomstperspectief laten behouden. Dat wil zeggen, zorgen dat volgende generaties ook nog de grond kunnen benutten. Daartoe moet die grond uiteraard op een goede manier bewerkt worden om bijvoorbeeld verdere bodemdaling tegen te gaan.

Is verduurzaming mogelijk?

Voets is voorstander van een duurzame voedselketen, maar ziet het breder: bijvoorbeeld, supermarkten gooien te veel voedsel weg enkel omdat een datum zou zijn verstreken. En waarom moet een kalf drie, vier landsgrenzen passeren om volwassen te worden? Zelf boert hij ook duurzaam. Zo gaan zijn eigen koeien de wei in, want dat is niet alleen gezonder, maar de mest komt dan ook weer terug op het land. De mensen willen graag een landschap met koeien zien, maar Voets moet de dieren soms wel dwingen naar buiten te komen. Liever blijven ze op stal, waar hun kostje is gekocht.

Processen zoals ontbossing en opwarming van de aarde blijven abstracte begrippen omdat hij er niet zelf mee geconfronteerd wordt. Daar kan een boer ook geen 100% rekening mee houden zolang andere boeren dat ook niet doen. Bijvoorbeeld, zelf kalveren fokken is voor de gemiddelde boer niet rendabel. Moet de overheid dan ingrijpen? Het aantal regels is nu al belachelijk, vindt Voets. Van de coöperaties en supermarkten valt ook geen hogere, of op z'n minst constante, melkprijs te verwachten, waardoor boeren nu niet kunnen investeren. Voor de consument tenslotte ziet hij evenmin een rol weggelegd.

Een rol voor Milieudefensie?

Een vierde mogelijke partij die duurzaamheid kan bewerkstelligen komt niet voor op mijn vragenlijstje dat ik voor Milieudefensie afloop, namelijk, Milieudefensie zelf. 'Ik begrijp dat ze er zijn', zo vat hij zijn mening samen. In het verleden heeft Milieudefensie boeren als vervuilers afgeschilderd zonder zich goed in de feiten te verdiepen, vindt Voets. Hij heeft daarom ook zelf de actie voor een duurzamere voedselketen van Milieudefensie aangegrepen om betere informatie te verschaffen en het beeld van boeren te nuanceren. Kortom, om meer wederzijds begrip te kweken. Het begin is er.

Boeren is puur ondernemen!

Angelien spreekt met melkveehouder Marco

Precies om tien uur parkeer ik de auto op het erf van de familie Langedijk. Een prachtige stolpboerderij in het Noord-Hollandse dorp De Weere. Ik ben terug op mijn geboortegrond en zie dat het nog heel herkenbaar is. Herinneringen brengen mij terug naar mijn jeugd. Hier bracht ik het oude brood van mijn vaders bakkerij en gaf het bijna iedere dag aan mijn geliefde geiten en eenden.

Ik bel aan en de 46-jarige boer Marko doet open. De jongste telg uit het gezin is jarig vandaag en er wordt appeltaart geserveerd. Samen met Majan, de vrouw van Marko, en boer Marko gaan we naar de voorkamer. Hij trouwde in 1995 met Majan. Samen hebben zij drie kinderen.

Trots op het familiebedrijf

In 1980 werd de vader van Marko door zijn zieke broer Kees gevraagd of hij belangstelling had om op de boerderij te werken. Dat had hij en zoon Marko ging graag mee. Al snel werd duidelijk dat ook Marko interesse had voor het boerenbedrijf. In 1992 verliet ome Kees de boerderij en gingen vader en Marko een maatschap aan die tot 1994 duurde. Daarna werd het Marko's melkveehouderij. De stolpboerderij is tot 1996 gepacht door de familie Langedijk. Toen kwam het te koop en boer Marko en zijn vrouw Majan kochten het.

Marko is trots dat hij het familiebedrijf heeft kunnen doorzetten. Marko vertelt: 'Ik ben trots dat het bedrijf financieel gezond is en dat ik werk op mijn eigen grond. Zeventig tot tachtig uur in de week maak ik al gauw. Misschien niet altijd even efficiënt, maar altijd wel bezig.' Ook de oudste zoon van 19 jaar heeft belangstelling voor de melkveehouderij. Momenteel zit hij in het laatste jaar van de middelbare landbouwschool.

Vogeltjesland en duurzaamheid

De melkveehouderij telt rond de tachtig koeien en vijftig kleinvee. Dat zijn kalfjes en pinken. Van oudsher zijn er geiten, eenden en vijftientwintig schapen op het erf om de kleine stukjes gras kort te houden. Boer Marko overweegt 'anders boeren'. Het zijn de grote investeringen die hem er voorsnog van weerhouden. Recent heeft hij wel het dak vol laten leggen met zonnepanelen.

Bij de rondleiding op het erf laat boer Marko het cyclusbord van de koe zien. Hij heeft iets moois gebouwd om de hormooncyclus van iedere koe in kaart te krijgen. Per dag houdt hij bij waar de koe in haar cyclus is. Wanneer het dier tochtig is, bijvoorbeeld. Vandaag is een van de koeien uitgerekend en zal kalveren. Twee koeien gaan naar de overkant van de stal en worden niet meer gemolken omdat ze over twee maanden een kalf krijgen. Dit systeem is, naast de band die iedere koe draagt en waar veel in kaart wordt gebracht, een extra overzichtelijk systeem wat prettig werkt.

Boer Marko heeft vijfenvijftig hectare grond en huurt er twintig hectare grond bij van het Noord-Hollandse landschap. Op het huren en beheren van dat land zijn beperkingen opgelegd, zodat de natuur zo min mogelijk belast wordt. Zo wordt er laat in het jaar gemaaid, zodat de weidevogels rustig kunnen broeden. In de volksmond wordt dit land 'vogeltjesland' genoemd.

Met een Ot en Sien gehalte kijken naar de boerderij

Over de consument is boer Marko niet altijd zo tevreden. Mensen kijken met een te hoog Ot en Sien gehalte naar een boerderij. Maar het is een economische bezigheid, waaruit een inkomen verdiend moet worden. Mensen roepen dat zij meer willen betalen voor het vlees, eieren of melk. Als zij echter voor de schappen staan, kiezen ze voor het goedkoopste product. Daar zou de overheid ook iets aan kunnen doen. De melkprijs is ten opzichte van vorige jaar gedaald naar €0,37. Door de handelsverdragen schommelen de melkprijzen meer. Er wordt wereldwijd erg veel heen en weer gesleept met melk, vertelt Marko. Maar: 'In Nederland zijn we heel innovatief bezig. Wij gebruiken alles van de koe. Naast de dagelijkse producten als zuivel en vlees nu ook hoogwaardige eiwitten voor de farmaceutisch industrie. En veel heel veel melkpoeder.'

Een deel van het eigen land wordt verhuurd aan bollenkwekers. De bollenkwekers gebruiken insecticiden en kunstmest. Boer Marko gebruikt ook kunstmest voor zijn weidegronden. Hij probeert de balans te vinden in precies voldoende. En als het niet nodig is, minder of geen kunstmest te gebruiken. Met de bollenkwekers gaat hij hierover het gesprek aan. 'We hebben er allemaal geen belang bij om onze grond uit te putten!'

In 2018 komt er veel op ons af

Op 1 januari 2018 is het nieuwe fosfatenquotum ingegaan. Dat is spannend. Tot 2015 was goed uit te rekenen wat een veehouderij aan fosfaten produceerde, omdat het was gebaseerd op het aantal koeien en de hoeveelheid melk die geproduceerd mocht worden. Het melkquotum is losgelaten, maar zonder voldoende na te denken over de fosfaat gevolgen. De overheid legt nu met het fosfatenquotum in feite op dat boeren minder koeien mogen houden.

Door de koop van de pachtboerderij was er voor boer Marko in 2015 geen lening mogelijk om te kunnen uitbreiden. Nu is hij blij dat hij geen grotere stallen heeft gebouwd en slechts tien procent extra in koeien heeft kunnen investeren. Maar het is nu nog spannend of er fosfaatrechten bijgekocht moeten worden.

Milieudefensie

Boer Marko heeft eigenlijk weinig te maken met Milieudefensie. Wat hij weet is dat de communicatie vaak niet lekker verloopt tussen de boer en Milieudefensie. En dat het geld kost om aan milieueisen te voldoen.

Hij vertelt: 'Met het Noord-Hollandse landschap hebben wij goede contacten. Zij zijn blij met ons. We pachten het land voor drie jaar en onderhouden het. Dan worden de pachtcontracten opnieuw bekeken en opgesteld. Ik ervaar gelukkig weinig bemoeizucht', aldus boer Marko.

‘Vroeger was ik zelfs bang voor koeien...’

Aren spreekt met melkveehouders Jaco en Elisabeth

‘Vanuit het dorp rechtsaf het fietspad opdraaien, dan is het de derde boerderij aan je linkerhand.’ De aanwijzingen die Elisabeth me over de telefoon had gegeven leken helder, maar met dichte mist blijkt het ineens toch niet zo eenvoudig om de ‘fietspad-sluiproute’ naar het juiste adres te vinden. Dan toch maar met navigatie. Uiteindelijk kom ik, na een tocht over in nevelen gehulde landwegen, twintig minuten te laat op de plaats van bestemming: de melkveehouderij van Jaco en Elisabeth de Groot, in landelijk Baambrugge, onder de rook van Amsterdam.

Grondgebonden boeren

Zoals het een echt ‘keukentafelgesprek’ betaamt, nemen we plaats aan de keukentafel. Vanaf hier hebben we zicht op het erf en het ingekuilde gras. We drinken koffie en Jaco en Elisabeth vertellen over de boerderij. ‘Boven het Spoor’, zoals de melkveehouderij heet, is een vierde generatie familiebedrijf met 56 hectare land. Ze melken 100 tot 110 koeien, een aantal waarmee Jaco en Elisabeth ‘grondgebonden’ kunnen boeren. ‘Grondgebonden’ is belangrijk voor hen; het betekent dat ze alle mest (fosfaat) die ze produceren kwijt kunnen op hun eigen land.

Sinds 2016 is grondgebonden groei wettelijk verplicht, maar die regel had er volgens Jaco en Elisabeth veel eerder moeten komen. ‘Er zijn boeren die met een melkveefosfaatreferentie van 2013 op zak meer dan 100 koeien melken met niet meer dan 15 hectare eigen grond’, zegt Jaco. Het gevolg van een dergelijke scheve verhouding tussen dieren en grond is dat de mest moet worden getransporteerd naar andere boeren of naar mestverwerkers. ‘Die mesttransporten zijn absurd’, vindt Elisabeth. ‘Het maakt de sector er niet bepaald duurzamer op. Bovendien werkt het fraude in de hand.’

‘Grondgebonden groei’ is een van de vele richtlijnen waar de moderne boer zich vandaag de dag aan heeft te houden. Jaco en Elisabeth realiseren zich dat de landbouw in Nederland moet worden gereguleerd. Tegelijkertijd worden ze ‘gek’ van steeds weer nieuwe regels en de almaar ingewikkelder wordende administratie. ‘Zonder een goed managementprogramma kom je er tegenwoordig simpelweg niet meer uit’, zegt Elisabeth. ‘Ik wil met mijn dieren bezig zijn en niet de halve dag achter de computer moeten zitten.’ Langzaam komt er een beeld naar voren van een overheid die steeds achter de feiten aanloopt. ‘Er ontbreekt een duidelijke langetermijnvisie’, zegt Jaco. ‘Boeren weten niet waar ze aan toe zijn; dat geeft onrust.’

Mentaliteit

Er blijkt ook een andere kant aan het verhaal te zitten. Volgens Jaco moeten Nederlandse boeren worden ‘afgeremd’. ‘Wij Nederlanders zijn echte ondernemers. Dat zit ons in het bloed. We willen altijd en overal het maximale uit het bedrijf halen. Dit is echt anders in het buitenland. Ik hoor Canadese en Franse collega’s nogal eens klagen over Nederlanders die daar boeren. Het moet altijd maar meer en groter. Echt een mentaliteitskwestie.’

‘Of een typisch voorbeeld dicht bij huis. Op het moment dat het melkquotum eraf ging, had de Nederlandse overheid direct - en niet maanden later - maatregelen in moeten voeren om de explosieve groei tegen te gaan. Toen het quotum eraf ging, is iedereen gaan investeren terwijl dat dus eigenlijk, milieutechnisch gezien, niet kon.’ Moeten boeren dan als het ware tegen zichzelf in bescherming worden genomen? ‘Ik vrees van wel’, zegt Jaco.

Wat is wijsheid?

Maar hoe moet het dan? Wat is wijsheid als er enerzijds kennelijk teveel en te moeilijke regels zijn, maar anderzijds de sector zonder die regels ongecontroleerd groeit met alle nadelige gevolgen van dien? Volgens Jaco en Elisabeth zijn er twee dingen van belang. Op de eerste plaats moet de regelgeving logischer en makkelijker worden. ‘De nieuwe minister heeft gelukkig beloofd om daar snel werk van te maken’, zegt Elisabeth. Ten tweede moeten boeren een eerlijke prijs krijgen voor hun producten. ‘Met een eerlijke prijs kunnen we duurzamer produceren en worden we niet steeds gedwongen om te groeien’, zegt Jaco. ‘Want Nederlandse boeren mogen dan ondernemers zijn, de retail dwingt ons ook om almaar groter te worden - anders red je het niet.’ ‘Daarbij moeten Nederlanders lokale producten gaan kopen, het liefst groenten van het seizoen’, vult Elisabeth aan. ‘Sperziebonen uit Kenia, iedere dag van het jaar: dat is toch ook niet duurzaam?’

Zo komt het gesprek op klimaatverandering. Jaco gelooft daar eigenlijk niet zo in. Hij gelooft wel dat het klimaat verandert, maar niet per se door toedoen van de mens. Elisabeth vindt vooral dat iedereen op zijn eigen niveau verantwoordelijkheid moet dragen, zowel overheid, bedrijven als consumenten. ‘Kijk ook naar andere sectoren, zoals transport bijvoorbeeld’, zegt ze. ‘Als transport een reële prijs zou krijgen, dan stoppen we waarschijnlijk meteen met het invliegen van die boontjes. En die spotgoedkope vliegvakanties niet te vergeten...’

Het mooiste beroep ter wereld

Inmiddels is de mist bijna opgetrokken en zie ik eindelijk eens iets van het platteland: grasland tot zover het oog reikt. ‘Tja’, verzucht Jaco. Het is soms een hoop gedoe en het is hard werken, maar ondanks alles is dit natuurlijk het mooiste beroep van de wereld. Werken in de vrije natuur, met levende dieren, wat wil een mens nog meer? ‘Alweer 35 jaar’, zegt Elisabeth. ‘Om te bedenken dat ik vroeger bang was voor koeien. Wat de liefde toch wel niet allemaal teweeg brengt!’

Zoals het er nu naar uitziet, gaan Jaco en Elisabeth nog een jaar of vijf door. Dan neemt, als alles volgens planning verloopt, hun zoon het van ze over - de vijfde generatie. ‘Hij is van mening dat er toekomst is voor het bedrijf’, zegt Jaco, ‘en ik ben het met hem eens. De wereldbevolking blijft groeien, de vraag naar melk zal blijven stijgen en dit gebied is voor de lange termijn aangewezen als landbouwgrond.’

Als het gesprek ten einde loopt vraag ik nog wat ze eigenlijk vinden van deze actie van Milieudéfensie. Na een korte stilte zegt Jaco: ‘Eerlijk gezegd sta ik vaak nogal sceptisch tegenover dit soort milieclubs. Vaak belichten ze de zaak te eenzijdig. Maar deze actie vind ik goed. Nu kunnen wij eindelijk zelf eens ons verhaal doen.’ Na een rondje door de stal en een paar foto’s ga ik terug naar Amsterdam, nu gewoon over het fietspad.

Drie in één

Odilia spreekt met melkveehouder Bart

Op een zonnige doch winderige middag fiets ik naar mijn afspraak met Bart Lubbers. Bart is een melkveehouder van 40 jaar en hij boert samen met zijn vader Bert langs de IJssel, bij Arnhem. Ze hebben ook een landwinkel met streekproducten. De zuivel die ze verkopen komt van melk van de boerderij zelf en deze verwerken ze hier ook. Een gedeelte van de melk wordt verkocht aan een Syrisch gezin die er kaas van maakt en vervolgens verkopen in Duitsland. Het boerenbedrijf biedt een zeer verzorgde indruk.

Duurzaamheid als uitgangspunt

Bij aankomst word ik aangenaam verrast doordat vader Bert en collega-boer Wilco aanschuiven. Bij de thee en koekjes ontwikkelt zich een leuk, interessant en levendig gesprek. Boer Bart en boer Wilco zijn actief binnen het bestuur van Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO) en zijn actief met Rivierklimaatpark, bestaande uit 19 grondgebruikers. Hierbij proberen zij op een positieve manier een bijdrage te leveren zodat er zo min mogelijk landbouwgrond verloren gaat. Het uitgangspunt voor deze boeren is duurzaamheid; ook werken ze zo circulair mogelijk en doen ze aan weidevogelbeheer. Op dit moment zijn er veel ganzen, en vogels zoals bijvoorbeeld de Kievit, die er nauwelijks meer waren keren weer terug.

Helaas ervaren deze boeren moeilijkheden door de overheid en natuurorganisaties. Zo wordt er zomaar grond afgegraven voor natuurdoeleinden, waardoor de grond ongeschikt is of zal worden voor voedselproductie. Deze grond is kostbaar en van groot belang voor ons kleine land.

Gek op voederbieten

Boer Bart laat zijn koeien op de uiterwaarden van de IJssel grazen. Dit is een prachtig gezicht en gelukkig zien we langzaam aan steeds meer koeien buiten. Boer Wilco heeft zijn boerderij op een landgoed in Velp. Hij voert de koeien met lokaal geproduceerd voer. Boer Bart is een jaar geleden begonnen met de ouderwetse voederbiet - een knolgewas dat lijkt op de suikerbiet maar met een lager suikergehalte - wat heel goede resultaten oplevert. De koeien zijn er gek op en de voederbieten hebben een hoge voedingswaarde. Ook voeren ze de koeien met gras, maïs en soms aanvulling met krachtvoer. De leverancier hiervan is bezig om het voer CO2-neutraal te maken.

Keerzijde van mechanisatie

De laatste decennia heeft er een ommekeer plaatsgevonden betreffende het fokken van koeien. Er wordt niet alleen maar op melkgift gefokt, maar ook op gemakkelijk kalven. Daardoor is het nu mogelijk dat de koe zonder hulp van de boer kan kalven, waardoor de koe gezond is en niet snel ziek wordt. Het gebruik van antibiotica is hierdoor zeer beperkt.

Het boeren is gemakkelijker geworden dan vroeger door de mechanisatie, maar de boer is er eigenlijk niet op vooruit gegaan. De administratieve druk is groot. De mechanisatie heeft voor welvaart gezorgd, maar het inkomen van de boeren is in vergelijking met vroeger achteruit gegaan. Als we kijken naar het percentage van het inkomen dat vroeger besteed werd aan voedsel, dan is het duidelijk dat er wat moet veranderen. Vroeger was dit ongeveer vijftig procent van het inkomen en nu is dit ongeveer zestien procent. Een mogelijke oorzaak? De macht van de grote bedrijven, met name de grote supermarktketens. De boer is afhankelijk van zijn afnemers met betrekking tot de prijs die hij voor zijn producten krijgt. Dit in tegenstelling tot de burgereconomie, waar de producent de prijs bepaalt.

Consument heeft de macht

De boeren vinden dat ze een beetje op een eiland leven, in een eigen wereld. Ze gaan weinig op vakantie. De passie voor het boerenbedrijf is groot. Ze voelen veel binding met de koeien en ze vinden het prachtig om het traject van kalfje naar koe te volgen. Ook het jarenlange werken aan de opbouw van een koppel koeien geeft voldoening. Bovendien zijn de boeren trots op hun enorm goede product dat van hoge kwaliteit is.

Nederland staat met haar landbouw aan de wereldtop. De boeren ervaren wel waardering van burgers die op het erf komen, maar daarbuiten er is nog niet veel begrip voor de boeren. Er is veel onwetendheid. Zij hopen dat de trend naar meer duurzaamheid doorzet en dat de consument bereid is meer te betalen voor zijn voedsel. De macht ligt volgens hen ook bij de consument. Op hun bedrijf zijn ze ook bezig met energiereductie. Boer Bart en vader Bert hebben zonnepanelen geïnstalleerd en boer Wilco draait helemaal op een installatie van de warmte van de melk.

Toekomst

De boeren maken zich zorgen over de toekomst van de pachtgronden. Door de liberalisering van de pachtwet ontstaat er een grote onzekerheid of de grond behouden kan blijven of dat de pachtgronden verkocht gaan worden. Als dit gebeurt, zou het zomaar kunnen dat deze bedrijven intensief worden omdat hun veestapel dan niet meer in verhouding is met de hoeveelheid grond. Er zal dan niet meer voldoende voedsel van het eigen land zijn en ze zullen de mest niet meer kwijt kunnen op het eigen land - een onzekere situatie.

Het bedrijf van vader Bert gaat uiteindelijk helemaal over naar Bart, maar voorlopig is dit nog niet aan de orde. Wat er verder zal gebeuren, is nog niet bekend. Boer Bart en zijn echtgenote hebben twee kleine dochtertjes. Ook zij zouden het bedrijf kunnen overnemen, aangezien het werk fysiek minder zwaar is geworden. Boer Wilco is nu bezig met de overname van de boerderij van zijn vader. Erfopvolging binnen de familie is niet meer zo vanzelfsprekend als vroeger. Een boer ben je 24 uur per dag, 7 dagen per week; dat wil tegenwoordig niet iedereen meer.

‘Ik blijf boer tot op het bord van de consument’

Gerard spreekt met melkveehouders Arjen en Margriet

Met een positief gevoel fietste ik – een naar cynisme neigend persoon – door het vrieskoude prachtige Groninger landschap terug naar huis na afloop van het interview met Arjen Boer en zijn vrouw Margriet Knol. Een echtpaar ‘dat de knie niet buigt voor de Baäl’ (God van de Groei), gaat onwillekeurig door me heen.

Het had gezegd kunnen zijn door Arjen of Margriet, beiden komend uit een hecht calvinistisch milieu: zij scherpen van tijd tot tijd hun relaas aan met een Bijbeltekst. Zij hebben inmiddels de kerk ‘op een laag pitje’ gezet, maar zijn desalniettemin sterk beïnvloed door hun sobere en nuchtere achtergrond waarbij betrouwbaarheid en verantwoordelijkheid voor de wereld om hen heen van groot belang wordt geacht.

Groter of biologisch?

Arjen groeide als boerenzoon op in het Drentse plaatsje Nietap waar zijn vader een klein gemengd bedrijf runde. Toen hij in de jaren '80 dit bedrijf overnam, werd al snel duidelijk dat doorgaan op de oude voet met een klein melkquotum geen optie was, wilde hij een redelijk inkomen voor zijn gezin (5 kinderen) genereren. Met de durf en enthousiasme van Arjen eigen en gesteund door Margriet vormden zij het bedrijf om naar een biologisch bedrijf. ‘Het was uit noodzaak en niet zozeer uit idealisme, maar gaandeweg begon ik in te zien dat dit een goede keuze was’, bekend Arjan openhartig. De prijs voor biologische melk was en is nog steeds redelijk constant, ook na het wegvallen van het melkquotum, en altijd een beetje hoger dan de gewoon geproduceerde melk. ‘Bovendien is deze markt nog lang niet vol, al proberen traditionele boeren anders te beweren’, stelt hij enigszins geagiteerd. ‘Het ontbreekt aan durf, zowel bij boer als overheid, om het boerenbedrijf om te vormen en voor een eerlijker biologisch en minder natuurbelastend product te gaan.’

Drentse lef en kennis

Die durf hebben Arjen en Margriet wel. Toen in 2005 zich de gelegenheid voordeed om het bedrijf te verplaatsen naar Enumatil, met meer én gunstig gelegen weidegrond rondom het bedrijf, was er weinig aarzeling. Het resultaat mag er zijn. Het is een genot met Arjen rond te lopen. Zijn kennis van grondsoort, planten en bodemleven is groot, maar ook van de historische omgeving. Helemaal in zijn element is hij bij het geven van een rondleiding op het onder zijn beheer vallende landgoed De Tichelwerk van het Drentse Landschap nabij Foxwolde. Met volop kennis neemt hij je mee tot in de oertijd toen in dit gebied waarschijnlijk nog de Neanderthaler leefde. Ook weet hij te vertellen welk effect het werk van de Cisterciënzer monniken in de late middeleeuwen heeft gehad op de gehele waterhuishouding van dit gebied. Om kort te gaan: naast boer is Arjen ook een onderhoudend causeur en als zodanig bekend in brede kring; hij wordt graag als excursieleider gevraagd.

Zorgen over de toekomst

Laat onverlet dat hij in eerste instantie boer is die met hart en ziel, maar ook nuchter en bedrijfsmatig zijn biologische boerderij runt. Om het in zijn woorden te zeggen: ‘Romantiek is mooi, maar er moet wel brood op de plank’. Ongeruimd en optimistisch zoals hij van nature is, maakt Arjen zich toch wel zorgen om de ontwikkelingen rond de voedselvoorziening.

Minder vogelsoorten

Allereerst ziet hij ook in zijn onmiddellijke omgeving de biodiversiteit achteruit gaan. Voornamelijk de weidevogelstand staat erg onder druk, soorten als de Kievit, grutto en wulp worden kleiner terwijl de veldleeuwerik al is verdwenen hier.

Minder bodemleven

Ook de achteruitgang van het bodemleven ten gevolge van het gebruik van drijfmest en zware machines baart hem zorgen. ‘Een koe produceert van nature geen ammoniak; dat broeikasgas wordt gevormd in de drijfmestkelders. Bovendien is drijfmest anaeroob terwijl de plant en het bodemleven juist een aerobe bemesting vragen. Alvorens de omzetting van anaeroob naar aeroob heeft plaatsgevonden, is er al schade toegebracht aan het gras en zijn waardevolle meststoffen in de vorm van ammoniak verdwenen.’ Met zijn potstallen voor vaste mest en met zijn uit Tsjechië ingevoerde vaste mestverspreider bewijst hij hoe het anders kan, waardoor onder andere het regenwormenbestand in zijn weilanden aanmerkelijk is verbeterd.

Minder fosfaat

Ook een grote zorg voor hem is de snel krimpende fosfaatvoorraad in de wereld, die met het huidige beleid waarschijnlijk halverwege deze eeuw is uitgeput. Desalniettemin gaan de sector en overheden gewoon door met het verschrallen van dit voor de wereldvoedselproductie zo essentiële mineraal. Arjen's antwoord: ‘Kringloop, zodat het fosfaat weer terugkomt in de grond in plaats van uit te spoelen naar zee.’ Hij ziet dan ook met grote zorg hoe het aantal megabedrijven met de daarbij kenmerkende monoculturen en kunstmestgebruik in onder andere voormalig Oost-Europa, China en Afrika enorm toeneemt. Dit terwijl juist het gemengde kleinbedrijf een antwoord zou kunnen zijn op zowel de problemen rond de voedselkwaliteit, als ook veel werkgelegenheid biedt. Wel moet dan de landbouwvoorlichting worden geïntensiveerd én gemoderniseerd. Deze overwegingen zijn exemplarisch hoe Arjen over de grenzen van zijn eigen bedrijf en met kennis van zaken de wereld in kijkt. Gelukkig is hij niet de enige: ‘en zijn er nog 70 x 70.000 die niet knielen voor De Baäl.’ Fietsend door het prachtige landschap blaast de frisse wind mijn sombere gedachten weg. ‘Er is hoop voor deze wereld’.

Boer Sjors en zijn dames: topteam

Rein spreekt met melkveehouder Sjors

Luctor et emergo, zo heet de West-Friese stolpboerderij in Spierdijk die al sinds 1867 eigendom is van de familie Van Kampen. Sjors is de trotse boer die ik spreek in zijn prachtig verbouwde keuken. Hij is 52 jaar, melkt dagelijks 30 koeien en houdt daarnaast zo'n 60 schapen. Er hoort 21 bunder land bij de boerderij (een bunder is een hectare).

Sjors was negentien jaar en zat nog op de Middelbare Landbouwschool, toen zijn vader overleed. Vanaf dat moment was hij boer. De eerste jaren werd hij bijgestaan door zijn moeder en broers, maar al snel was hij verantwoordelijk voor het bedrijf.

Koeien staan op winterstal

's Winters staan de koeien van Sjors vast in een Zuid-Hollandse stal. Sjors heeft net bericht gehad van de melkfabriek waaraan hij levert, dat er een uitstervingsbeleid komt voor vaste stallen. Een grote kaasklant van de fabriek heeft dit geëist. Sjors maakt zich hier verder niet zo druk over. Hij heeft geen bedrijfsopvolger en zal waarschijnlijk de laatste boer zijn op deze boerderij.

Geen schaalvergroting

Sjors is niet meegegaan met de schaalvergroting. Hij melkt net zoveel koeien als dertig jaar geleden en verdient er nog steeds een goede boterham mee. Wel merkt hij dat zijn bedrijfssysteem bewerkelijk is en dat hij meer tijd per koe kwijt is aan onder andere het voeren en verzorgen en de mestafvoer. Sjors levert zijn melk aan de Cono melkfabriek in de Beemster. Het beleid ten aanzien van de vaste stallen geeft volgens hem aan, dat de moderne boer niet veel meer heeft te vertellen. 'De melkfabriek is nog steeds een coöperatie van boeren, maar consumenten en politiek bepalen steeds meer de koers. Invloed van buitenaf dus, die je ook terug ziet in controles van het erf, de boekhouding, de mestwetgeving en allerlei kwaliteitscontroles. Het moderne boeren is een voortdurende strijd om toenemende kosten te compenseren met een hogere opbrengst.' En die kosten zijn bijvoorbeeld de diesel, het inschakelen van een loonbedrijf, het voer en veeartskosten.

Samenwerking met 'de dames'

Als ik vraag waar Sjors trots op is, zegt hij: 'De samenwerking met de koeien. Samen met de 'dames' een topprestatie leveren, voor de beste kwaliteit melk zorgen en een hoge productie leveren.' Daarvoor moet Sjors zijn team goed verzorgen. Eigenlijk wil hij nooit langer dan drie uur weg zijn van de boerderij. Het mag zijn dames aan niets ontbreken en alles moet pico bello voor mekaar zijn. Als we praten over de verschillen tussen boeren in Nederland en het buitenland vertelt Sjors dat hij het beeld heeft dat we in Nederland erg graag koploper willen zijn. 'Dat beeld klopt langzamerhand niet meer. Volgens mij zoeken we ons heil vooral in schaalvergroting, maar ik betwijfel of dat wel de juiste weg is. Wegen de nadelen wel voldoende op tegen de voordelen?'

Liever tien kleine boeren dan één grote

Sjors bekijkt de schaalvergroting niet alleen vanuit een bedrijfsmatig, maar ook vanuit een sociaal perspectief. 'Mijn ideaal is een systeem met kleine boeren, die elk tussen de dertig en vijftig koeien hebben en die hiermee hun brood kunnen verdienen. In de huidige situatie worden boeren steeds meer manager en worden koeien gezien als productieapparaten. Dit gaat ten koste van het plezier van het boeren, dierenwelzijn en het milieu.' Sjors ziet liever tien boeren met ieder dertig koeien, dan één boer met driehonderd koeien. Volgens hem zou de politiek hierin een belangrijke rol kunnen spelen, bijvoorbeeld door het verbieden van superstallen.

Klimaatdoelen

Volgens Sjors gaan we de klimaatdoelen niet halen en stevenen we af op grote problemen. In zijn ogen is de ouderwetse, kleinschalige boer de oplossing voor (een deel van) de problemen. Deze boer heeft aandacht voor de bodem, verwerkt de mest op traditionele manier en heeft goedlopende kringlopen op zijn bedrijf. Zelf let Sjors op het verbruik van water en van energie, maar hij ziet niet zoveel andere mogelijkheden voor duurzaamheid op zijn bedrijf. De zonligging van zijn daken is niet gunstig voor zonnepanelen en een windmolen plaatsen stuit op weerstand van de gemeente. Wel heeft hij bij de verbouwing van het woongedeelte van zijn stolp veel gedaan aan isolatie.

Wie betaalt de verduurzaming

Als consumenten bereid zijn om een goede prijs voor de producten te betalen zorgt de boer wel voor verdere verduurzaming van de bedrijfsvoering. Sjors heeft niet zo'n duidelijk beeld van de veranderende ideeën van consumenten over vlees en zuivel. Dat laat hij over aan de melkfabriek. Hij ziet wel dat andere organisaties hun bedrijfsvoering aanpassen, maar mist daarin samenhang en samenwerking. Hij ziet de laatste jaren bijvoorbeeld dat het waterschap de bermen minder vaak maait, maar daardoor waaien de zaden van berenklauw naar zijn land. Voor zijn koeien en schapen is dit een giftige plant en als hij wil voorkomen dat zijn dieren problemen krijgen met deze plant is hij naar eigen zeggen wel gedwongen om bestrijdingsmiddelen te gebruiken.

‘Vreemde eend in de bijt’

Jan Pieter spreekt met melkveehouder Arie

Het is een mooie winterse namiddag in december als ik op de stadsfiets stap om vanuit Rotterdam naar Hoeve Ackerdijk in Midden Delfland te fietsen. Zodra ik de stad en het industrieterrein achter me gelaten heb, beland ik in het provinciale landschap aan de Delfse Schie tussen de stedelijke gebieden van Delft en Rotterdam. Terwijl ik de lange oprijlaan op fiets, word ik welkom geheten door een grote groep gaggelende ganzen die de groene weilanden vult.

Ik bel aan en word welkom geheten door boer Arie en zijn vrouw. We nemen plaats aan de lange keukentafel. Dat Arie passioneel is over zijn vak, is snel duidelijk. Eigenlijk gaat het hele gesprek als vanzelf en voor ik er erg in heb zit ik drie uren aan tafel, alvorens ik in de schemering nog een rondleiding krijg over de boerderij. Hier en daar stel ik een vraag, maar ik ben vooral aandachtig aan het luisteren naar de verhalen en inzichten van Arie.

Ik ben zelf een echt stadsmens en weet dan ook weinig van het leven op het platteland. Arie lijkt hier geen moeite mee te hebben en neemt alle tijd om me mee te nemen in zijn leven als biologische melkveehouder. Hij vertelt me waar hij zich zoal mee bezighoudt aan dagelijkse werkzaamheden en innovatieve ideeën, over de dingen waar hij van geniet, maar ook tegen wat voor verzet hij soms aanloopt in zijn beroepsgroep.

Kinderen lekker in plassen laten springen

Een deel van zijn missie is om mensen en dan vooral kinderen meer in contact te brengen met het buitenleven. Financieel gezien is het dan ook niet nodig geweest om een agrarisch kinderdagverblijf op te starten. Dit initiatief is vooral voortgekomen uit het idee om kinderen van jongs af aan lekker in plassen te laten springen, in de modder te laten spelen en met de boerderijdieren in aanraking te laten komen zodat ze opgroeien als buitenmensen met een waardering voor de natuur en het land.

De biologische manier van denken zie je ook in de inrichting van het kinderdagverblijf terug: veel gebruik van biologische producten en hergebruik van materialen. In de inrichting zie je nog duidelijk terug dat dit een oude koeienstal was. Vanaf een bepaalde hoogte zie je de inkepingen nog van de koeien waarvan dit de favoriete plekjes waren om tegenaan te schuren. Daaronder is het glad gemaakt voor de veiligheid van de kinderen.

De veiligheidsvoorschriften horen er allemaal bij, zegt Arie. Het is nog even wachten op de uitbreiding naar een extra groep kinderen op de bovenverdieping. Voorschriften verplichten een directe verbinding naar de meldkamer van de brandweer. Het prijskaartje: €2000. Het is dan wel belangrijk dat de bovenruimte goed benut wordt, zegt Arie. Anders kan het natuurlijk niet uit.

Biologisch boeren vereist systeemdenken

De boerderij telt zo'n tachtig melkkoeien, één stier, een aantal fokschapen en een kippenren waar de kinderen eieren kunnen rapen. Daarbij houden ze zelf jongvee aan die op den duur de oude lichte koeien vervangen. Arie is nu zo'n achttien jaar geleden overgegaan naar het biologische boeren. De overstap naar biologisch boeren heeft hij gemaakt nadat hij zag hoe duurzaam er met landschap werd omgegaan op andere boerderijen.

Volgens Arie is biologisch boeren veel werk, het vereist 'systeemdenken': het betreft meer dan enkel het minimaliseren van antibioticagebruik en het ontbreken van kunstmest en gifstoffen. De dieren moeten allemaal biologische voeding krijgen waarbij de verhoudingen koolhydraten, eiwit en vet veelal minder zijn dan bij het gangbare krachtvoer, de 'AA-dranksjes' onder de dierenvoeding, zoals Arie het omschrijft. Ook heb je meer ongewenste plantensoorten door minder gebruik van gifstoffen.

Boeren weten vaak niet waar ze moeten beginnen

Volgens Arie ben je als biologische boer nu nog wel een beetje een vreemde eend in de bijt, maar hij heeft het idee dat steeds meer boeren wel wat voelen voor een overgang naar duurzamer boeren. Al weten ze vaak niet hoe te beginnen. Een belangrijk aandeel in de switch naar meer verduurzaming zou volgens Arie vanuit de opleidingen moeten komen. Deze richten zich nu nog teveel op efficiënt in plaats van duurzaam boeren.

Hij hoort nu nog vaak de kritiek dat wanneer er alleen maar biologische boerenbedrijven zouden zijn, de wereldbevolking niet meer gevoed zou kunnen worden, maar in zijn ogen is dit onzin. Verandering moet van de boeren zelf komen. Hij is van mening dat de vakgroep zelf een koers moet bepalen met krachtige leiders die voor meer verandering instaan. Het werkt dan natuurlijk wel mee als de consument ook een duidelijk signaal geeft dat ze willen dat de sector duurzamer wordt door onder andere meer biologische voeding te kopen.

Zijn zoon neemt de boerderij over

Arie gaat op termijn het stokje overgeven aan zijn zoon. Zijn zoon is leraar en heeft eigenlijk pas recent het idee ontwikkeld om de boerderij over te nemen. Dit kwam in eerste instantie wat onverwachts voor Arie omdat hij al druk aan het zoeken was naar een geschikt persoon die op den duur de boerderij zou willen overnemen. Hij verwacht nu nog wat langer aan het werk te moeten blijven om zijn zoon wat bij te springen. Gelukkig hebben ze al langere tijd iemand in dienst die het vak goed verstaat en dus een belangrijke taak zou kunnen vervullen in het zorg dragen voor de koeien. Zijn zoon heeft grootse plannen met het kinderdagverblijf en wil hier een nog educatievere draai aangeven.

Tot die tijd geniet Arie nog met volle teugen van het vak en is hij zeker nog niet van plan om het rustiger aan te doen. Hij heeft nog allemaal innovatieve ideeën met als recentste voorbeeld een rijdende zuivelkar waarbij meerdere biologische boeren uit de regio samenwerken en hun zuivelproducten aanbieden. Ook aan dit initiatief wil hij graag een educatief tintje toevoegen. Je kunt namelijk niet genoeg uitdragen hoe mooi het boerenvak en het natuurleven kan zijn, dat moet ook stadsmensen niet onthouden worden!

Verduurzamen is best, maar ik wil ook brood op tafel

Veerle spreekt met melkveehouder Jan

Het is een nevelige januari ochtend als ik op Amsterdam Centraal de bus instap richting de melkveehouderij van de familie Wiedemeijer. Binnen tien minuten sta ik in het vlakke polderlandschap van Amsterdam Noord. Even verderop doemt de boerderij al op uit de mist. Wat een contrast met de drukke stad! De jeneverbes langs het lange pad naar het woonhuis ruikt heerlijk en ik adem nog eens extra diep in.

Het is iets na half tien wanneer ik de klopper op de deur laat vallen. Jan Wiedemeijer, die in de deuropening verschijnt, heeft er dan al een halve dag opzitten. Om kwart over zes staat hij op om de koeien te melken. Daarna spuit hij de melkstal schoon, voert de kalfjes, schraapt de mest van de boxen af en moet ook nog even de koeien voeren voor hij zelf naar binnen kan om te eten.

Andere tijden

Jan is met het boeren opgegroeid en heeft de veehouderij rond de eeuwwisseling van zijn vader overgenomen. 'Mijn vader heeft op de boerderij van zijn vader nog met de hand gemolken, nu komen de koeien zelf naar de melkstal toe', vertelt Jan, die na de overname koos voor de moderne melkstal. Hierdoor kan hij in dezelfde tijd veel meer koeien melken.

Schaalvergroting

Ook op andere vlakken is hij met de tijd meegegaan: bij het fokken maakt de melkveehouder naast zijn eigen stier ook gebruik van kunstmatige inseminatie en hij schakelt een loonwerker in voor het maaien en inkuilen (luchtdicht verpakken van gras). Het doel van deze veranderingen is om de werklust ongeveer gelijk te houden en toch de productie te verhogen. 'Mijn vader begon met twaalf hectare en veertig koeien, dat is nu vijftig hectare en negentig koeien. Die schaalvergroting was min of meer noodzakelijk voor ons. Je moet groeien, anders kun je geen boer meer zijn. Dan heb je geen inkomen', verklaart hij.

De Nederlandse mentaliteit

Volgens Jan zijn boeren in Nederland altijd bezig om uit te breiden: 'Dat is de mentaliteit. Het komt ook omdat het hier toch redelijk dichtbevolkt is en je wilt niet achterblijven. Boeren zijn altijd gestimuleerd om te groeien na de oorlog, want er was hongersnood. Dat zit er nog steeds in. Het idee dat je een bepaalde grootte moet hebben om genoeg te kunnen verdienen, zorgt ervoor dat je altijd geïnteresseerd bent in land dat vrijkomt.'

Het kleinschalige dat daarmee verloren gaat, mist hij soms wel. 'De gezellige dingen, zoals de kleine veetentoonstellingen van vroeger of de kalverenkeuring. Dat is leuk voor de kinderen. Het is nu allemaal wel erg streng. Vanwege veeziektes kun je niet zomaar vee bij elkaar brengen. Eigenlijk denk ik dat het boerenbestaan ingewikkelder is geworden. Elke koe teveel kost je meteen geld. Je moet heel veel dingen bijhouden, dat was vroeger minder. Je mag nu wel een boekhouder in dienst nemen!'

Vrijheid & verwachtingen

Het mooiste aan zijn werk vindt Jan dat je echt heel intensief met de natuur en met de dieren bezig bent. 'De kinderen die buiten kunnen opgroeien, het mooie uitzicht dat je hebt, de hondjes om je heen: het is ook wel vrijheid.' Hij is het meest in zijn hum in de zomer - als het mooi weer is en alles goed loopt.

In het krachtvoer dat boer Jan voor zijn koeien gebruikt, zit soja uit Brazilië. Hij is er niet blij mee dat daarvoor bossen gekapt moeten worden en dat mensen hun landbouwgrond kwijtraken, maar zolang er geen goedkoop alternatief is, blijft hij het kopen. 'Ik kijk niet hoe iets geproduceerd wordt, maar de prijs interesseert me wel. Krachtvoer helpt de melkproductie te verhogen en levert dus extra geld op. Er moet toch eten op tafel komen.'

Jan denkt niet dat mensen uit de stad het boerenbestaan goed kunnen begrijpen. 'Toen ik vroeger op school zat, kwamen we wel eens op een boerenbedrijf. Dat komt nu niet meer voor. De stedelingen verwachten een wit boerderijtje met een rieten dak en een koe en een geit. En dan tegelijkertijd schappen vol melk in de Albert Heijn.'

Boeren & burgers

Hij begrijpt wel waar die scheve verwachting vandaan komt: de afstand tussen de boeren en de burgers is groter geworden. 'Vroeger waren de boerenbedrijven in de dorpen, dus dan liepen de mensen gewoon over het erf heen en zagen ze de koeien door het dorp lopen naar het land toe. En dat is niet meer. Nu staat er een groot gebouw en daar ga je niet zo gauw kijken. Ik denk dat dat voor een burger ook niet zo makkelijk is om aan te lopen.'

Toch zou Jan het wel leuk vinden als er meer mensen kwamen kijken. Hij zou ze hartelijk ontvangen en hoopt dat het vertrouwen in de boeren dan ook wat groeit.

Boeren en consumenten hoeven niet lijnrecht tegenover elkaar te staan

Angeline spreekt met melkveehouder Cor

Op vakantie gaan ze nooit. Ja, binnenkort twee daagjes, omdat ze een hotelovernachting cadeau kregen van de kinderen bij hun 30-jarig huwelijk. Maar zich erover beklagen doen ze niet, want ze hebben geen behoefte aan weggaan en prijzen zich gelukkig met hun bestaan op de melkveehouderij tussen Limmen en Uitgeest. 'Boer zijn, dat is een manier van leven', zegt Cor Vergouw (59), 'je bent er 24 uur per dag mee bezig.' Lydia (59), zijn vrouw, knikt instemmend, al voegt ze eraan toe dat zij er jarenlang een baan buitenshuis bij had.

Nee, personeel hebben ze niet, het werk moet door het gezin gedaan worden. Hun drie kinderen zijn al oud genoeg om een keuze te hebben gemaakt voor de toekomst. Ze helpen regelmatig een handje, maar het boerenbedrijf nemen ze niet over. Cor is er nuchter onder. Hij heeft het zijn kinderen niet aangeraden het bedrijf in te gaan. Waarom is hij dan toch zo positief over het boerenbestaan?

Bevoorrecht

'In weinig andere beroepen', meent Cor, 'heb je zoveel vrijheid.' Hij en zijn vrouw voelen zich bevoorrecht. 'De eigen grond, het beheren daarvan, de melkveehouderij, het bezig zijn in de natuur en het hebben van gezond vee, dat alles geeft voldoening. De momenten dat er een koe weer zonder complicaties gekalfd heeft, het oogsten van gras in de zomer...' Lydia: 'Of dat je tijdens je ontbijt de lammetjes in het veld uitgelaten achter elkaar aan ziet rennen.' Cor en Lydia houden van hun dieren. Ze hebben 46 koeien - eigenlijk 26 melkkoeien en 20 stuks jongvee - 35 schapen, kippen en twee paarden. Maar als eerste ontmoet ik de hond Max die me bij aankomst waaks blaffend tegemoet rent. Hij is gek op de baas, hoor ik later van Lydia. 'Ik dacht dat ik de enige was', grapt ze. Drie katten maken het boerderijplaatje compleet. Eén ervan springt bij de boerin op schoot en luistert gemoedelijk mee tijdens het boer-burger-keukentafelgesprek.

Bambicultuur

Dat de doorsnee burger een niet kloppend beeld heeft van het boerenleven, wijt Cor vooral aan de boerengemeenschap zelf. 'Wat mediabeleid betreft, kunnen we nog wat leren van de milieubeweging. We zouden vaker het positieve nieuws moeten laten horen dat ik wél in de vakbladen lees maar niet in de landelijke media terugzie.' De burger staat tegenwoordig vaak te ver van het leven op de boerderij, vindt hij. 'Zo zien de consumenten graag dat kalfjes bij de koe blijven, maar ze hebben geen idee wat dat betekent. Wij zien wat het doet met een koe, als haar jong niet meteen verwijderd wordt.' Een naburige biologische boer laat de kalveren drie dagen bij de koe. 'Het kalf daarna van de moeder scheiden, dat is pas zelig. De koe wordt dol en wil haar kind terug.' 'Bambicultuur' noemt Cor dit: het sentiment van burgers die de natuur door mensenogen bekijken en vinden dat zij de dieren moeten beschermen tegen de 'boze' boer.'

Eerbied voor het leven

Dat de overheid niet altijd bijdraagt aan een correct beeld van het boerenbedrijf, stoort het echtpaar nog meer. 'Ten tijde van de mond- en klauwzeer in 2001 werden op last van de overheid duizenden gezonde dieren afgemaakt. Zo respectloos!' Lydia is er nog steeds verontwaardigd over. Eerbied voor het leven is voor haar een belangrijke waarde. 'Veel boeren moesten met tranen in hun ogen erop toezien dat hun dieren preventief werden geruimd. Begrip voor hen was er niet, want 'de boer brengt zijn dieren toch ook naar de slacht?'. En inenten mocht niet, maar ingeënt vlees importeren uit Argentinië wel!' De toegenomen regelgeving van de overheid ziet Cor als een van de grote veranderingen waarmee hij zich de afgelopen jaren geconfronteerd zag.

Rupsjes-nooit-genoeg

Schaalvergroting is een andere, hoewel hij zelf niet aan die trend heeft meegedaan. De veestapel was ooit groter, maar het bedrijf dat hij van zijn vader overnam, is altijd vrij klein geweest. Nog meer schaalvergroting ziet hij als een heilloze weg: 'De melkprijs gaat alleen maar verder zakken.' Hij stoort zich aan de 'rupsjes-nooit-genoeg'-mensen die almaar groter en meer willen, ook zijn collega's - en aan het adagium dat de economie almaar moet groeien. Hij klinkt verrassend genoeg als een milieuvrijwilliger. 'Een boer is altijd met duurzaamheid bezig. Ik probeer de kringloop van stoffen gesloten te houden. Met een nieuw grasbeleid, dat wil zeggen meer inzaai van een kruidenrijk mengsel en minder intensief bemesten, hoop ik de biodiversiteit te bevorderen, wat ook de weidevogels ten goede komt. Ik heb genoeg land om zelf in mijn ruwvoer te voorzien en alle mest kan weer terug op het land.' Wat hem betreft hoeven boeren en consumenten of milieuroorganisaties dan ook niet lijnrecht tegenover elkaar te staan.

Voedsel is gewoon te goedkoop

Als hij consumenten een advies mocht geven, pleit hij ervoor dat ze een hogere prijs betalen voor voedsel. 'Als de maatschappij een meer duurzame koers wil varen, draagt iedere partij daarin een stuk verantwoordelijkheid: de overheid, de boer én de consument. Alles draait helaas toch vaak om geld. Voedsel is gewoon te goedkoop; de consument beseft onvoldoende wat de waarde ervan is.' Lydia voegt eraan toe: 'Met zijn koopgedrag heeft de consument veel invloed. Wees minder kritisch over een paprika die er minder perfect uitziet of kies vaker voor seizoensgebonden producten.'

Toekomst

Het samen optrekken ziet Cor als een goede trend en hij is benieuwd naar de nieuwe wind die lijkt te waaien in de politiek. Zijn eigen toekomst ziet hij niet somber in, zolang zijn gezondheid hem niet in de steek laat. Wanneer hij met pensioen kan, weet hij niet en een leven weg van de boerderij ziet hij nog niet goed voor zich. 'Maar als ik mijn bedrijf in zijn geheel zal moeten verkopen, zoek ik wel weer een huis met een stukje grond eromheen en wat dieren.' Hij kijkt naar buiten, over zijn land, waar twee grote hazen door het veld rennen en een buizerd op een hekje toekijkt. Zijn uitspraak verbaast me niet: Boer zijn, dat ben je kennelijk voor het leven.

‘Dankzij de schaalvergroting leid ik geen geïsoleerd bestaan’

Angeline spreekt met melkveehouder Gerland

In een wit autootje komt Gerland Glijnis (35) het erf oprijden van zijn boerderij in de polder van Uitgeest, rechtstreeks bij zijn boekhouder vandaan. Hij stapt uit, drukt mij stevig de hand en gaat me voor, de grote stolpboerderij in. Tuck, de herdershond, lijkt blij dat hij mee mag naar binnen. Eenmaal in de keuken valt Gerland direct met de deur in zijn eigen huis. ‘Tja, je wilt het niet horen misschien, maar ik ben vóór schaalvergroting. M’n bedrijf was al groot, maar ik heb toch nog de boerderij van de buurman gekocht.’ Vooraf, aan de telefoon, had hij er al over gesproken. Het was de reden dat hij nog niet op mijn mail had gereageerd. De toon lijkt gezet: de boer tegenover de milieuactivist.

Verrassend

Gerland is in meer opzichten verrassend. Allereerst is hij jong. Hij oogt zelfs jonger dan 35. Misschien is het zijn enthousiasme. Tegelijkertijd is hij bedachtzaam. Ik moet er even aan wennen, maar het interviewt prettig, hij neemt en geeft tijd. Ook verrassend - vind ik - is dat zijn vrouw, de ‘boerin’, huisarts is. Ze is er nu niet, ze werkt drie dagen in de week. Gerland heeft dan de zorg voor hun zoontje van 2,5 jaar, Jens. Nou ja, eigenlijk alleen in de ochtend: hij draagt de babyfoon bij zich, gaat naar Jens toe als hij wakker wordt, ontbijt met hem en brengt hem naar de kinderopvang of naar opa en oma. Een tweede kind is op komst.

Megastal

Geen koffie of thee, geen melk, we drinken eensgezind een glas water. Gerland vertelt over de buurman - een boer van 65 jaar met zo’n 40 koeien - die geen opvolger heeft. De overname betekent geen grote uitbreiding van de veestapel, want die is al flink. In 2015 nam Gerland de melkveehouderij over van zijn vader en een oom. Het bedrijf telt nu ongeveer 375 melk- en kalfkoeien en 250 stuks jongvee. In de termen van milieuorganisaties mogen we het over een megastal hebben. Het lijkt me nogal een verantwoordelijkheid voor zo’n jonge boer.

Schaalvergroting

Ja, hij werkt veel en hard, maar hij houdt van de afwisseling en de uitdaging van het grote bedrijf. In de schaalvergroting ziet Gerland mogelijkheden om het zware boerenleven te verlichten. Hij werkt niet iedere zaterdagmiddag en zondag en kan drie weken per jaar op vakantie. In een eenmansbedrijf lukt dat niet. Gerland: ‘Dankzij de schaalvergroting en daarmee het feit dat ik een paar medewerkers heb, leid ik niet zo’n geïsoleerd bestaan.’ Ik ga hem bijna gelijk geven, ik zie oprecht de voordelen ervan.

‘Meer zorgen’

Zijn vader en oom helpen nog mee, maar het ‘moeten’ is er voor hen af. Door de tijd heen is er het een en ander veranderd. ‘Het geld moet steeds meer achter het bureau verdiend worden’, zegt de boerenzoon, ‘en ik verdien minder per koe dan mijn vader deed.’ Het boerenbestaan is niet beter geworden, vindt hij, maar hij zou niet terug willen in de tijd. De schaalvergroting heeft wel een keerzijde. ‘De financiën, de regelgeving, meer koeien: het betekent allemaal meer zorgen.’

Kalfjes

En zorg voor zijn koeien heeft hij. Vannacht moest hij zijn bed uit, omdat twee koeien op het punt stonden te kalven. ‘Iedere dag wordt er wel een kalf geboren. De meeste kunnen het prima zelf, maar bij deze twee lag het anders.’ Tijdens het rondje over het erf laat hij zien hoe zijn vee over de drie stallen verdeeld is. ‘Vorig jaar hebben we de huisvesting voor de jonge dieren vernieuwd’. Ik zie kalfjes in kleine groepjes, in grote ruimtes met veel stro. Heel diervriendelijk, vind ik zelfs.

Kalveriglo’s

Gerland vertelt over de protocollen die hij moet volgen. ‘Bijvoorbeeld om ziektes bij het kalf te voorkomen. Een van de redenen dat we kalfjes snel weghalen bij de koe is dat we het niet in aanraking willen laten komen met de mest van de moeder.’ Over dat weghalen ben ik minder enthousiast, net als over de huisvesting voor het oudere jongvee en de koeien - namelijk zonder stro. Wel lijkt me de loopstal iets diervriendelijker dan de aanbinstal die ik elders zag. We staan weer buiten. Gerland toont me de zogenaamde iglo’s, plastic hokken met veel stro waarin de pasgeboren kalfjes tien dagen staan voor ze naar de groepshuisvesting gaan. Ieder kalfje heeft z’n eigen hokje, een stukje uitloop en een hek eromheen. Met hun neus door het ijzer kunnen de piepjonge dieren elkaar net besnuffelen.

Melkprijs

Gerland bemerkt misschien mijn kritische gedachten. ‘Consumenten onderschatten wat erbij komt kijken om een liter melk te maken. Ze oordelen makkelijk en hebben een mening over dierenwelzijn zonder kennis van zaken. Het kan beter, dat zie ik ook, maar daarvoor is wel nodig dat de consument een paar centen meer neerlegt.’

Gerland is zich bewust van de veranderende maatschappelijke opvattingen. ‘Als men de melkproductie milieu- en diervriendelijker wil, moeten wij als boeren daarin meegaan. Maar ik heb wel een bedrijf gezond te houden. Hogere eisen hebben invloed op de prijs.’ Eerder aan de keukentafel kwam dit al ter sprake. ‘Het zou goed zijn als er meer transparantie komt over wat de supermarkt opstrijkt aan de melkprijs en wat de boer er werkelijk aan verdient’, was Gerlands opvatting. Daarnaast ziet hij kansen in het opsplitsen van melkstromen, waarmee hij bedoelt dat er meer gradaties komen bij melkproducten, zoals je ziet bij eieren.

Niet op de muziek vooruit lopen

Over de rol van de milieubeweging vindt Gerland: ‘Laten we samen strijden voor die betere prijsverdeling. Milieudefensie kan de discussie op gang brengen. Neem de mensen mee, maar loop niet te ver op de muziek vooruit.’ Het klinkt als een zoete belofte. De charismatische boer moet weer verder, het is melktijd, zijn collega’s zijn al begonnen. Bovendien verwacht zijn vrouw hem op tijd bij het avondeten. Opnieuw krijg ik een stevige handdruk en in de schemering fiets ik het erf af met tegenstrijdige gedachten in mijn hoofd en een zwerm kwetterende spreuwen erboven.

Bewuste consument maakt bewuste keuzes

Liesbeth spreekt met melkveehouder Lisette

Onder de rook van Rotterdam ligt Hoeve Zegenvrucht, een boerderij waar al zeven generaties van vader op zoon en dochter het bedrijf wordt doorgegeven. Ik zit aan tafel met Lisette van der Burg, een jonge vrouw van 29 die met passie vertelt over haar vak. Samen met haar man Wietse zorgt ze voor ruim 50 melkkoeien.

Footprint

Lisette vertelt dat het welbevinden van de koeien voorop staat en dat ze streven naar een gesloten cirkel in hun bedrijfsvoering met een zo klein mogelijke footprint. Het voer komt van eigen grond en als er voer bijgekocht moet worden, dan is dat afkomstig uit Nederland. Ondanks de lange dagen voelt haar werk niet als werk, het is een levenswijze. Met de koeien bezig zijn is rustgevend en het fijnste dat er is.

Afstand tussen consument en boer

Spijtig vindt Lisette het dat de burgers (consumenten) zo ver afgedreven zijn van het boerenleven. Dit geldt voor zowel kinderen als volwassenen. Illustratief is het voorbeeld dat ze geeft: Kinderen die zeggen dat ze geen scharreleieren willen eten omdat die uit een kippenkont komen en dat is vies. Hoe erg is het, dat ze denken dat legbatterij-eieren niet uit een kippenkont komen. Ze vond dat best schokkend om te horen, maar nog erger om te realiseren dat ouders het onderwerp eten - laat staan duurzaam eten - niet belangrijk genoeg vinden om ze hierover iets te vertellen. Voor Lisette onbegrijpelijk, want je wilt toch weten wat je eet! Maar ze merkt dat een groot deel van de consumenten hier onverschillig tegenover staat. Dat ze liever geld uitgeven aan vakanties dan aan goed en duurzaam geproduceerd eten.

Het tij keren

Ik vraag hoe we het tij kunnen keren en ervoor kunnen zorgen dat kinderen toekomstige, bewuste consumenten worden. 'Dit is een samenspel tussen overheid, scholen, instellingen en ouders', zegt Lisette. 'Er moeten goede lesprogramma's komen die laten zien hoeveel moeite het kost om eten te produceren en waar ons eten vandaan komt. Maak het scholen makkelijker (budget, lesprogramma) om met de kinderen minimaal één keer een boerenbedrijf te bezoeken. Laat zien dat er verschillende manieren van boeren zijn; kleinschalig, grootschalig, bio/biodynamisch. En wat voor impact deze verschillende manieren van 'boeren' hebben op de omgeving.'

'We hebben zoveel hectare goede vruchtbare landbouwgrond; laat zien wat hier vanaf kan komen aan voedsel. De overheid kan met regelgeving de consument sturen naar een meer bewuste keuze door voorlichting, en te stoppen met het (indirect) subsidiëren van niet-duurzaam geproduceerd voedsel. Het lokken van consumenten door te stunten met prijzen op voedsel, daar zou mee gestopt moeten worden. We moeten er naar toe dat de consument gaat beseffen wat de waarde is van het voedsel dat in de schappen ligt en dat hun keuze kan bijdragen aan een 'betere wereld' voor mens en dier.'

Voorlichting vanuit de overheid

Lisette hoopt dat door een goede voorlichting er weer meer begrip komt voor de boeren. Ze voelt zich nu vaak onbegrepen en er wordt te veel naar de boeren gekeken als er gesproken wordt over klimaatverslechtering. Mensen kijken te weinig naar hun eigen leefstijl en wat voor impact die heeft op de leefomgeving. De boodschap die ze mee wil geven: wees lief voor de boeren, maak het ze niet onmogelijk hun vak uit te oefenen, want ze zijn ó zo belangrijk voor de voedselvoorziening. Ze hoopt dat het ministerie van LNV net zo'n belangrijke plek kan opeisen als de ministeries van VWS en OCW. Want een goede, eerlijke voedselvoorziening is net zo belangrijk als goede gezondheidszorg en onderwijs.

Oprukkende verstedelijking

Afsluitend deelt Lisette haar zorg dat goede vruchtbare landbouwgrond opgeofferd wordt aan stedenbouw en bedrijventerreinen. Wat enorm zonde is, want Nederland is één van de landen met de meest vruchtbare landbouwgrond ter wereld. Lisette ziet dit om haar heen gebeuren en wordt er zelf door geraakt. De oprukkende verstedelijking maakt het voor hun bedrijf onmogelijk om uit te breiden. Lisette wil altijd boer blijven, maar om dit te kunnen zal zij uiteindelijk het bedrijf moeten verplaatsen naar elders, nog verder weg van de stedeling. Waardoor de kans om de stedeling en boeren dichterbij elkaar te brengen nog kleiner wordt.

Hoe is dit tij te keren? Met deelname aan dit project heeft Lisette haar verhaal kunnen doen. Ze doet een oproep aan partijen die invloed hebben op regelgeving en voorlichting om zich in te zetten voor eerlijke voorlichting en regelgeving, zodat de duurzame akkerbouw en veeteelt een plek kunnen behouden in de Nederlandse leefomgeving.

Overheid en stedelingen begrijpen te weinig van het boerenwerk

Lysbet spreekt met (voormalig) melkveehouder Juul

Juul woont op de boerderij maar is niet meer de boer; dat is zijn zoon nu. Hij beperkt zich tot het loonwerkersbedrijf. Dat neemt niet weg dat de hele familie (vier zonen en twee ouders) regelmatig meewerkt; het geheel is een familiebedrijf. Juul is nog steeds zeer betrokken bij het boerenbedrijf. Inclusief het loonbedrijf werken er ongeveer 20 mensen.

Het bedrijf

Juul ten Hove is 55 jaar; 33 jaar geleden nam hij deze boerderij over van zijn oom en sindsdien werkt hij er; als boer en op het loonwerkersbedrijf. De boerderij ligt in Overijssel, is 54 hectare groot en er zijn 86 koeien. Op het land verbouwen ze gras, mais en kruidenrijk gras. Ze gebruiken geen kunstmest alleen echte mest. Juul is er 60 à 70 uur per week druk mee.

De natuur en de overheid

‘De meeste voldoening geeft het om in de natuur, buiten te werken. Het weer, de vogels, de beesten.’ Een boer strijdt altijd tegen de elementen zoals het water en het weer, maar ook met de overheid zijn ze volop bezig. ‘Want het overheidsbeleid komt niet altijd overeen met de werkelijkheid.’

Wat is de werkelijkheid?

‘De overheid heeft onvoldoende kennis van zaken, luistert te weinig naar de mensen die er verstand van hebben: de boeren. Nu wordt bijvoorbeeld veel mest verbrand omdat er te veel van zou zijn. Maar kunstmest mag ongebreideld uitgestrooid. Ruimen van koeien vanwege MKZ is ook zo iets onredelijks. Terwijl hier koeien moesten worden geruimd en niet mochten worden geënt, kwam geënt vlees uit Argentinië Nederland binnen.’

Wat is de waarheid?

‘Beleid berust niet op feiten, maar op emoties. De milieulobby heeft veel invloed in Den Haag, maar zien zij ooit een koe? Er is niets tegen grootschaligheid, de intensieve veehouderij heeft ons gebracht waar we nu zijn. We worden wereldwijd met bewondering bekeken. Maar als er iets mis gaat, wordt het in de media en politiek breed uitgemeten. Nu spreekt men bijvoorbeeld van fraude, een paar boeren knoeien met het aantal beesten dat ze melken. In de media praat men erover dat die boeren tonnen extra verdienen. Maar dat gaat niet om grote bedragen, die boeren zitten klem. Frauderen is stom, het is een sluitend systeem en met de controles tegenwoordig komt het altijd uit. Ook al gaat het om weinig, het is fraude en zet de landbouw helaas weer verkeerd op de kaart. En het is terecht dat ze dit aanpakken.’

Het dier en de mens

‘Dierenwelzijn lijkt belangrijker te zijn dan mensenwelzijn, daarin zijn ze doorgeslagen. Stedelingen begrijpen weinig van het werk van boeren. Ze geven meer om de beesten dan om de mensen. Maar wat dat welzijn voor dieren inhoudt, weten ze vaak niet. Koeien bedrijven topsport, die moet je zo goed verzorgen dat ze dat ook kunnen. Ik schrok van een mevrouw die zei dat mijn koeien van binnen helemaal verrot zijn. Jammer dat zo'n mevrouw niet een keer op een boerderij kijkt en ziet hoe goed de koeien worden verzorgd.’

Kennis en de media

‘Dat consumenten bijvoorbeeld wit vlees eisen en boeren moeten kiezen tussen minder geld verdienen of wit vlees leveren door bloedarmoede, daar hoor je helaas niets over! Ook lijkt dierenwelzijn niet te tellen in de Oostvaardersplassen. De Partij voor de Dieren blokkeert een verbetering van de situatie voor de dieren die daar verhongeren. Maar meer nog dan de burgers zijn de media een groot probleem, die berichten alleen negatief over boeren.’

Eerlijk werk

‘Ik ben er trots op dat het bedrijf groter is geworden en dat we er nu een goed bestaan in hebben, dat we er samen kunnen werken en dat het eerlijk werk is. We lopen in Nederland voorop waar het om dierenwelzijn en voedselveiligheid gaat. Dat mogen we niet vergeten. Nederlandse boeren lopen voorop, doen het hartstikke goed.’

13 uur per dag, 7 maal per week in touw voor duurzame voedselproductie

Hans spreekt met melkveehouders Jan en Myrna

De White Ranch is een biologische melkveehouderij met verschillende bedrijfsonderdelen. Naast een de veehouderij met koeien en negentig geiten, biedt het bedrijf ook een nuttige dagbesteding voor mensen die niet of moeilijk plaatsbaar zijn in de reguliere arbeidsmarkt. Voor scholen zijn er educatieve rondleidingen en last but not least, is men leverancier van groente aan de voedselbank. Aan het bedrijf worden ook zuivelproducten verkocht.

Het boerenbedrijf waar ik op bezoek ben, is een echt familiebedrijf. Het wordt geleid door de familie De Wit. Jan (39), Myrna (31). Ook de ouders van Jan, Tiny (64) en Joop (68), zijn er werkzaam. De drie kinderen Thijs (10), Lisa (7) en Nick (5) helpen mee op hun eigen manier.

Het bedrijf ligt vlak boven het Noordzeekanaal in de Zuiderpolder als groene uitloper van de Randstad. De Stelling van Amsterdam loopt er doorheen, met de liniedijk en fort Veldhuis. In het gebied liggen wandelroutes en ook weidevogels als de Tureluur, de Grutto, Kievit en Scholekster vinden er hun plek. Op het bedrijf huizen - heel bijzonder - een steenuil én boeren zwaluwen, onder één dak. De boerderij zelf is ook startpunt voor een wandelroute.

Laat zien wat je doet!

Het meest trots zijn Jan en Myrna op de net verbouwde stal met alle voorzieningen voor het vee en de bezoekers. In de stal is een 'skybox' gemaakt van waaruit je een goed zicht hebt op de dieren. Openheid naar de burger en kleinschaligheid zijn belangrijkste uitgangspunten voor het bedrijf. Waar diergezondheid voorop staat. In de zomer gaan de koeien naar buiten. Jan vertelt: 'Boven een temperatuur van vijftien graden lopen ze trouwens liever binnen of in de schaduw.' De kalveren krijgen in de winter een bodywarmer - wat ook sterkere kalveren oplevert, die minder snel ziek worden - en er hangen, op gepaste hoogte, massageborstels voor de koeien en geiten.

De verkoop van een uniek product is een tweede aspect waarop de boerderij van Jan en Myrna zich onderscheidt van de omgeving. Ze maken en verkopen een rauw, onbewerkt product waar niets is ingestopt of uitgehaald. 'Dat wordt niet in de fabriek gemaakt en is ook niet in de supermarkt verkrijgbaar.'

Duurzame bedrijfsvoering tot in de tenen

Duurzaamheid van productie hebben Jan en Myrna doorgevoerd in alle aspecten van de bedrijfsvoering. 'Wij boeren biologisch, met ook volledige benutting van de opbrengst van het eigen gewas opbrengst, gras, binnen het bedrijf. Er zijn zonnepanelen op ons dak, we werken met een zonneboiler en binnen ons bedrijf vindt warmteterugwinning plaats.' Daarnaast houdt de bedrijfsvoering rekening met de natuur, namelijk in het maaibeheer en vogelnestbescherming, slootbodem- en slootkantbeheer. De teelt voor de voedselbank (biologisch, dus ook kwaliteit) én de zorgactiviteit zijn voor Jan en Myrna eveneens vanzelfsprekend onderdeel van duurzame bedrijfsvoering.

De veranderingen zijn zowel positief als negatief. Arbeid is meer gemechaniseerd geworden, maar er is ook véél meer administratie. Alles moet worden bijgehouden: van aanwas van vee tot medicaties voor de dieren en de zorgpatiënten.

Wilt u vlees, groente of friet? Zonder de boeren gaat het niet!

Myrna en Jan hebben vooral moeite met het uitvergroten van incidenten met name door dierenactivisten en dierenpartijen, terwijl over de gehele lijn juist ook in de gangbare landbouw grote stappen vooruit zijn gezet. 'Wij liggen onder een vergrootglas', vertelt Jan.

Een voorbeeld is de fypronil affaire. 'Het blijft nog steeds gaan om kleine risicomarges als je het vergelijkt met arseen in rijst. Dat kreeg nauwelijks publiciteit, terwijl alle eieren uit de schappen moesten. Ook worden foto's van buitenlandse sites gebruikt, waarmee onjuiste, aangedikte, beelden worden gegeven. Legbatterijen bijvoorbeeld. Die bestaan niet eens meer in Nederland. En bij een brand op een varkensboerderij is de boer ten onrechte als de grote dierenverwaarlozer neergezet. Veiligheid en hygiëne zijn ook zijn eigen bedrijfsbelang. Dat wordt geheel niet belicht. Met name de rol van social media is negatief en zou véél beter kunnen. Als cruciale factor in de beeldvorming.

Veranderingen door klimaatverandering ziet Jan wel degelijk. Maar niet alleen met negatieve gevolgen. Door warmere en drogere zomers is er meer gewasopbrengst. 'Maar je moet wel veel alerter zijn op onverwachte neerslag bij het oogsten'.

Meer waardering voor de boer

Als boer zouden Jan en Myrna graag meer begrip en waardering willen zien voor de vele uren die ze, en vele andere collega's, (graag) verzetten voor een product met essentiële voedingswaarde. Myrna: 'Zuivel bevat proteïnen en alle vitaminen D'. En een beter beeld van wat er allemaal komt kijken bij de voedselproductie. Juist door de transparante opzet van het bedrijf zijn ze hierin heel actief. 'Ook burens zijn hier altijd welkom voor informatie over ons duurzame bedrijf en regelmatig lenen wij bijvoorbeeld ook onze baggerpomp uit voor natuurvriendelijk slootbeheer.'

Een sleutelrol voor de boer zelf

Volgens Myrna en Jan is het uiteindelijk toch de boer zelf die een sleutelrol bij de veranderingen. Met de bewuste consument die een eerlijke prijs wil betalen als tweede sleutelfactor voor verandering. Want naar die laatste kijkt vooral de retailhandel. Die zouden meer moeten kiezen voor Nederlandse producten. De milieuorganisaties? Die moeten werken aan een genuanceerder en dus positiever beeld. 'Laat men zich meer in bepaalde zaken verdiepen voordat er gelijk kritiek komt.' Werk samen met de boeren en niet te veel tegen hen. 'We zitten elk aan een kant van het bos, maar door de bomen zien we elkaar niet.' Waarbij Jan hoopt dat 'Erf tot Erf' aan het beeld en de samenwerking gaat bijdragen.

‘Het boerenbestaan is prachtig, ondanks de schijtzooi aan regelingen’

Koos spreekt met melkveehouder Rob

Na een weekend gewerkt te hebben op de biologisch-dynamische melkveehouderij van zijn vriend, zat webdesigner Rob maandagochtend op zijn werk, toen hij in een flits bedacht dat zijn toekomst niet op een kantoor, maar in de vrije natuur zou liggen. Hij wilde melkboer worden; werken in vrijheid en met dieren. Aan zijn vriendin Marjolein vertelde hij deze droom en langzaam maar zeker maakte Rob plannen en zette hij de lijnen uit om in de toekomst boer te kunnen worden.

Van webdesigner naar bio-boer

We zitten aan tafel in de gezellige keuken van de boerderij. We drinken koffie en eten beschuit met muisjes, want enkele weken geleden werd Nore geboren, de tweede dochter van Rob en Marjolein en het zusje van de tweejarige Saar.

Allereerst volgde Rob de deeltijdopleiding tot biologisch-dynamische veeboer aan Warmonderhof in Dronten en liep hij stages bij diverse biologische boerenbedrijven. Om in zijn levensonderhoud te kunnen voorzien, bleef Rob in deeltijd webdesigner. Op woensdagen vertelde hij zijn collega's dat zijn weekend begon, want dan kon hij weer naar buiten. Na zijn studie deed hij ervaring op bij diverse melkveebedrijven - ook reguliere, waar hij veel leerde over het gedrag van koeien en de bedrijfsprocessen. Eind 2014 deed zich de mogelijkheid voor om de biologische boerderij van landgoed Bleijendijk over te nemen en in april 2015 verhuisde Rob met Marjolein naar het landgoed in Vught. Dat ligt middenin een prachtig landschap, met als minpunt de A2 op enkele honderden meters.

Eerlijke melkprijs

Een belangrijk onderwerp tijdens het gesprek zijn de uitdagingen die Rob de afgelopen jaren ervoer bij het overnemen van het sterk verouderde bedrijf. Om het bedrijf levensvatbaar te maken, waren de nodige verbeteringen nodig. Dat betekende hard werken en lange dagen maken. Het leven in de natuur met de mooie dieren en de grote vrijheid van het zelfstandig ondernemen maakten veel goed.

Dit leven kunnen burgers zich volgens Rob niet voorstellen, want anders zou er wel meer waardering voor zijn in de vorm van hogere melkrijzen. Hij pleit dan ook voor een 'eerlijke' melkprijs, die het voor de melkboeren mogelijk maakt om te kunnen investeren, een fatsoenlijk inkomen te verkrijgen en pensioen op te bouwen. Een manier om dit mogelijk te maken, zou volgens Rob het direct vermarkten van de melkproducten zijn, waardoor de vergoeding ten voordele komt van de boer en de consument. Supermarkten en grote bedrijven zoals Campina vangen nu het meeste geld.

Lange dagen

Rob zijn dag begint altijd rond zes uur met het halen van de koeien en het melken. Overdag zijn er allerlei activiteiten, zoals het maaien en hooien van het gras, het verbouwen van de maïs om in de toekomst zelfvoorzienend te kunnen worden qua voer, het repareren van de omheiningen en de stallen, het verbeteren van de gebouwen en natuurlijk het begeleiden van de geboortes en het verzorgen van de kalveren. Om zes uur 's avonds volgt een herhaling van het melkritueel, om de werkdag om negen uur 's avonds af te sluiten.

Rob heeft een goede dag gehad als hij 50 procent van zijn geplande werkzaamheden heeft kunnen uitvoeren. Dit geeft wel aan dat er veel zaken zijn die er tussendoor komen, waardoor de planning weer overhoop gaat. Als voorbeeld geeft hij de uitbraak van een stel koeien die op de snelweg terecht dreigden te komen, wat met veel moeite voorkomen werd. Hij heeft een 'slechte' dag als er iets met de gezondheid van de koeien of kalveren is. Hij vraagt zich dan altijd af: wat heb ik gemist? Had ik dit kunnen voorkomen?

Met niets begonnen

Rob is het meest trots op het bereiken van de huidige status van het bedrijf, want hij is met niets begonnen - of eigenlijk zelfs met schulden. Ondanks de vele regelingen waar hij mee te maken krijgt, zijn er allerlei plannen voor de toekomst, zoals het zelf maken van kaas en het verkopen van vlees aan huis. Het zal niet makkelijk zijn, want de wijzigingen in de regelgeving blijven komen. Eerst was er het verdwijnen van het melkquotum, toen de invoering van de nieuwe fosfaatregeling en recentelijk de ammoniakvermindering, aangekondigd door de Brabantse Provinciale Staten.

Al deze wetten komen tegelijk met een nieuw contract met de eigenaar van het bedrijf. Dat maakt investeren noodzakelijk, dus makkelijker wordt het de komende tijd zeker niet. Wat de ammoniakregelgeving betreft zijn we volgens Rob op de verkeerde weg. Volgens hem is het vroegere 'potstal-principe' een veel betere oplossing. Door de scheiding van urine en uitwerpselen wordt er nauwelijks ammoniak geproduceerd en hoeft er derhalve ook niets met allerlei nieuwe technieken - en dus hoge investeringen - opgelost te worden.

Voor schaalvergroting is Nederland te klein

De toekomst van de melkveebedrijven ligt volgens Rob in de kleinschaligheid en zeker niet in de gigantische schaalvergroting, die momenteel plaatsvindt. Daarvoor is Nederland veel te klein. Bij die kleinschaligheid hoort ook het verkorten van de afstanden tussen de boer en de consument. Dit acht Rob sowieso noodzakelijk, zodat er veel meer begrip en inzicht komt bij consumenten. Hij pleit ervoor dat de boeren het voortouw nemen om de afstand tussen deze partijen te verkleinen, bijvoorbeeld door middel van betere voorlichting en het openstellen van hun bedrijven. Daarnaast dient er een eerlijkere verdeling van de prijs te komen die consumenten momenteel betalen voor de melkproducten. Volgens Rob zou de melkprijs zeker met 25 procent verhoogd moeten worden om te spreken van een 'eerlijke' prijs.

Duurzaamheid is volgens Rob te veel een containerbegrip geworden. Hij zelf verstaat hieronder een productiesysteem dat op termijn kan blijven bestaan, zonder gebruik van kunstmest en pesticiden en waarbij lokale productie een uitgangspunt vormt. Op boerderij Bleijendijk zijn duurzaamheidsprincipes onder andere de SKAL-certificering, koeien die zoveel mogelijk buiten lopen en veevoer dat in Europa geproduceerd wordt, maar ook zonnepanelen op het dak van de boerderij. In de toekomst wil Rob het krachtvoer ook lokaal produceren. Bovendien draagt de productie van gezonde en kwalitatief goede melk en vlees bij aan de vermindering van CO₂-uitstoot. Ook heeft hij gekozen voor vee met een goede melkproductie, maar dat uiteindelijk ook nog goed vlees oplevert - iets dat veel minder uitstoot veroorzaakt.

Tenslotte praten we over milieuorganisaties. Rob kent Milieudefensie niet echt goed, maar organisaties zoals deze slaan volgens hem soms door, wat vervolgens hun imago niet ten goede komt. Ook zouden ze wat minder vanuit het bureau moeten werken en meer contact met de werkelijkheid moeten zoeken. Toch vindt hij deze organisaties wel degelijk belangrijk in het dichterbij elkaar brengen van boeren en burgers en het gezamenlijk optrekken richting instanties en de politiek.

Plotseling gaat mijn wekker af: de tijd is alweer op. We hadden afgesproken om tot uiterlijk half vijf te praten omdat Rob ook nog aandacht wilde schenken aan zijn onlangs uitgebreide gezin voordat het melken van de koeien weer zou beginnen. En dat is nodig, want zijn oudste dochter heeft zojuist kennis gemaakt met een grote plas regenwater en komt drijfnat binnen. Time flies, zeggen de Engelsen. Dat gold zeker voor dit interessante en informatieve interview met een bevlogen boer, die gelukkig op het juiste moment in zijn leven een goede ingeving kreeg.

Het is vraag en aanbod, de consument moet veranderen

Ria spreekt met melkveehouder Theo

Enigszins verrast drukte Theo Warmerdam mij de hand, nadat ik mij heb voorgesteld. We sprongen meteen in de auto en reden naar de koeienstal ietsje verderop. Ik was onder de indruk van de prachtige koeien met hun robuuste koppen. Ze stonden vredig te eten van hooi en bloembollen in een ontspannen sfeer. Rianne, de medewerkster die de koeien verzorgde, vertelde mij dat er een paar koeien op verlof zijn om bezwangerd te raken van één van de twee uiterst vriendelijke stieren.

Een fotograaf van een vakblad kwam wat foto's schieten voor een artikel, want Theo is een petitie gestart voor het behoud van zeldzame huisdieren waar zijn Blaarkopkoeien onder vallen. Zij worden niet alleen voor productie gehouden, maar ook voor de goede kwaliteiten, biodiversiteit en levend erfgoed. Maar per 1 januari 2018 is er een Fosfaatwet ingetreden en dat zal dus invloed hebben op hoeveel Blaarkopkoeien Theo kan houden op zijn boerderij. 'Als je nu iets meer dieren hebt dan op 2 juli 2015, bega je een economisch delict', zegt Theo. De geschiedenis van Blaarkopkoeien gaat terug tot in de Middeleeuwen. In hoogtijdagen, twee eeuwen geleden, stonden er nog 30.000 vleeskoeien in de Bollenstreek en het Westland. De grond werd bevrucht met hun mest.

Blaarkopkoeien hebben ook geschiedenis in de familie

De Blaarkopkoeien zijn al vierhonderd jaar in de familie. Ook kaas en boter wordt al zolang gemaakt. Het ras raakte uit de gratie in de jaren zestig van de vorige eeuw, toen Friese Hollandse koeien werden doorgefokt voor hogere melkproductie en uierverbetering. Veel boeren zijn toen omgeschakeld, maar Theo's vader wilde zich onderscheiden. 'Er werd niet meer gekeken naar mooie billen en aftekening, en of de uiers nog onder de koe pasten', zegt Theo. Zijn koeien geven geen 10.000 liter, maar 7.000 á 8.000 liter per jaar. De dieren zijn sterk, zelfredzaam en hebben minder verzorging nodig. Ze geven ook nog eens kwaliteitsproducten. 'Per saldo verdien ik misschien meer dan met een grotere veestapel.'

De goeie lijden onder de kwaaië

Theo voelt zich niet aangesproken over de negatieve berichtgeving in de pers en media. Hij kan zich wel opwinden: 'De goeie moeten onder de kwaaië lijden. Het geeft onbegrip. Een lange tijd is vergeten dat boeren meer openheid moeten geven over hoe, wat en waarom ze dingen doen. Dat is de enige manier om draagvlak te hebben in de maatschappij.' Het maakt hem kwaad dat mensen op de Partij van de Dieren stemmen, maar hun consumptiegedrag niet aanpassen. De boeren moeten wel aan schaalvergroting doen om goedkoop te blijven produceren. Ook met voedselverspilling worden veel goede producten weggegooid. Een kromme komkommer is net zo lekker.

Niet het vele is goed, het goede is veel

Hij is juist trots dat met de bouw van de nieuwe stal in 2009 zijn zuivelproducten snel verbeterden. 'Het doel was niet groter groeien met koeien, maar de melk zelf verwerken en mooie afzet genereren bij mijn klanten. Niet het vele is goed, maar het goede is veel is mijn motto.' Elke week verkoopt hij zijn zuivel op de dorpsmarkt in Warmond en geniet hij van het contact met zijn klanten. Hij vertelt zijn verhaal en vraagt een eerlijke prijs. 'Als een klant zegt 'wat ben je duur' dan zeg ik 'goedkope kaas koop je bij Albert Heijn en lekkere kaas koop je bij mij''. Elk jaar verkoopt hij twee koeien aan huis. Binnen een dag is hij uitverkocht. Het is lucratieve handel, want het is aantrekkelijk om het eigen vlees te verkopen. Van de eigen koe heb je tweehonderd kilo vlees en brengt meer op dan bij het slachthuis. In plaats van 900 euro kan een koe dan 2.500 euro opbrengen. Ook het gezin eet ervan, behalve de oudste dochter. Zij is vegetariër en wil absoluut geen dieren eten. Theo gaat niet in discussie. Hij vindt dat iedereen zijn eigen keuzevrijheid heeft. 'Ze gooit wel een schep jus over de aardappelen. Dat moet ze eigenlijk ook niet nemen, maar ik zeg niks.'

Theo is niet bang voor de toekomst

Bang voor de toekomst is Theo niet. Blaarkopvlees blijft gegeten worden. Ook als over dertig jaar vlees in het laboratorium wordt gekweekt. Als mensen bewuster voor een stukje vlees kiezen, lokaal geproduceerd, is er geen enkel probleem volgens Theo.

Zijn drie kinderen helpen soms ook een handje mee voor een zakcentje. Zoon Jelle (17) gaat na de HAVO nog een agrarische opleiding doen. Hij heeft interesse in het vak. De toekomstige opvolger staat dus al klaar. Theo juicht het 'aan de keukentafel gesprek' van Milieudefensie toe. Het is zijn kans om zijn verhaal te vertellen. De consument wordt nu niet eenzijdig geïnformeerd over alle misstanden die er zouden zijn. Hij denkt dat bewustwording voor kwaliteit en gedragsverandering veel zal verbeteren.

‘Als je het niet goed doet, ga je failliet’

Ria spreekt met melkveehouder Jonathan

Met zicht op de melkfabriek sta ik voor het station in Lochem te wachten op Jonathan Hoeksema. De boer geeft mij een lift naar zijn boerderij in Barchem. Mestgeur in de auto dringt diep mijn neusgaten binnen, maar het went snel. De sympathieke melkveehouder laat mij eerst de stal zien, voordat we naar zijn huis gaan. De koeien staan in alle rust te eten en lopen zelf naar de melkrobot. Ook dit ziet er gemoedelijk uit. De koeien laten zich gewillig melken. De computer registreert per uier de hoeveelheid melkproductie. ‘Het zijn topkoeien’, zegt hij trots.

Van jongensdroom naar toekomstig eigenaar

Jonathan woont niet op de boerderij, omdat hij in een maatschap werkt. Hij is mede-eigenaar en zal in de toekomst de boerderij overnemen van een ouder stel. Hun kinderen hebben geen belangstelling voor het boerenbestaan en de lange werkdagen. ‘Het gebeurt niet heel veel dat je gevraagd wordt, en al helemaal niet van buitenaf, om samen te werken en het volste vertrouwen te krijgen. Dit wil toch wel wat zeggen’, zegt hij glunderend.

Als kind kwam Jonathan al vaak op een boerderij. Hij heeft eerst lager -, middelbaar -, en hoger agrarisch onderwijs gevolgd om zich te scholen voor het vak. Het was zijn doel om vóór zijn 30e officieel boer te worden en dat is gelukt.

‘De koeien zijn net topsporters’

‘Onze koeien geven 10.000 tot 15.000 liter meer melk, dat is bovengemiddeld’. Ze worden bijna zeven jaar oud en ook dat is bovengemiddeld in Nederland. De dieren zijn net topsporters die door de juiste voeding en goede verzorging beter presteren. Er zijn koeien die 100.000 liter in hun leven geven. ‘Je kunt zeggen dat je een dierenbeul bent, maar ik zeg dan: je kan het! De boer snapt wat een koe nodig heeft; anders houdt hij het niet vol en wordt hij niet oud’. Jonathan is een vakman die met liefde over zijn dieren praat.

Het werk biedt veel uitdagingen en daardoor is geen dag is hetzelfde. Mais wordt verbouwd voor krachtvoer en kuilgras is ingemaakt voor de winter. ‘Veel dingen zijn puur economisch. Als ik een ree in de wei zie, dan weet ik weer waarom ik boer ben. Dat zijn mooie momenten’. Hij moet er niet aan denken om de hele dag op kantoor te zitten, want Jonathan is een echt buitenmens.

In het voorjaar gaan de koeien weer naar buiten, maar nu, in de winter, staan ze in een ruime loopstal. De koeien kunnen gebruik maken van een ‘matras’ in een zaagselbed om op te liggen. Op hete zomerdagen worden ze zes weken binnen gehouden. Dit is beter voor de dieren, want koeien houden niet van de warmte. Als ze in de schaduw onder de bomen liggen, eten ze niet en schijten ze zichzelf onder; ze worden dan ziek. Met windblazers en vers voer voelen de koeien zich comfortabeler in de stal. Ondertussen kan het gras rondom de boerderij dan herstellen.

Fosfaatwet gooit roet in het eten

Jonathan zijn compagnon is topfokker en diergericht. Jonathan is allrounder en technischer. Op deze manier vullen ze elkaar goed aan. Zijn compagnon heeft een stal met ligboxen laten bouwen voor 120 koeien. Het bedrijf was nog aan het doorgroeien naar dat aantal en heeft daarvoor leningen afgesloten. Nu moeten Jonathan en zijn compagnon rechten kopen om verder uit te breiden en moeten daarom koeien weg. De Fosfaatwet gooit roet in het eten.

‘We hebben 60 hectare grond waarvan we gemakkelijk 90 tot 120 koeien goed kunnen voeren. Het was eerlijk geweest als ze gezegd hadden: je hebt zoveel land, dan mag je zoveel koeien hebben. Nu moeten we drijfmest afvoeren en kunstmest met dezelfde werking aanvoeren. De dieren stoten veel CO2 uit, maar dat wordt weer opgenomen in de grond. Het zou een gesloten systeem kunnen zijn, maar er wordt niet naar de boeren geluisterd’. De steeds veranderende regelgeving is een grote belemmering voor het ondernemen. Het is een grote frustratie die veel onzekerheid met zich meebrengt.

Met minder koeien een goede boterham verdienen

Megastal is enkel een begrip. De koeien kunnen niet in alle gevallen naar buiten. Ook zijn oude stallen erger dan grote stallen. Of er nu 100 of 500 koeien in een stal staan, dat zegt Jonathan niet zoveel. ‘Koeien staan in groepen met eigen vriendinnetjes en ligplekken. Ze herkennen tot wel 70 koeien. Als ze groepen van 100 maken, kun je makkelijk veel koeien houden. Ze worden ook in groepen gemolken, zodat ze niet lang in de wachtrij hoeven staan zonder eten en drinken’.

Als Jonathan met minder koeien ook een goede boterham kan verdienen, dan vindt hij dat prima. Hij denkt dat de sector vanzelf zal krimpen. Genoeg boeren gaan met pensioen zonder dat ze een opvolger hebben. Zijn oplossing voorziet grote milieuvoordelen. ‘Wanneer je maar twee koeien per hectare mag houden, is het probleem zo opgelost’.

Het steekt dat de sector de schuld krijgt van alle vervuiling. Het is de levensstijl van de consument die dit veroorzaakt. Zij zijn de aanstichters, want zij willen te weinig betalen voor voedsel. Het geld gaat op aan luxe producten of verre vakanties. ‘We hebben het beste met onze dieren voor. Het is vaak een kwestie van management. Als je het niet goed doet, ga je failliet’.

Boeren in evenwicht met de natuur

Martine spreekt met melkveehouder Theo

‘Ik heb echt aardigheid in het weidevogelbeheer’, vertelt boer Theo als ik bij hem op bezoek ben. Hij is een echte natuurliefhebber, hij was jarenlang bestuurslid van de Agrarische Natuurvereniging. Weidevogels gaan hem aan het hart: hij doet er liever een dag over om zelf met één enkele grasmaaier zijn hele eigen terrein te maaien, dan dat hij met groter materieel de weidevogels verjaagt. Op mij komt hij over als een zeer bedachtzame, gewetensvolle boer.

Theo heeft, naar huidige maatstaven, een kleine boerderij: hij heeft slechts 20 hectare grond met ongeveer 50 melkkoeien en 25 stuks jongvee. De boerderij is door zijn opa gekocht in 1921 in Mijdrecht, in een polder die in 1868 is drooggemalen. Hij runt het bedrijf samen met zijn vrouw, dat is goed te doen.

Geen zonnepanelen, toch duurzaam.

Theo is opgegroeid op deze boerderij. Als oudste zoon heeft hij het bedrijf van zijn ouders overgenomen. Tijden veranderen, het is nu niet meer vanzelfsprekend dat kinderen het bedrijf van hun ouders overnemen. Theo geeft de beide dochters volledige keuzevrijheid. Misschien dat de jongste dochter (19) nog belangstelling krijgt voor een overname, maar daar gaat hij niet vanuit.

Omdat zijn vrouw en hij waarschijnlijk de laatste eigenaren van het bedrijf zijn, doen ze geen grote investeringen: ze werken nog veel met de hand. Als gevolg hiervan is de verbruikte hoeveelheid energie per liter melk zo laag dat ze een bepaalde bonus op hun melkprijs krijgen. Theo: ‘We verbruiken zo weinig energie dat zonnepanelen voor ons weinig zin hebben: die panelen moeten immers ook gefabriceerd en vervoerd worden vanuit China. Dat lijkt me nog meer belastend.’

De schuur waar de koeien in staan is oud, maar heel licht door renovaties. Daglicht komt naar binnen door brede banen in de gevel en het dak. Bij goed weer kan het bovenste gedeelte van de zijwanden naar beneden worden weggeklaapt, wat een heel ruimtelijk effect geeft. De koeien staan zo schoon en overdekt, maar toch bijna buiten. Het geheel geeft een verzorgde indruk, de koeien glimmen en lijken tevreden, ondanks dat ze niet buiten staan.

Niet biologisch, wel milieuvriendelijk

Theo is geen typisch Nederlandse boer, legt hij uit: ‘Nederlandse boeren willen altijd maar groter en méér, maar een bedrijf met honderd koeien heeft mij nooit getrokken. Ik heb er geen aardigheid in, belangrijker vind ik dat dit bedrijf al 42 jaar eersteklas melk levert.’ Kwaliteit boven kwantiteit. Bovendien vertelt hij dat als hij gecertificeerd biologisch zou willen boeren, hij veel meer grond nodig zou hebben en dat de grond hier ‘hartstikke duur’ is. ‘Mijn koeien voer ik met mijn eigen gras en maïs van een boer in de buurt, die de mest van mijn koeien weer uitrijdt over zijn grond.’

De manier waarop Theo omgaat met de mest op zijn boerderij is behoorlijk milieuvriendelijk, maar toch wordt hij door het systeem gekort. Hij vertelt: ‘Omdat ik intensief ben volgens de gehanteerde normen, worden mijn fosfaatrechten gekort met acht procent. Die fosfaatrechten zijn er gekomen doordat boeren meteen gingen uitbreiden toen de melkquota afgeschaft werden en er als gevolg hiervan een mestoverschot ontstond. Om dat af te remmen, zijn toen de fosfaatrechten ingevoerd. En ik, die nooit aan uitbreiding gedaan heb, ben daar eigenlijk de dupe van.’

‘Biologisch is trouwens ook niet zaligmakend’

‘Wist je trouwens dat niet elke situatie zich leent voor biologisch boeren?’ Theo vertelt over een kennis in Groningen, die een gangbaar bedrijf had waar de koeien krachtvoer kregen. Het bedrijf had een hoge melkproductie per koe per jaar. De veestapel werd gekocht door een praktijkschool die met de koeien verschillende soorten veeteelt wilde bedrijven. Een deel van de koeien ging zo over op biologisch voer, wat minder voedingsrijk is dan voer waaraan ze gewend waren. Omdat ze gefokt waren op een hoge productie bij de inname van krachtvoer, kregen ze problemen. ‘Het is alsof je een topatleet vraagt zijn prestatie te leveren op gewone voeding. Dat gaat niet.’

‘Soms spreek ik mensen uit de stad, ze zeggen dat ik hier zo mooi woon. Wat ze niet zien is de hoeveelheid werk die aan het hebben van een melkveehouderij vastzit. Ik denk dat ze dat zich ook slecht kunnen voorstellen, daarom zijn we ook begonnen met een bed and breakfast. Op deze manier kan ik aan buitenstaanders laten zien hoe wij het hier doen.’

Zo min mogelijk stress voor de koeien

‘Als ik een ding zou mogen veranderen aan het voedselsysteem, zou het zijn dat er minder met levende dieren wordt gesleept. Zelf hadden we een slachter in Amsterdam, maar nu deze verder gaat op een andere locatie, moeten de dieren een uur in de vrachtwagen naar Epe. Dat zit me toch niet lekker, dat geeft die beesten toch alleen maar stress. Voor eigen gebruik hebben we een slachter in de buurt. Wij eten vlees van onze eigen melkkoeien want dan weten we hoe ze geleefd hebben.’

‘Je kunt beter een melkkoe eten dan een vleeskoe, want een melkkoe produceert tijdens zijn leven ook nog melk en dient dus een dubbel doel. Een vleeskoe stoot alleen maar methaan uit. En waarom moet het vlees helemaal uit Ierland of Argentinië komen? Erger nog: waarom moeten de kalfjes helemaal uit bijvoorbeeld Polen komen, kunnen ze ze daar niet vetmesten (en slachten)? Wat het levend veetransport aangaat, zou de overheid de regels moeten aanscherpen en handhaven!’

De spagaat van Anita en Guido

Henk spreekt met melkveehouders Anita en Guido

‘Ik zag laatst een item op TV bij Jinek over armoede in de VS, waar een huisvader 60 uur per week werkte maar z’n gezin niet kon onderhouden. “Schrijnend!”, vonden de gasten aan tafel, ‘maar gelukkig zien we dat in Nederland niet gebeuren’. ‘Melkveehouders Anita en Guido kunnen hun gezinnen wel onderhouden en ze zullen het woord armoede niet in de mond nemen. Maar broer en zus werken samen meer dan 120 uur per week en zonder het aanvullende salaris van hun beide partners zouden ze het waarschijnlijk niet redden. Ook verdienen ze nog wat bij met de bed-and-breakfast-kamers die in de oude deel zijn gebouwd.

Kleine stapjes richting duurzaamheid

Ze runnen een melkveebedrijf in Heeten, Overijssel. Met 130 koeien en 60 kalveren en jongvee. Een gangbaar maar tamelijk extensief bedrijf waar ze trots op zijn, met gezonde dieren en een redelijke melkopbrengst. Vader helpt nog af en toe en er zijn twee hulpkrachten die een paar dagdelen bijspringen. Het boeren zit hen in de genen; een mooi vak, een mooi bestaan! Maar ze zitten in het defensief. En in een spagaat zoals Guido het noemt, tussen de wil om meer duurzaam en natuurinclusief te produceren en de portemonnee die het niet toestaat.

‘Kleine stapjes kunnen we zetten. Hier en daar wat bloeiende akkerranden. Weinig krachtvoer. Nauwelijks medicijnen. Weinig kunstmest. En natuurlijk gaan de koeien de wei in. Maar we zouden graag meer willen! We hebben bekeken of we ook biologisch zouden kunnen gaan boeren, maar we denken dat de hogere prijs niet opweegt tegen de kosten. We durven het nu dus niet aan. Het risico is te groot. Wat je ziet is dat iedereen maar hele kleine stapjes zet. Wij zitten bij een pachtersvereniging en we zien dat er animo genoeg is voor bijvoorbeeld het beleid van bloeiende akkerranden. Maar veel boeren zijn er ook voorzichtig mee, want het gaat weer van je opbrengst af en die is al zo laag. Of neem het agrarisch natuurbeheer, bijvoorbeeld met later maaien en een hogere waterstand. Daar is op bezuinigd en waar wij zitten, komen we daar sowieso niet voor in aanmerking. De Provincie voert die regeling uit en zij selecteren de gebieden. Wij vallen daarbuiten’.

Zijn ze objectief, die adviseurs?

Zo gaat het gesprek verder over het systeem waar we in zitten. De globale markteconomie, de supermarkten, de consument die maar weinig geld voor voedsel wil uitgeven. En de niet te onderschatten rol van de adviseurs; een eyeopener voor mij! Veel boeren besteden bijna alles uit aan adviseurs die op verschillende terreinen aangeven hoe je moet boeren. Voeradviezen, bemestingsadviezen, zaaien, maaien, de fokkerij, de boekhouding, noem maar op. De adviseurs bepalen mede daardoor de koers van het bedrijf. En die koers is meestal gericht op de kortetermijn economische doelen. En ze behartigen niet alleen de belangen van de boer, maar ook die van de voerleverancier, de bank, de machinefabrikant of de bestrijdingsmiddelenproducent.

Maar Anita en Guido bepalen hun eigen koers. Zij maken bijvoorbeeld zelf een beweidingsplan dat maatwerk is. Hoe staat het gras erbij, hoe hoog zal ik maaien, moet er mest op en waar. Dus geen mannen over de vloer die het roer overnemen.

De macht van de consument

‘Wat kunnen jullie doen om het systeem te veranderen?’, vraag ik. ‘Weinig. Wij mogen niet staken, wij zijn geen werknemers. Het is wettelijk verboden omdat je dan als bedrijven zou samenspannen voor een hogere prijs. Dat noemen ze kartelvorming. Dus een vuist maken naar supermarkten is moeilijk. Bovendien gaat Albert Heijn dan naar het buitenland om daar de melk te kopen. Het zal vooral van de consument, de samenleving moeten komen. Die moet bereid zijn om andere keuzes te maken. Nu wordt voor een pak melk en andere levensmiddelen ieder dubbeltje omgedraaid, maar we zijn wel bereid grote bedragen voor een vakantie, een auto of het internet te betalen. De boeren willen wel, nu de consument nog!’

Samen is het antwoord

Het is een somber stemmend verhaal geworden, bedenk ik me aan mijn computer. Schrijnend dus toch ook hier in het rijke Nederland? Misschien, maar dan doe ik toch geen recht aan het enthousiasme waarmee Anita en Guido hun beroep uitoefenen. De trots en het plezier dat van hun gezichten afstraalt als we bij de groep jonge kalveren staan die met elkaar dartelen in het verse stro van de kalvercrèche. We nemen afscheid met de constatering dat het goed is dat de natuur- en milieuorganisaties en de boeren elkaar opzoeken. Een koerswijziging kan er alleen komen als we samen optrekken!

Ben je goed voor de koeien, dan zijn de koeien goed voor jou

Metha spreekt met melkveehouders Paul en Carolien

Ze heeft de weg goed uitgelegd, Carolien, dus ik rijd er in één keer naartoe. Met de auto en daarmee hebben we aan de keukentafel, nadat ik hartelijk ben verwelkomd, gelijk het eerste gespreksonderwerp al te pakken. Vooroordelen of, zoals ze zelf liever zeggen, ideeën die je vooraf over bepaalde mensen of groepen hebt. Met de koffie voor de neus en Paul en Carolien ter Haar tegenover en zoon Bram naast me aan tafel beginnen we gelijk te praten over wat mensen – en zij dus ook – geneigd zijn te doen.

Ze hadden verwacht dat ik met openbaar vervoer zou zijn gekomen of met de fiets maar omdat ik naar een feestje vanuit het westen naar Oldenzaal was gekomen, was ik met de auto gegaan. En het gesprek met hun was spontaan opgekomen en heel toevallig. Carolien en ik kenden elkaar van Wordfeud en haar roodbonte koe op de profielfoto had mijn aandacht getrokken. Toen ik het haar had voorgesteld om de dag na het feest, waar ik was blijven slapen, langs te komen, had ze meteen ja gezegd. 'Wees welkom', had ze geschreven.

Welkom

En ik voel me welkom bij hun aan tafel, op hun mooie boerderij die voor de drie grote stallen staat - met daarachter het grootste gedeelte van hun land, wat voornamelijk bestaat uit weilanden voor de koeien. Wat verder van de boerderij gelegen hebben ze nog andere stukken grond waar ze onder andere mais verbouwen als voer voor de koeien. In totaal hebben Paul en Carolien 60 hectare land. Zij voorzien in hun eigen behoefte voor het ruwvoer.

Paul - vorig jaar 50 geworden - en zijn 49-jarige vrouw Carolien runnen een melkveehouderij in het Overijsselse Bergentheim, gemeente Hardenberg, samen met zoon Bram en Paul's moeder. Ze hebben 120 melkkoeien en 70 stuks jong vee. Carolien heeft drie jaar geleden haar kantoorbaan opgezegd en werkt nu ook fulltime mee. Daarnaast zijn zij en haar man ook nog bestuurlijk actief. Ze vinden het belangrijk om de boer/burgerverbinding beter te maken en zijn daarmee bezig. Ook hebben ze regelmatig stagiaires op hun bedrijf.

Veel werk

Paul schat in zo'n 70 uur per week te werken. Sowieso neemt het melken al vijf uur per dag in beslag en daarnaast besteedt hij zijn tijd aan voeren, onderhoud van het grasland/maisland (bemesten), onderhoud aan de machines, het verzorgen van de kalveren en melkkoeien, administratie, vakstudie in de vorm van studiegroep en bijeenkomsten én het regelen van de kunstmatige inseminatie. Want er komt bij hen geen stier meer aan de pas. 'Dat is veel te gevaarlijk', geeft Paul aan, 'als een stier een koe moet dekken, wordt hij oersterk en daardoor oncontroleerbaar'. Bovendien maken ze gebruik van een zogenaamd 'stieradviesprogramma' waarmee ze kijken of de eigenschappen van de stier aansluiten bij die van de koe, om zo een duurzame koe te fokken. De koeien staan normaal gesproken overdag vanaf april in de wei tot het najaar. Dit is een vereiste om voor het keurmerk 'weidemelk' in aanmerking te komen, iets waar Paul en Carolien trots op zijn.

Trots

Ze zijn trots op hun bedrijf, op hun werk en op Friesland Campina - waar ze hun melk aan leveren. Ze doen ook mee aan de open dagen van Friesland Campina, omdat ze, zoals ze zelf zeggen, 'niets te verbergen hebben en mensen een kijkje in hun bedrijf gunnen.' Ook omdat ze ervaren dat mensen bepaalde meningen hebben over hun bedrijf. Daarmee komen we terug op de vooroordelen waarmee we het gesprek begonnen zijn. Ze vinden het vervelend als die meningen gevormd worden zonder echt kennis van zaken te hebben of als een voorbeeld gelijk over de hele beroepsgroep wordt gelegd.

Ze praten vol verve over hun bestaan, waarbij het met name gaat om de omgang met het vee en het vaak buiten zijn. 'Je kunt je eigen ding erin kwijt', zo zegt Paul. Carolien vertelt ook regelmatig met haar verrekijker de weilanden af te turen en dan haasjes te zien of herten aan de rand van het bos. De wetenschap dat Bram het bedrijf mettertijd gaat overnemen geeft hen ook voldoening, het is een mooie gedachte. Bram is 22 jaar en draait nu al volledig mee. Ze hebben nog een zoon, Koen van 20, maar die zit in de landbouwmechanisatie.

Zelf heeft Paul het bedrijf van zijn ouders overgenomen, al vrij snel na het overlijden van zijn vader. Paul was 14 toen zijn vader overleed en hij is er dus meteen na de middelbare school ingestapt. In verband met een slechte ruilverkaveling van het bedrijf in Zenderen (waar weidengang niet toepasbaar was) zijn ze verplaatst, van 30 kilometer verderop naar hier.

Toekomst

En met de toekomst van het bedrijf, die met de plannen van Bram gewaarborgd lijkt, komen we ook op de grote thema's als klimaatverandering en het milieu in het algemeen. Paul en Carolien geven aan dat ze hier wel eens moeite mee hebben. Ze onderkennen het feit dat er van extremer weer sprake is, maar vinden het vervelend als mensen te makkelijk de schuld bij een ander neerleggen. Als we het hierover hebben, meen ik bij Paul ook irritatie te zien. 'Wij zitten aan het eind van de keten en hebben met richtlijnen te maken vanuit de politiek en dan met name Brussel, die je niet van de een op de andere dag kunt realiseren.'

Hij is blij met de nieuwe minister: 'Vanuit de politiek kunnen ze je het namelijk moeilijk maken, maar ook vergemakkelijken.' Maar ook de publieke opinie is een punt. Hij vraagt eigenlijk alleen maar om respect voor elkaar en de verscheidenheid van mensen te accepteren. 'En ik denk dat de gemiddelde boer meer aan milieubeheer doet dan de gemiddelde Nederlander.'

Wie goed doet, goed ontmoet

Als we even later voor de foto in de stal staan, wordt mij het lijfmotto van Paul nog eens duidelijk. Ben je goed voor de koeien, dan zijn de koeien goed voor jou; voor mij een variant op wie goed doet, goed ontmoet, merk ik nu concreet doordat de radio aanstaat in de stal. Kennelijk houden koeien van muziek, iets wat ik niet wist. Daar worden ze rustig van. Beter nog zou zijn als het klassieke muziek was, maar daar wordt Paul zelf onrustig van. Hij moet er om lachen als hij dit zegt.

Koeien in plaats van geraniums

Anna en Aster spreken met melkveehouder Wout

Als we de dijk afrijden, zit boer Wout ons al op te wachten in de open schuur voor zijn huis met de idyllische naam 'De Grootte Nevel'. Tussen de machines en zakken naast hem staat een pan met resten van het avondeten op de grond, voor de zwerfkatten blijkt later. Die houden het erf muisvrij. Zwaluwen vliegen in en uit. Alles ademt gemoedelijkheid.

Wout is met zijn 68 jaar eigenlijk al op pensioenleeftijd, maar uit liefde voor het vak zette hij zijn melkveebedrijf op kleinere schaal voort en zorgt nu nog steeds voor zestien melkkoeien. 'Mij moet je niet achter de geraniums zetten,' aldus Wout. Hij hoopt hier tot zijn dood te kunnen blijven wonen én werken, vergezeld door zijn koeien. Ondanks zijn versleten knieën maakt hij nog altijd tweemaal daags met melkstel een ronde langs de koeien. Die staan verdeeld over twee grupstallen. In de zomermaanden lopen de dieren overdag in de wei.

Van fruit naar koeien

Het boeren zit hem in het bloed. Hij is opgegroeid op het boerenbedrijf van zijn ouders. In 1947 kochten zij deze boerderij met 13,5 hectare grond in de binnendijkse uiterwaarden van de Rijn en begonnen een gemengd bedrijf, wat in die tijd gebruikelijk was. Vanaf het begin liepen er al zes à zeven melkkoeien rond, maar de nadruk lag op fruitteelt. Iets waar de regio Overbetuwe van oorsprong ook om bekend staat. In de loop der jaren breidden ze hun veestapel uit en verschoof het zwaartepunt. Het is nooit een megabedrijf geweest: op het hoogtepunt liepen er zo'n 35 koeien rond. 'Toen mijn vader in 1972 overleed, zetten mijn moeder en ik het bedrijf voort. Een aantal jaar later nam ik het bedrijf over en richtte me volledig op de koeien. Ik ben geen fruitman.' Hij woont hier nu alleen met huispoes Pietje. Hij heeft nooit een vrouw gehad: 'Je kent het wel: boer zoekt vrouw...'

Stad versus platteland

'Wat een prachtig uitzicht,' merk ik op als we de knusse, ietwat ouderwets ingerichte woonkeuken binnenstappen. Wout beaamt dit, maar verzucht vervolgens dat hij niet zo blij is met de nieuwbouwwijk die aan de horizon oprukt. Zo komen we meteen te spreken over de kloof tussen boer en stadsmens. 'Mensen bemoeien zich vaak met koeien van mij en mijn collega's of met andere zaken die hen niet aangaan, terwijl ze er totaal geen verstand van hebben. De meesten hebben een naïef, nostalgisch beeld van het boerenleven: een simpele boer die de hele dag achter zijn kruiwagen loopt en met zijn koeien knuffelt. Maar het vak is een stuk ingewikkelder en zakelijker geworden, onder andere door strengere regelgeving, voortschrijdende technologie en eisen die worden gesteld aan kredietverlening. Dit heeft de aard van het werk verandert en ook de omgang met koeien. Het is fijn dat de techniek voor arbeidsverlichting heeft gezorgd, maar de manier waarop veel boeren met hun dieren omgaan vind ik niet goed.' Zelf geeft hij zijn koeien zoveel mogelijk ruimte om een 'koewaardig' bestaan te leiden.

Tijdens het gesprek verschijnt voor het raam een koe met kalfje, klaarblijkelijk pasgeboren. Wout vertelt dat de koe gevoelig is voor melkziekte, en legt vervolgens geduldig uit wat dat precies inhoudt. Hieruit blijkt dat hij wel degelijk open staat voor contact en bereid is om burgers tegemoet te komen door hen te vertellen over zijn werk. Wout is een ware spraakwerval, hij dist de ene na de andere anekdote op. Hij neemt geen blad voor de mond en schroomt bovendien niet om wedervragen te stellen.

Natuurbeheer

Op een van de mokken waarin hij sterke koffie (voor hemzelf met melk, natuúrlijk van eigen koeien) en thee serveert staat 'Agrarische Natuurvereniging Lingestreek'. Een enkele vraag is al voldoende om hem nieuwe verhalen te ontlokken. Vooral in de wintermaanden is hij heel actief voor deze natuurvereniging, als aanvoerder van het klusteam. Ze verrichten allerhande (onderhouds)werk om zo de landschaps- en natuurwaarde van het agrarische land te behouden en versterken. Ze nemen bijvoorbeeld maatregelen om de omstandigheden voor weidevogels te verbeteren, stimuleren aanleg van bloemstroken en onderhouden knotwilgen en ander struweel. Ook ganzenbeheer is een thema.

Manusje-van-alles

Wout is een aan- en doorpakker met een pragmatische inslag. In de winter, voor hem de drukste tijd, is hij dagelijks zeven tot acht uur in de weer. 'Ik verveel me niet'. En dat is niet alles, want de natuurvereniging is zeker niet het enige wat hij doet naast het dagelijkse werk op de boerderij. Wout zet zich in op allerlei terreinen en heeft bijna geen avond vrij. Zo heeft hij een EHBO-post op zijn erf waarvoor hij regelmatig een bijspijkerkursus volgt. Ook repeteert hij wekelijks met een koor, een hechte groep die ooit begon als jongerenkoor. Na de lagere landbouwschool heeft hij veel cursussen gevolgd. Hij is wereldwijd, heeft overal wel iets over te zeggen en is leergierig. 'Ik leer nog elke dag,' zegt hij zelf. Buitenlandervaringen (Canada en Nieuw-Zeeland) hebben zijn blik verder verbreed. De harde omgang met dieren daar ging hem aan het hart.

Toekomstvisioenen

Wout is trots op zijn bedrijf als totaliteit. Het was voor hem een bewuste keuze om zijn bedrijf klein te houden. Afgezien van een kleine hypotheek is hij schuldevrij. Wat er met de boerderij zal gebeuren als hij er niet meer is, houdt hem niet bezig. Er is geen opvolger. Bij boeren in de omgeving speelt hetzelfde probleem: er staan al enkele bedrijven te koop. Een duidelijk ideaalbeeld voor de veehouderij van de toekomst heeft hij wel. Belangrijkste pijlers daarvan zijn grondgebondenheid, een maximum aantal dieren en streven naar een regionale kringloop (al kan dat volgens hem niet voor de volle 100%). Hij verwacht dat het die kant ook op zal gaan, inclusief weidegang en duurzaamheid als verplichte elementen.

Maatschappelijke trends als minder vlees en zuivel en meer biologische teelt beziet hij met enige scepsis. Volgens hem is dit niet uitvoerbaar, idealisten staan te ver af van de praktijk. 'Biologisch is leuk maar de consument heeft niet door wat de kosten daarvan zijn.' Ook over Milieudefensie is hij kritisch: 'Te veel geitenwollensokken, te weinig realiteitszin. Ze doen altijd moeilijk en hollen ondertussen maar achter windmolentjes aan.' Niettemin zou hij graag meer samen met Milieudefensie willen optrekken. Bij het afscheid blijkt dat wij niet de enigen waren die het een waardevol en boeiend gesprek vonden. Hij nodigt ons van harte uit nog een langs te komen.

Hoe houden we jonge boeren in Nederland?

Koos spreekt met melkveehouders John en Linda

Sinds John (37) en Linda (33) het bedrijf van de vader van John hebben overgenomen, hebben ze de afgelopen drie jaar te maken gehad met flink wat veranderingen. Het aantal melkkoeien en het aantal stuks jongvee moest in 2017 en 2018 fors naar beneden in verband met de fosfaatproductie. De normbepaling in 2018 is op basis van melkproductie. Zo legt Campina boetes op bij een te lage melkproductie. 2016 had een heel nat voorjaar, waardoor de maisteelt zeer slecht was. Door de vele regen overstroomde de Tungelroyse beek, waardoor de grasopbrengst van de weilanden laag bleef. Daarnaast legde Campina ook nog eisen op, wat ook weer extra kosten met zich meebracht. Zo hadden ze onder andere de eis voor aparte stekkers om elektrische vrachtwagens op te laden. In 2018 mag de maïs alleen nog in de rij bij de plant bemest worden, maar daarvoor zijn nog geen machines te huur. Dit is een kleine greep uit de problematiek waar de familie mee te kampen heeft.

Een melkveefamilie

Ik zit met John, Linda en Yvonne van de Buurderij Maastricht aan de koffie en thee in de keuken van de boerderij in Leveroy. Op de achtergrond klinkt het geluid van de babyfoon, waaruit de spelende klanken van de in bed liggende zoon Ties (anderhalf) te horen zijn.

Vanaf 2000 zat John al in de maatschap van het bedrijf, samen met zijn vader. Vanaf januari 2015 hebben hij en zijn vrouw Linda het bedrijf overgenomen. Linda is jarenlang bedrijfshulp geweest. Ze ging vaak bij boeren langs met problemen en ze werd als vervanging ingezet op diverse plaatsen in Nederland. Hier deed ze enorm veel ervaring op het gebied van melkveebedrijven op, wat zeer goed te pas kwam toen ze John ontmoette en met hem in het melkveebedrijf stapte.

Makkelijk hebben zij het niet gehad in de jaren als eigenaren van het bedrijf. De regelgeving van zowel de overheid, Campina als Rabobank spelen een grote rol. Dit heeft ervoor gezorgd dat zij een toekomst met alleen levering van melk niet zien zitten. Ze hebben ervoor gekozen om ook eindproducten te verkopen, zoals (karne)melk, diverse soorten yoghurt en vla en zelfgemaakte kazen. Dit verkopen ze in een langs de weg geplaatste automaat. Ook nemen ze deel aan markten en op de Buurderij Maastricht, waar we Linda hebben leren kennen.

Kaasmakerij

Voor zowel John als Linda begint de dag 's morgens om zes uur. Dan moeten de koeien gemolken en gevoerd worden en dit ritueel herhaalt zich 's avonds rond zes uur. In de tussentijd verzorgt John de akkers en de weilanden, want hij wil zoveel mogelijk zelfvoorzienend zijn in het veevoer. Ook klust hij aan allerhande zaken op en rond de boerderij.

Momenteel is hij druk in de weer om Linda te helpen met het opzetten van de kaasmakerij. Tegen de melkschuur is een container geplaatst die volgens de normen is ingericht om kaas te maken met melk rechtstreeks uit de melktank: garantie voor de meest verse kaas die er is. In een schuur is een koelruimte gecreëerd, waar houten schappen komen waarop de kaas kan rijpen.

De kaasmakerij is het domein van Linda, die vanaf het begin ook de regie voerde over de opfok van de kalveren, iets waar ze bijzonder trots op is. In 2014 waren er nog zestien kalveren met diarree en dit aantal is vrijwel tot nul gedaald door de aanpak van Linda. Ze is ook nog altijd blij dat ze in 2015 vier kalveren die besmet waren met het rota virus er doorheen wist te slepen. Dan heeft ze nog de zorg over zoon Ties, terwijl ze in verwachting is van het tweede kind.

Alleskunner

John en Linda zijn twee bevlogen en hardwerkende jonge mensen met een ideaal om gezonde dieren te krijgen en te houden die een gezond product opleveren. Linda is het meest trots op het feit dat John de afgelopen jaren veel gezondere dieren voortbracht met melk met hoge eiwitgehaltenes, door middel van betere verhoudingen in het veevoer en door het gebruik van andere speenemmers.

De komende drie jaren zullen bepalend zijn voor de continuïteit van het bedrijf. In deze periode zal moeten blijken of alle inspanningen hebben geleid tot een financieel gezonde situatie. Met weemoed kijken ze wel eens naar de mogelijkheden die het buitenland biedt op het gebied van landbouw en veeteelt. De situatie lijkt daar vaak een stuk simpeler en minder 'overregeld'.

Voor John geeft werken met de dieren en het bezig zijn op het land veel voldoening in het boerenvak. Hij ervaart het als 'één zijn met de natuur', waarvoor je een 'alleskunner' moet zijn. Linda haalt veel voldoening uit het meemaken van de hele levenscyclus van de koe, van de geboorte van het kalf tot aan het slachten. Zij heeft met alle koeien een band, die niet per se altijd goed is. Zo kan ze bij koe nummer twee beter uit de buurt blijven, omdat die anders begint te schoppen en te springen.

Biologisch is moeilijk haalbaar

De afgelopen jaren hebben ze veel geïnvesteerd in het bedrijf om een zo goed mogelijk product te leveren dat dicht tegen biologisch aan zit. Door het verplichte gebruik van kunstmest om voldoende grasopbrengst van de zandgrond te krijgen, zit een certificaat er echter niet in. Linda geeft aan dat biologisch produceren moeilijk haalbaar is, omdat er tweemaal zoveel grond nodig is om voldoende veevoer te produceren; de prijs van biologische melk zou dan toch nog te laag zijn.

Duurzaamheid speelt ook bij hen een belangrijke rol. Ze gebruiken duurzaam voedsel wat niet genetisch gemanipuleerd is. Dit bestaat veelal uit restproducten zoals soja. Ze hebben ook geïnvesteerd in sterk geïsoleerde daken boven de stallen, waardoor er minder ventilatoren nodig zijn om 's zomers te koelen. Daarnaast proberen ze koeien te fokken die een hogere leeftijd kunnen bereiken, waardoor er over de gehele levensduur gemiddeld minder voedsel nodig is en er dus ook minder fosfaatuitstoot is.

Af en toe lege supermarktschappen

John en Linda hopen dat er in de toekomst een eerlijke prijs voor de melk(producten) betaald zal worden. Dit kan bereikt worden door de macht bij de grote supermarkten weg te halen en door de consument te overtuigen van het belang van een eerlijke prijs. Een eerlijke prijs kan leiden tot duurzamer gebruik van de bodem en een gezonder dier dat ook een gezonder product produceert.

Ook organisaties als Milieudefensie hebben volgens hen een belangrijke taak om dit te bewerkstelligen, onder meer door eerlijke voorlichting. Om de consument te overtuigen van het belang van het boerenbestaan, zouden de supermarkten af en toe een dag zonder producten moeten kunnen zitten. Dat zou volgens Linda zeer goed helpen om het belang van boeren onder de aandacht te brengen.

Inmiddels is het bezoek al uitgelopen tot drie uur en wordt het tijd om afscheid te nemen van deze twee jonge, bevlogen en keihard werkende boeren die het in de komende drie jaar hopelijk gaan redden.

‘Iets nieuws doen en zien dat het werkt’

Maartje spreekt met melkveehouders Sytse en Tiertse

Gelegen aan het één na grootste meer van Friesland, de Fluessen, ligt het dorp Elahuizen. Hier bevindt zich pal aan het meer het biologisch-dynamisch melkveebedrijf Gras en Ko van Sytse en Tiertse Gerritsma. De trotse, jonge eigenaren runnen hier hun bedrijf met 80 melkkoeien, 64 hectare grasland en als extra inkomstenbron verkopen ze vlees vanuit huis.

Sytse is geen boerenzoon. Desondanks wist hij dat hij graag boer wilde worden. De vrijheid die je geniet als boer, trekt Sytse enorm aan. Dat hij bijvoorbeeld om tien uur 's ochtends met een bak koffie aan de keukentafel kan zitten. Daarnaast haalt hij voldoening uit de samenwerking met de natuur en natuurlijk om daar een goede boterham mee te verdienen. ‘Want dat is ook belangrijk’, aldus Tiertse. ‘Je mag idealen hebben, maar je moet ook nuchter blijven.’ Die nuchtere instelling heeft wellicht iets met hun Friese inborst te maken.

Verbinding tussen ecologie en economie

De passie voor het boerenbestaan is ontstaan bij een boer uit de buurt waar Sytse heeft gewerkt. Deze boer heeft Sytse en Tiertse geholpen bij het realiseren van hun droom, een eigen boerenbedrijf starten. Tien jaar geleden zijn zij samen in een maatschap gegaan en is een boerenbedrijf aangekocht. Binnenkort loopt de samenwerking af en gaan Sytse en Tiertse zelfstandig verder.

Aangezien er geen sprake is van een bedrijfsopvolging van vader op zoon, heeft dit het vrijdenken en zelf keuzes maken over de bedrijfsvoering bevorderd. Sytse en Tiertse boeren dan ook op hun eigen manier. Ze volgen niet de begaande paden, maar varen hun eigen koers. Continu zijn ze op zoek naar kansen om de bedrijfsvoering te verbeteren, op een goede manier met de natuur samen te werken en bij te dragen aan de productie van goede voeding. ‘De uitdaging van het bedrijf is een verbinding te leggen tussen ecologie en economie’, aldus Sytse. Trots zijn ze als ze iets nieuws doen en zien dat het werkt.

Gras van eigen grond

De koeien van Sytse en Tiertse grazen enkel gras van eigen grond en krijgen geen krachtvoer van buitenaf. ‘Wij produceren goed gras en de koeien grazen in de weide. Hierdoor zetten wij onszelf in een actieve en krachtige rol. Als wij zorgen dat wij goed gras produceren voor de koeien en zij op het juiste moment op de juiste plek staan, blijft dit bedrijf draaien. Het gevoel dat je onafhankelijk bent geeft een heel rijk gevoel’, zegt Sytse.

Volgens Tiertse is het boerenbestaan op hun bedrijf voor een burger heel goed te begrijpen. ‘Bij ons zie je de koeien in de wei lopen en we leggen uit waarom we dat zo doen. Het is heel tastbaar en daar voelen mensen zich per direct mee verbonden.’ Anders is dat volgens Sytse bij grote, complexe bedrijven met grote stallen, veel koeien en groots materiaal. ‘Doordat je als burger niet alle facetten van het systeem kunt zien, kun je niet helemaal begrijpen wat er gebeurt.’

Trots op product

Voor de toekomst hoopt Sytse dat er meer mensen in de landbouw werken en dat een boer weer trots is op zijn product. Het verhaal van de boer is belangrijk, volgens hem. Het moet duidelijk zijn wat ze doen en waar ze voor staan. Op die manier kunnen boer en burger nader tot elkaar komen. Sytse en Tiertse blijven hier zelf hard aan werken door transparant en open te zijn over hun werkwijze en visie. Ook voelen zij zich verantwoordelijk voor de volgende generatie op aarde en proberen zo duurzaam mogelijk om te gaan met de planeet. Of hun kinderen het bedrijf zullen opvolgen is nog onduidelijk. ‘Als zij er blij van worden, is dat hartstikke leuk!’

‘Ik wil niet als een mummie op de tractor zitten’

Koos spreekt met akkerbouwer Etienne

De zon zet de Apostelhoeve in een oranje-gele gloed als ik het terrein van boer Etienne Dinjens op fiets. Het bedrijf is gelegen in het prachtige Jekerdal tussen de Cannerberg en de Pietersberg. Etienne (46) staat gebogen over het inwendige van een heftruck, een van de vele machines die in de loods staan opgesteld. Hij nodigt mij uit om binnen te komen in een kleine ruimte, waar gezellig een haardvuur brandt en waar zijn vader, die ook op het bedrijf werkt, met iemand zit te praten. Ik mag aan het bureau zitten, terwijl Etienne blijft staan.

Drie verschillende wetgevingen

Op 25 hectare grond, verdeeld over Nederland (Limburg), Vlaanderen en Wallonië, teelt Etienne aardappelen, maïs, tarwe, pompoenen en diverse soorten groenten. Een bijzondere situatie, die vooral gekenmerkt wordt door drie verschillende wetgevingen, waarbij die in Nederland het strengst is. Dit is een situatie die volgens Etienne typisch is voor de zogenaamde “eenheid” in Europa. Gedurende het interview is de ongelijke wetgeving een voortdurend terugkerend item, want die maakt de toch al ingewikkelde situatie voor boeren nog eens extra complex.

België en Nederland

Etienne is trots op het bedrijf dat hij in de afgelopen 20 jaar heeft opgebouwd: de omvang, de grond, het machinepark en de loods op het bedrijfsterrein. Aangezien hij in twee landen werkt, kent hij als geen ander de verschillen tussen België en Nederland. Die verschillen liggen niet in het werk zelf, maar veel meer op het gebied van sorteringen (bijvoorbeeld de groottes van aardappelen), de handel en de normen. Het meest levert hij in België, waar de betrouwbaarheid wel wat hoger zou mogen zijn, maar waar de regels een stuk soepeler zijn. Ook daaraan merkt hij dat de eenheid binnen Europa nog ver te zoeken is.

Te lage prijzen

Als we over voldoening in het boerenbestaan praten, vraagt Etienne zich hardop af of er wel voldoening kan zijn, met de ‘belachelijk lage prijzen’ die zij voor sommige producten ontvangen. Prijzen die in veel gevallen de kosten voor bemesting, bewerking, afschrijvingen, pacht en insecticiden niet eens dekken. Etienne heeft een fulltime baan aan zijn boerenbedrijf, ‘maar om rond te komen werk ik daarnaast ook nog eens 36 uur per week als monteur’, verklaart hij. In zijn ogen zouden de prijzen die boeren voor hun producten ontvangen veel meer bekend moeten zijn bij consumenten. Dan zouden ze in opspraak kunnen komen, want in veel gevallen betalen klanten het tienvoudige in de winkel. Maar diezelfde burgers weten, volgens Etienne, totaal niet waar de producten vandaan komen. ‘Laat staan dat ze weten wat voor inspanningen een boer heeft moeten verrichten om ze te telen.’

Als een mummie op de tractor

Wel komen sommige burgers direct in actie wanneer hij bijvoorbeeld mest uitrijdt of met de spuit over het land rijdt, heeft Etienne gemerkt. Hier zijn beschermingsmiddelen voor, zoals een masker en een waterdichte overall. Etienne bezit ze wel, maar kiest ervoor om ze niet te gebruiken. ‘Want dan zit ik als een mummie op de tractor en dan denkt iedere burger dat ik zeer zwaar vergif ga spuiten’, zegt hij ontdaan. Hij vertelt dat voorbijgangers die hem met beschermende kleding op de tractor zagen zitten in het verleden wel eens de milieupolitie hebben ingeschakeld, met de vraag of hij wel volgens de regels werkte.

Protesteren

Als er geen verandering komt in de bodemprijzen en als daarnaast de subsidie uit Brussel (EU) verdwijnt, ‘dan zie ik de toekomst voor de landbouw donker in’, zegt Etienne. Hij zou willen dat boeren zich meer zouden verenigen met betrekking tot het prijsbeleid, maar in zijn ogen zijn boeren vaak egoïstisch ingestelde mensen, die als het erop aan komt altijd voor hun eigen belang kiezen. Vaak komen ze bovendien negatief over in de media, een imago waar ze volgens hem niet makkelijk vanaf zullen komen. ‘Daar dragen boeren zelf aan bij’, meent Etienne, ‘want als ze gaan protesteren in Den Haag of Brussel, dan doen ze dat altijd met de nieuwste en duurste tractoren.’ De burger kan zich dan niet voorstellen dat de boeren het slecht hebben.

Inzicht in de keten

Het inzicht van consumenten in de hele keten moet volgens Etienne een stuk beter. ‘Boeren moeten daarin zelf het voortouw nemen’, vindt hij. Etienne juicht daarom het nieuwe programma van Yvonne Jaspers toe, dat binnenkort op de televisie komt, zo kan de consument eindelijk zien hoe producten geteeld worden en wat er allemaal mee gebeurt voordat ze in de winkel liggen. Daarnaast moeten regeringsinstanties zich richten op het makkelijker kunnen ontvangen van en reageren op klachten van boeren, zodat verbeteringen in de hele keten snel doorgevoerd worden.

Ploegen is verleden tijd

De mechanisering is de afgelopen twintig jaar sterk toegenomen: een boer heeft het qua werk makkelijker tegenwoordig, want handwerk is er nauwelijks meer. Ook ploegen is verleden tijd, met de nieuwe regeling voor Zuid-Limburg om uitspoeling van de bodem te voorkomen. En dan natuurlijk het spuiten: werd er vroeger op een perceel uien één keer per seizoen tegen onkruid gespoten, tegenwoordig rijdt hij wel veertien keer over het perceel, als gevolg van de wetgeving rondom de sterkte van de middelen.

Alles biologisch

Als we het over duurzaamheid hebben, geeft hij aan dat het belangrijk is dat het bedrijf een toekomstperspectief heeft. Dan kan hij het bedrijf misschien overdragen aan zijn zoon, die nu twaalf jaar is en veel interesse in het boerenbestaan heeft. Zijn dochter van zestien heeft meer interesse in het werken met paarden. ‘Over twintig jaar’, denkt Etienne, ‘zal alles wel biologisch zijn, omdat de consument dat dan eist.’ Hijzelf wil wel af van kunstmest en bestrijdingsmiddelen, ‘maar alleen als iedereen dat zou gaan doen’. Of er dan nog voldoende voedsel geproduceerd kan worden, dat betwijfelt hij.

één cent per kilo

Op het einde van het gesprek laat Etienne mij nog het vakblad zien, waarin de prijzen van landbouwproducten staan. Hij krijgt slechts één eurocent per kilo voor aardappelen. ‘En daar moet ik ze ook nog voor op de vrachtwagen zetten’, zegt Etienne. Terwijl ik wegfiets, vraag ik mij af hoeveel passie een boer moet hebben, om ondanks dit soort prijzen toch door te blijven gaan.

Van Erf Tot Erf
Pluimvee

Pluimveehouder Gert-Jan pleit voor openheid

Wouter spreekt met pluimveehouder Gert-Jan

Het pluimveebedrijf van Gert-Jan Lagerweij (35) en zijn vrouw Anita te Buurmalsen ligt er prachtig bij deze donkere ochtend in november 2017. Alle gebouwen ogen gloednieuw behalve het woonhuis. Toch bestaat het bedrijf al minstens tien jaar. Anita die aan het werk is in de pakschuur (met inpakrobot) vertelt mij over het drama dat zich voltrok in die traumatische juninacht in 2016. Door kortsluiting ontstond een vernietigende brand die alle opstallen verwoestte en 36.000 scharrelkippen doodde. Weg was hun levenswerk. Even wist het echtpaar niet hoe het verder moest. Maar al snel werd duidelijk dat het bedrijf zou herrijzen uit zijn as!

Moderne nieuwe stal

Wat ik nu zie is een bloeiend bedrijf met 60.000 Brownick leghennen in een hypermoderne voliërestal. Boer Gert-Jan leidt mij rond. Door de glazen wand die de landwinkel scheidt van de overdekte uitloop, zien we de kippen door de geopende schuiven vanuit hun nachtverblijf de uitloop binnenstromen om te scharrelen. Het ziet er heel natuurlijk uit, alsof de dames het zeer naar hun zin hebben. 'Dat is ook zo', zegt Gert-Jan. 'Mijn 1-ster-beter-levenkippen leiden een zo natuurlijk mogelijk bestaan. Er is voldoende veiligheid, ruimte en afleiding en daardoor weinig stress. In het nachtverblijf gaan de kippen op stok. Daar leggen ze ook hun eieren, in alle rust en privacy.' Dat zijn kippen vrijwel nooit ziek zijn en dat hij geen antibiotica gebruikt heeft volgens hem direct met deze stal te maken.

Schone lucht

Aan tafel in de landwinkel praten we erop door, samen met assistent Jan-Willem. Daar legt Gert-Jan uit dat hij met de nieuwe stal meteen peperdure 'luchtwassers' in huis heeft gehaald om de fijnstof-uitstoot binnen de strenge wettelijke normen te kunnen houden. Want ja, 60.000 scharrelkippen veroorzaken nu eenmaal fijnstof dat zo min mogelijk in de omgeving terecht mag komen. Hetzelfde geldt voor de mest: de ammoniakuitstoot moet binnen de wettelijke grenzen blijven. Dat lukt omdat ze de meeste mest zelf tot gedroogde kippenmest verwerken die andere boerenbedrijven gebruiken voor hun land.

Kip, kip en nog eens kip

Tijdens de korte rondleiding vraag ik hem hoe hij zijn bestaan als pluimveehouder eigenlijk ervaart. Als 14-jarige merkte Gert-Jan dat de kippen van zijn grootvader hem meer boeiden dan de koeien van zijn vader, 'al was het maar omdat je kippen niet hoeft te melken', vertelt hij er met een glimlach bij. Na een opleiding aan het ROC te Houten, kiest hij dan ook voor een bestaan tussen en met de kippen. Hij heeft er geen spijt van. Kippen waren en zijn een hobby. En het ondernemerschap ligt hem ook goed.

Rechtstreeks contact

Vanuit het niets zetten hij en Anita hun pluimveebedrijf op en het gaat - ondanks de brand vorig jaar zomer - intussen weer prima. Het bedrijf is niet geteisterd door de fipronil-affaire ('we zijn gewoon niet met ze in zee gegaan gelukkig'). Door zoveel mogelijk zelf de eigen klanten te bedienen en 'overbodige tussenstations' uit te schakelen kunnen ze eieren tegen concurrerende prijzen leveren. Veel zelf doen, ook in de distributie, betekent wel lange dagen (van gemiddeld 12 uur per dag), 'maar dat heb je er zeker voor over!', aldus Gert-Jan. Het rechtstreekse contact met de klanten bevalt Gert-Jan en zijn vrouw erg goed.

Trots maar wel teveel regels

Gert-Jan is duidelijk trots op wat hij heeft bereikt. Het geeft hem voldoening te zien hoe zijn bedrijf is uitgegroeid tot wat het nu is. Hij kan er zijn gezin goed mee onderhouden. Ik vraag hem wat hij niet goed vindt, wat hem zorgen baart. Die kant is er inderdaad ook. Hij noemt direct de enorme regeldruk in de sector, de vele controles (soms wel twaalf tot vijftien per jaar) en het daarmee gepaard gaande papierwerk (één dag per week minimaal). Een aantal van die regels lijken hem echt onzinnig. Zo mocht hij geen biologisch luchtzuiveringssysteem laten installeren in zijn nieuwe stal, hij was verplicht te kiezen voor een chemische wasser. Wat hem betreft mogen er dus wel een paar regeltjes weg.

Kom kijken in de stal

De negatieve beeldvorming over de pluimveesector zit hem dwars. Alsof het dierenwelzijn en het milieu er niet toe doen voor ons. 'Het tegendeel is waar', zegt hij. 'De sector is zich heel goed bewust van de eigen verantwoordelijkheid, er is wat dat betreft veel bereikt de afgelopen jaren, de vernieuwing gaat door en de misstanden nemen af.' Maar nog steeds circuleren er oude beelden die het imago van de pluimveehouderij aantasten. Daarom is hij een groot voorstander van meer openheid en transparantie: 'laat ze maar komen kijken!' Als ik hem vraag of openheid helpt de kloof tussen boer en burger te verkleinen, beaamt hij dit: 'ik denk van wel!'. Zijn eigen ervaringen stemmen wat dat betreft optimistisch. Zowel de studenten van de opleiding waarmee hij samenwerkt, als de klanten van de landwinkel zien met eigen ogen dat zijn kippen het goed hebben en dat het milieu wordt ontzien. Dat werkt positief.

Groot juist goed?

Maakt de massaliteit van zijn bedrijf het niet moeilijk om dier, mens en milieu te respecteren? Daar is hij duidelijk over: 'grootschaligheid is daarmee niet in strijd. Juist die grootschaligheid maakt nieuwe technologie en voorzieningen mogelijk, die zorgen voor een dierwaardig bestaan, respect voor het milieu en duurzaamheid.' Ik besluit dit op me in te laten werken en neem afscheid van deze optimistische ondernemer, boer in hart en nieren die van zijn hobby zijn werk heeft gemaakt. Veel succes Gert-Jan!

Hanen zijn nuttig tussen de hennen

Chris spreekt met pluimveehouders Chris en Marjanne

Chris en Marjanne Borren wonen op De Lankeerenhof in Voorthuizen. Ze wonen daar met 6.000 opfokhennen en 12.000 leghennen. De zorg voor deze hennen is aan hen toevertrouwd. De vraag ‘wat willen wij en wat willen onze hennen?’ is voor hen heel normaal.

Chris en Marjanne weten heel goed hoe zij hun biologische pluimveehouderij willen runnen. Hun visie hebben ze gaandeweg ontwikkeld nadat ze in 2003 besloten mee te doen met een project van de Universiteit van Wageningen, genaamd *Houden van hennen*. Doel van het project was om uitgangspunten te formuleren voor de huisvesting van leghennen, waarbij de behoeften van leghennen en de wensen van consumenten en pluimveehouders de leidraad vormen.

Niet van de leg te krijgen

Hun visie vormt de basis voor wat ze nu doen en in de toekomst willen doen. De twee zijn goed geïnformeerd en naar mijn idee plezierig eigenwijs. Ze weten dat ze met hun koers sterk verschillen van de gemiddelde pluimveehouderij. Een ‘voor-gek-verklaring’ hoort daarbij, maar brengt hen niet van de leg. Integendeel: in 2017 waren zij het gezicht voor het *Beter Leven*-keurmerk.

Geen beter leven, dan een goed leven

Chris: ‘Voor ons is het natuurlijke leven van een kip het uitgangspunt. Sinds 2007 hebben we aangepaste stallen, die rekening houden met de manier van eten, drinken, slapen en eieren leggen. Ook besteden we aandacht aan een beschutte en beplante uitloop. Één een paar hanen tussen de hennen, want die zorgen voor meer rust in de stal omdat er dan een door een duidelijke pikorde ontstaat.’ Goede voeding is ook belangrijk. Die zorgt voor gezond pluimvee. Iedere dag krijgen de kippen 200 kilo voer dat met de hand wordt gestrooid.

Eieren & vlees

Chris en Marjanne verkopen diverse producten, van eieren tot vlees en producten die hiermee bereid zijn, zoals - heel verrassend - nougat. Zij leveren aan diverse verkooppunten door het hele land. Er is geen eigen winkel, maar wie wil kan bellen om een afspraak te maken en langs te komen. Ook al hebben Chris en Marjanne een duidelijke visie, ze blijven zichzelf vragen stellen. Moeten de hennen in de toekomst geen ontkiemd graan krijgen? Dat zou gezonder kunnen zijn en beter passen bij het natuurlijke gedrag van de hennen. Kunnen ze ook zonder soja? Of moet het voedsel niet dicht bij huis gehaald worden? Of moeten we niet meer samenwerken in de regio?

Verbinding zoeken

De Lankeerenhof is dus geen eiland. Chris en Marjanne verkopen hun producten aan ‘de buitenwereld’, presenteren zich via een mooie en verzorgde website en hebben oog voor de voedsel- en milieusituatie in de wereld. Ze zoeken naar verbinding en niet naar tegenstellingen, ze willen met anderen aandacht hebben voor duurzaamheid. Liever tien plannen maken en er één realiseren dan bij de pakken neerzitten. Dat is hun stijl. Met anderen zoeken naar verbeteringen, ondanks de regeldruk en de financiële kaders. Drempels overgaan geeft ze energie. Zo willen ze in de toekomst hun bedrijf energieneutraal gaan leiden.

‘Door je aankoopgedrag als consument bepaal je mede hoe je leefomgeving er uitziet’, zegt Chris. ‘Dat er meer vegetarisch gegeten wordt, vind ik prima. Je hebt per jaar aan één soepkip, een leghaantje en de aanvullende eieren genoeg. Maar er moet ook meer contact komen tussen boeren en consumenten. Die laatste missen vaak het inzicht hoe hard er voor de producten gewerkt moet worden. Ze weten niet wat het uurloon van een boer is. En in dat contact kan de consument ook zijn wensen duidelijk maken’. Volgens Marjanne zou het goed zijn als de consument de streekproducten ook in zijn eigen streek kan kopen. Dan ontstaat er ook meer contact.

Wij kiezen voor deze weg

Het leiden van een bedrijf als de Lankeerenhof is soms lastig. Wetten, regels, de veranderingen van deze wetten en regels en de financiële kaders... Het staat creativiteit soms in de weg. Hun missie die afwijkt van de grote boerenbedrijven, waar de boer meer manager is dan boer, roept ook weerstand op. Toch kiezen Chris en Marjanne deze weg. Ze doen dit bewust en met liefde en respect voor de natuur.

Van Erf Tot Erf
Varkens

“Een derde weg: duurzaam en niet biologisch”

Leonhard en Bernard spreken met Tiny

Tiny Schepers (MBA) runt zijn varkensfokkerij met 1000 fokzeugen in het landelijk gebied tussen het dorp Gerwen (gemeente Nuenen) en het Wilhelminakanaal in de provincie Noord-Brabant. Daarnaast heeft hij een mesterij in Zierikzee. Tiny is 60 jaar en werkt al 45 jaar op de boerderij. Hij heeft geen zoon of dochter die hem opvolgt.

Tiny vraagt eerst of hij met zijn eigen presentatie mag starten. Vol trots en met visie vertelt hij hoe hij, na overname van de boerderij van zijn vader (hij is op de boerderij geboren) het bedrijf heeft omgevormd. Hij is een pionier in de ontwikkeling naar een duurzaam bedrijf zonder de ‘scherpe kantjes’ en zonder biologisch te worden. Pionier of voorloper zijn kost veel inzet en tijd. Op kop fietsen in het peloton kost meer energie dan er achteraan rijden.

Hij kijkt tijdens het interview, aan de hand van de vragen van Milieudefensie, eerst wat ‘de kat uit de boom’. Later verdwijnt dit geleidelijk en zit hij er meer ontspannen bij. Het overkomt je niet vaak dat ‘milieuactievoerders’ bij je over de vloer komen!

Samenwerking

In de vereniging Heihoef werkt hij samen met zes andere boeren. Die vereniging is eigenaar van de labels Heyde Hoeve (voor restaurants) en Hoevenaer (voor de retail). De vereniging werkt aan een volhoudbaar systeem. “Als we niet duurzamer produceren, houdt het op”.

Nederlandse varkensboeren zijn goed georganiseerd, maar niet in de markt. Ze zijn ook heel individualistisch en werken niet samen (anders dan bijvoorbeeld de melkveehouders in de Campina).

Door in de vereniging Heihoef samen te werken, probeert de groep horizontaal en verticaal in de distributieketen sterker te staan, bijvoorbeeld door gezamenlijke inkoop en kennisuitwisseling. Naast de zeven ‘horizontaal’ samenwerkende bedrijven heeft Heihoef ook afspraken met ruim 30 bedrijven ‘verticaal’ in de keten.

Het houdt nooit op

De geschiedenis verklaart die wens: in 1975 waren er nog 45.000 varkensboeren en was de prijs €1,57 per kg karkas. In 2016 waren er nog 5000 varkensboeren en was de prijs €1,37 per kg karkas. Tiny is er trots op dat hij bij die 5000 hoort.

Maar ‘boer zijn’ is ‘geketende vrijheid’. Schepers moet er wel 60 tot 70 uur per week voor werken en het is voortdurend gedoe. Met vergunningen, met stikstof, met passanten die bij de NVWA gaan klagen dat een varken in de modder ligt, met van alles. Het houdt nooit op. “Ik zou rust willen, en lekker bezig willen zijn met mijn onderneming”.

Innovatie en nostalgie

De sector is innovatief. Vroeger kreeg een zeug 10 tot 15 levende biggen per worp, nu 20 tot 32 per jaar. Dat heeft wel tot magerder, en daardoor wat minder lekker, vlees geleid (vet op een varken vraagt veel voer).

Heihoef kruist nu Durocvarkens en Hongaarse wolvarkens om tot robuustere beesten en beter vlees te komen (een beetje vet er terug in fokken). Experimenten worden gedaan in samenwerking met Foodlab de Peel. Schepers heeft met zijn varkens ook op de Dutch Design Week gestaan. Ook hebben de varkens het beter. Rond 1960 bijvoorbeeld vroren de biggen regelmatig dood en dat is nu niet meer zo.

Dat komt bijvoorbeeld door de manier waarop Schepers met energie omgaat. Hij koelt de mest met een warmtepomp en gebruikt de warmte om zijn stallen te verwarmen en de vloer, waar de biggen op liggen.

Zijn 1100 zonnepanelen zijn goed voor ca 300.000 kWh per jaar. Hij scheidt de mest. De dikke fractie vergist hij, de dunne gaat naar andere bedrijven. Dat alles samen maakt zijn bedrijf niet energieneutraal, maar het gaat wel een eind die kant op. Tiny Schepers is niet iemand die nostalgisch terug kijkt.

Naast zijn duurzaam ingericht bedrijf met 1000 Duroc zeugen heeft hij 18ha snijmaïs en twee labels.

Bij de vereniging Heihoef zijn 10 personen werkzaam. Zes medewerkers werken in de stallen. Vier medewerkers ondersteunen met de verkoop en de marketing. Tiny zorgt voor zijn eigen fokzeugen en leidt, als directeur, de vereniging Heihoef.

Lekker en hip

Tiny wil wel duurzaam boeren, maar niet biologisch. Zijn bezwaren tegen de biologische varkenshouderij zijn voornamelijk het niet castreren van de beren en de hoge kosten van omschakeling.

Niet gecasteerde, opgroeiende beren vechten veel. Dat gaat ten koste van de gezondheid van andere varkens. Bovendien kan het vlees onbruikbaar zijn door de zogenaamde ‘berengeur’. Omschakeling naar biologisch acht Tiny in zijn situatie bijna onmogelijk. In de ogen van Tiny is de biologische varkenshouderij een niche in een niche en niet per definitie beter dan een duurzame en zorgvuldige intensieve veehouderij.

Begrippen als kwaliteit en smaak, de klant kent de boer, volhoudbaarheid, het verschil maken keren regelmatig bij Tiny Schepers terug. Varkensvlees moet weer lekker en hip worden. Zijn trots zit in een goed product en in een goede marketing en productiewijze.

Een goede prijs

Fair pricing is daarvoor een onmisbare voorwaarde. Goed vlees kost wat meer en dat moet betaald worden. NGO's als Urgenda en Natuur en Milieu hebben waardering voor het Heihoef-concept uitgesproken. Milieudefensie zou zich hierbij kunnen aansluiten. Verduurzaming van ons voedsel moeten we per slot van rekening samen doen. We kunnen het niet alleen!

Staldeuren zijn gesloten, maar de varkensboerderij is open voor iedereen

Toine spreekt met varkenshouder Kees

‘Dit varkentje ga ik wel even wassen’, had ik thuis gezegd. Maar dat slaat als een tang op een varken. Ik blijf zo dom als het achtereind van een varken als het over varkens gaat. Dit komt allemaal in mij op nadat ik een klein uurtje geprobeerd heb de regie in eigen hand te krijgen, maar Kees had steeds óf een filmpje, óf een verhaal, óf weer een filmpje. Uiteindelijk moest ik mij gewonnen geven en proberen de gigantische hoeveelheid informatie te noteren in mijn schriftje.

Ik zit aan tafel met Kees en Wilma van der Meyden in een grote ruimte met bar en: uitzicht op de zichtstal van Varkenshouderij Van der Meyden. Het is de modernste varkensboerderij van West Europa, zo vertellen ze mij. Maar gaandeweg blijkt dat het een onderdeel is van iets veel groter, namelijk een conglomeraat van acht bedrijven die allen vallen onder de naam VPO. Dit staat voor Vakkundig Personeel Oirschot. Behalve dus de varkenshouderij is er onder andere specialisatie op het gebied van rundveehouderij, boomkwekerij, hovenierswerk, loonwerk en mechanisatie. Samen met een partner heeft Kees ook nog melkveebedrijf. Alles bij elkaar met een oppervlakte van twintig hectare.

Kees en Wilma lopen over van ambitie

Kees is 52 jaar en Wilma 51. Beiden lopen over van ambitie en laten dat ook duidelijk aan mij merken. Alle bedrijven bij elkaar hebben zeventig mensen in dienst en op de varkenshouderij zijn dat drie fulltime krachten. Wilma runt, onder de naam Bij Ons een boerderijterras en zichtstal. Ze verzorgt ook, eventueel met oproepkrachten, complete lunches, de verhuur van vergaderruimtes en alles wat daarbij komt kijken.

Kees is al dertig jaar agrarisch ondernemer en nauw betrokken bij alle ontwikkelingen in zijn sector. De kinderen worden volledig vrijgelaten in hun beroepskeuze en dat betekent dat de varkenshouderij niet overgaat op een van de kinderen, maar op de bedrijfsleider die al dertien jaar in dienst is. Prachtig, toch?

De meeste voldoening halen Kees en Wilma uit het omgaan met dieren. Maar ze genieten er net zoveel van om mensen een leuke baan aan te bieden. Ze hebben aandacht voor jonge mensen met een ‘rugzakje’ en willen hen een kans bieden om zinvol werk te doen bij de verschillende bedrijven.

Een splinternieuwe stal met de modernste snuffjes

In 2013 heeft er een grote brand gewoed op het bedrijf en kwamen maar liefst vijfduizend varkens om in de stallen. In 2016 is er een splinternieuwe stal gebouwd met de modernste snuffjes op het gebied van brandveiligheid, vloerroosters apart voor de zeugen en de biggen, en elektriciteit los van het plafond en de wanden.

Mede door het Groen Label Systeem wordt aanzienlijk minder fijnstof en ammoniak uitgestoten. Meer ruimte voor de dieren en een technisch hoogstaand systeem van lucht- en warmtebeheersing zorgen voor een optimaal werk- en leefklimaat voor mens en dier. Daar zijn Kees en Wilma terecht supertrots op. Ook de mestverwerking voldoet aan de hoogste eisen en zorgt ervoor dat er geen nare luchtjes te bespeuren zijn. Dat alles heeft ertoe bijgedragen dat het een drie sterren bedrijf genoemd mag worden en ze een ‘Beter Leven’ keurmerk hebben.

Fietsen door open staldeuren

Nederlandse boeren zijn goed voor dieren en het verder ontwikkelen van dierenwelzijn. Heel veel regels en wetten voor het runnen van een boerenbedrijf zijn totaal anders dan vroeger en zelfs niet te vergelijken. Uitbraak van ziektes moet ten koste van alles vermeden worden en daarom zijn de stallen nu gesloten. ‘Vroeger fietste ik als kind,’ vertelt Wilma, ‘als ik uit school kwam, dwars door de stallen, waarvan alle deuren wagenwijd open stonden.’ Wat echt moet veranderen, is de regelzucht van met name de provincie. Zij voeren soms zelfs tegenstrijdige voorschriften of andere regels in als die al zijn ingegaan. Dat kan heel frustrerend zijn.

Boeren en burgers dichter bij elkaar brengen

Stedelingen begrijpen vaak niets van het boerenbedrijf, vertellen ze, en het geeft altijd weer veel voldoening als ze na tekst en uitleg van Kees veel positiever tegenover het boerenbedrijf staan. ‘Ik zie het,’ vertelt Kees, ‘als mijn taak om consumenten goede voorlichting te geven over waar ons eten precies vandaan komt. Zo probeer ik boeren en burgers dichter bij elkaar te brengen. Zowel boeren, consumenten als overheid hebben een belangrijke rol voor verdere verduurzaming van ons voedsel. Daar draagt een kiloknaller volgens mij niet aan bij.’

‘Ik zing het hier wel uit’

Bernhard en Leonhard spreken met varkenshouder Erik

Erik van de Ven (50) runt als tweede generatie een familiebedrijf. Hij is als kleinschalig bedrijf begonnen en heeft in 28 jaar tijd een intensieve varkenshouderij opgebouwd van in totaal 4.000 varkens.

Twee locaties

Zelf verzorgt Erik de varkens en onderhoudt hij de stallen. Zijn vrouw doet alle administratie. De ene vestiging (3 hectare) ligt op de locatie Aanschot, aan de rand van Eindhoven, met aan weerszijden een nieuwbouwwijk en verderop een beekdal. Hier houdt hij bijna 1.000 speenbiggen, tot dat vleesvarkens zijn van 100 kg. Van de twee stallen staat er één (een voormalige zeugenstal) leeg. De andere vestiging (4 à 5 hectare) ligt verderop in Son en Breugel, recht onder de startbaan van het vliegveld. Hier houdt hij ongeveer 3.000 speenbiggen. De stallen zijn uitgerust met luchtwassers. Hij is er niet blij mee dat de provincie de stikstof-eisen naar voren gehaald heeft, maar hij heeft daar zelf geen last van. De mest wordt door een loonwerker opgehaald.

Beter Leven

Van de Ven werkt onder het Beter Leven Keurmerk (één ster) van Dierenbescherming Nederland. Dat is iets anders dan ‘biologisch’. Hij is het niet in alles met de Beter Leven-eisen eens. ‘Vooral niet over het castreren van beren’, zegt hij. Niet gecasteerde, opgroeiende beren vechten veel. Daar lijdt de gezondheid van de andere varkens onder. Bovendien kan het vlees onbruikbaar zijn door de zogenaamde ‘berengeur’. Wel castreren heeft ook nadelen. Dat moet namelijk onder verdoving (van Wakker Dier), terwijl de big eigenlijk veel meer last heeft van de verdoving dan van de kleine operatie zelf.

Het boerenbestaan

Erik is trots op zijn stallen en op het mooie bedrijf dat hij heeft opgebouwd. Ondanks dat er veel wetten en regels zijn, voelt hij zich een ‘vrij man’. ‘Ik denk trouwens niet dat stedelingen mijn werk goed begrijpen’, zegt hij. Hij werkt acht tot tien uur per dag en dat zeven dagen per week. Het belangrijkste is dat de dieren gezond zijn. Erik gebruikt al minstens twintig jaar geen preventieve antibiotica meer, maar alleen curatieve antibiotica. In bijvoorbeeld Spanje of Vietnam is dat heel anders.

‘Valse concurrentie’

Ten opzichte van het buitenland worden de boeren in ons land met meer regels geconfronteerd en wordt er strenger gecontroleerd. Het boerenbestaan is in die zin wel veranderd, vindt Erik. Hij noemt het verhaal van de fipronileieren als voorbeeld. ‘In Polen en Roemenië zit er minstens zoveel fipronil in de eieren’, zegt hij, ‘maar die komen hier gewoon naar toe. Het is valse concurrentie.’

Geen toekomst voor bulk

Erik ziet oude landbouwpraktijken (een kleinschalig gemengd bedrijf zoals toen hij begon) niet meer terugkeren en kijkt graag vooruit. In de toekomst zal de landbouw bestaan uit meerdere concepten of labels en verdwijnt de bulkproductie. ‘Varkensrechten’ worden inwisselbaar, zoals bij rundvee. Erik verwacht dat binnen vijf tot acht jaar 70% van de varkensboeren gaat stoppen. ‘De concurrentie met buitenlandse bedrijven is te oneerlijk en te sterk’, legt hij uit, ‘en bovendien is de houding van de bevolking negatiever, terwijl de regels juist steeds strenger zijn.’ Voor zover er een toekomst is voor de varkenshouderij, ligt die in de speciale concepten en niet in goedkoop produceren voor de bulk, voorziet Erik. De trend is richting grotere bedrijven.

Opvolging

Groei zit er voor Van de Ven op deze locaties niet in en hij heeft die ambitie ook niet meer. ‘Ik zing het op deze basis wel uit tot het eind van mijn werkzame leven.’ Hij heeft twee zonen. Of zijn jongste zoon van veertien hem wil opvolgen, weet hij nog niet. Zijn oudste zoon is er sowieso niet in geïnteresseerd.

De grote retailers

De prijs wordt sterk beïnvloed door de wereldmarkt. De boer vangt bijvoorbeeld €1,65 à €1,70/kg zonder opslag en €1,80/kg met opslag vanwege het Beter Leven-concept. De prijs kan veranderen, maar de opslag blijft hetzelfde. In Nederland zit heel veel macht bij vijf grote retailers, te weten Albert Heijn, Jumbo, Aldi, Lidl en een combinatie van onder meer Sligro en Dirk.

Over duurzaamheid

Erik heeft geen sterke opinie over klimaatverandering: ‘Ik ben geen wetenschapper’. Wel signaleert hij dat het beekdal naast zijn Eindhovense vestiging gebruikt moet worden als waterbergingsgebied. Van één leegstaande stal overweegt hij om het asbestdak te vervangen door zonnepanelen. Over het idee om op zijn ongebruikte grond een zonnepark op te richten heeft hij nog niet nagedacht. ‘Daar zou je goede landbouwgrond niet voor moeten gebruiken’, oordeelt hij. Voor een mestvergister is zijn bedrijf te klein. De maatschappelijke trends binnen de landbouw juicht Erik van harte toe. ‘De intensieve veehouderij is voorbij!’

De Blijde Big: ‘Het begon met de kleine, de kreupele en de schele...’

Sanne en Dorry spreken met varkenshouder Nol

Wat begon met drie kreupele biggetjes, is uitgegroeid tot een volwaardige biologische boerderij met varkens, stieren, tuinbouw en natuurbeheer. Nol van Rijssel over zijn bedrijf De Blijde Big: ‘Ik heb het boerenbestaan als een soort jas om me heen getrokken.’

Stad en platteland

De Blijde Big ligt in het natuurgebied de Boktse Beemden in Eindhoven. Vlakbij de stad en toch in het groen. Nol staat wekelijks op de duurzame weekmarkt in Eindhoven en op vrijdagmiddag opent hij de deuren van zijn boerderijwinkel. Daarnaast ontvangen Nol en zijn vrouw Ella ook toeristen in hun gastenverblijf en op de kampeerboerderij.

Een baan én boeren

Het was niet altijd Nol's toekomstbeeld om het boerenbedrijf van zijn vader over te nemen. Nol: ‘Ik ben hiertegenover als boerenzoon geboren. Mijn vader had een baan naast zijn bedrijf omdat er niet genoeg verdiend werd. Daarom ben ik ook de landbouwschool gaan doen. Daarna ben ik bij een baggermaatschappij gaan werken. Ik ging de hele wereld over.’ Toen Nol de kans kreeg om het stuk grond te kopen waar nu de Blijde Big is gehuisvest, heeft hij dat gedaan.

‘Samen met mijn vrouw, die boerendochter is, nam ik drie biggetjes over van een boer in de buurt: de kleine, de kreupele en de schele. Die groeiden best aardig op dankzij onze zorg en uiteindelijk hebben we die met familie en vrienden opgegeten.’ Ondertussen groeide het bedrijf van Nol en zijn vrouw, terwijl Nol nog steeds een baan had in de wegenbouw. Hij werd daar bedrijfsleider en zijn familie breidde uit met uiteindelijk vier kinderen. ‘Dat werd gewoon te druk. Daarom ben ik in 1995 echt begonnen met het houden van varkens. In 2003 was De Blijde Big volledig biologisch en inmiddels bestrijkt het bedrijf zo'n 34 hectare grond.’

De beste van de wereld

Volgens Nol loopt Nederland ver voorop als het gaat om landbouwregels. ‘Wij waren de eerste die het gebruik van antibiotica verminderden. De eerste die mestbewerking verplicht stelden. Wageningen Universiteit staat enorm goed aangeschreven. Wij zijn de beste van de hele wereld. Een vogelpest kabbelt in België en Duitsland veel langer door dan in Nederland. Wij pakken het meteen aan dankzij de goede infrastructuur en voorkomen daarmee uitbreiding.’ Juist daarom vindt Nol het zo pijnlijk om te zien dat boeren negatief in het nieuws zijn. ‘De Nederlandse expertise in landbouw maakt onze economie groot. Volgens mij beseffen veel mensen dat niet. En ook gewone boeren doen ontzettend hun best en hebben het beste met de beesten voor.’

Controle zonder kennis?

De wetten en regels zijn nog strenger voor bioboeren, denkt Nol. ‘Op papier moet het allemaal kloppen, en terecht. Dat hoort erbij.’ Niet iedereen is echter ingespeeld op het biologische boeren. ‘De IKB-controleur is het niet gewend dat er geen antibiotica gebruikt wordt. Het gemiddelde medicijngebruik van mijn bedrijf was volgens hem onmogelijk laag. Hij dacht dat ik het niet goed geregistreerd had en ging pas akkoord nadat de dierenarts aan de telefoon kwam om te bevestigen dat wij al jaren echt bijna geen medicijnen gebruiken. En weet je wat mij echt bijna boos maakt: waarom mogen reguliere boeren maar beperkt mest gebruiken en moeten ze de rest aanvullen met kunstmest, terwijl er voldoende mest geproduceerd wordt? Dat vind ik echt onbegrijpelijk!’

Die natuurlijke ritmes, zo mooi

Vermoeiend, vindt Nol al die rompslomp, maar hij geniet wel des te meer van het natuurlijke proces: ‘Omdat we geen gif gebruiken, groeit er af en toe een brandnetel tussen het gewas of pikt een ooievaar nog even een kikkertje weg. Geweldig toch? Voor mij is het een beetje hobby en een beetje werk. En ik ervaar veel jeugdsentiment.’ Zijn kinderen, ook opgegroeid op de boerderij, maar weten nog niet of ze het bedrijf willen overnemen. ‘Ze studeren op dit moment allemaal en durven zich niet vast te leggen op het bedrijf. Tegelijkertijd zeggen ze wel: ‘Bouw nog maar even niet af hoor’. Toch verwacht ik dat het hier wel bij blijft.’

De kracht van de consument

Ook al is Nol onzeker over de toekomst van De Blijde Big, hij heeft wel een duidelijk beeld van de toekomst voor boeren in het algemeen. En dat is niet echt positief: ‘Boeren willen het goed doen, maar supermarkten hebben de totale controle. Zij bepalen de prijs. Als ze hun producten in Nederland niet voor de juiste prijs kunnen krijgen, dan gaan ze wel naar het buitenland. We kunnen daardoor helaas geen vuist maken als boeren. Daarom moet de hele keten worden aangepakt, ook in het buitenland.’ Toch denkt Nol dat consumenten ook veel invloed kunnen uitoefenen. ‘Als alle consumenten samenspannen voor biologische en eerlijke producten, dan weet ik zeker dat de supermarkten daar gehoor aan geven. Dus Milieudefensie: doe je best!’

Van Erf Tot Erf
Gemengd

Limousins langs de Roer

Huug spreekt met akkerbouwers en veehouders René en Ietje

Het bedrijf van René en Ietje Berden ligt in Limburg, direct langs de Roer, een vanouds meanderende rivier waarvoor ooit plannen waren deze recht te trekken. Gelukkig kwam het daar nooit van. De plaats waar de hoeve staat wordt sinds mensenheugenis gebruikt voor agrarische doeleinden. De huidige boerderij heeft een monumentaal karakter en is voorzien van een gevelsteen uit 1762. Op twintigjarige leeftijd begint René op het bedrijf wat hij vanaf dat moment samen met zijn zijn ouders en oom voert. Er zijn 550 stieren die gehouden worden voor de mesterij. Daarnaast verbouwen ze vollegrondsgroente, wat een initiatief is van vader.

Ziekte en zoogkoeien

Het bedrijf verandert ingrijpend door de dierziektes mond- en klauwzeer en BSE. De dieren op het bedrijf zijn niet getroffen, maar de financiële gevolgen zijn groot. Dit komt doordat de overheid een vervoersverbod afkondigt. De dieren die niet ziek zijn hoeven niet geruimd te worden, wat tot gevolg heeft dat er geen enkele financiële compensatie komt voor de hoge extra kosten. Om dergelijke risico's in de toekomst te voorkomen wordt de stierenmesterij afgebouwd. Dat gebeurt om andere reden ook met de teelt van vollegrondsgroente, een arbeidsintensieve teelt die niet langer in de bedrijfsvoering past.

De provincie Limburg investeert om de percelen langs het Roer Natura 2000 gebied om te zetten in een natuurbestemming. Dit heeft een waardedaling van de grond tot gevolg. Het biedt boer Berden mogelijkheden om de noodzakelijke veranderingen door te voeren. Hij koopt de betreffende percelen en gaat over tot het houden van zoogkoeien. Op deze grond gebruikt hij geen kunstmest of bestrijdingsmiddelen. Deze gronden zijn middels een kwalitatieve verplichting omgevormd van reguliere landbouwgrond tot kruiden- en faunairijk grasland met als streefdoel glanshaver- en stroomdalgrasland.

Het vee is van het ras Limousin. In de winterperiode staat het vee op stal en in die periode zien ook de kalveren het levenslicht. Deze blijven bij de koe tot ze zo'n zes maanden oud zijn. Het vee graast niet alleen langs de Roer, maar ook op de Grootte Peel, wat een onderdeel is van natuurgebied de Peel. De koeien worden ingezet voor natuurlijk begrazingsbeheer en ook voor het verfraaien van het landschap. Een kudde Limousins in het Roerdal is een gewaardeerd gezicht.

'Ik ben geen kalenderspuiter'

Het bedrijf heeft naast zoogkoeien een akkerbouwtaak met snijmaïs, suikerbieten en tarwe; respectievelijk met een oppervlakte van vijftien, zeven en vijf hectare. In totaal heeft het bedrijf 100 hectare in gebruik. De randen van verschillende akkerbouwpercelen worden benut voor het inzaaien van bloemen. Uitsluitend het zaaizaad voor de bloemen wordt gesubsidieerd. Indien dat ook niet langer het geval is, stopt Berden met het randenbeheer. De bloemenranden lukken niet altijd, waardoor de onkruiden vrij spel krijgen. Het heeft ook weer nadelen om deze onkruiden in de volgende jaren te bestrijden.

De akkerbouwtaak is in vergelijking met de veehouderij intensiever. Het is meer te vergelijken met de manier waarop men elders in de agrarische sector werkt. Berden noemt zich echter nadrukkelijk geen "kalenderspuiter"; het gewas wordt slechts tegen plaagdieren beschermd nadat deze zijn gesignaleerd.

Vol vertrouwen vooruit

De bedrijfsvoering geschiedt op het scherpst van de snede. De agrarische sector zal zich in Nederland handhaven, maar de vraag is hoe de situatie er op langere termijn uit zal zien. Met name de intensieve pluimvee- en varkenshouderij zal goed op haar tellen moeten passen. De belangstelling van René gaat meer uit naar het vee, maar hij kan ook erg genieten als een perceel suikerbieten er mooi bijstaat. Hij is trots op het feit dat hij het bedrijf wat al vier generaties in de familie is, heeft kunnen overnemen. Hij voelt zich ook sterk verantwoordelijk om het bedrijf in stand te houden en op zijn beurt in goede staat over te dragen. René heeft ondanks de snel veranderende regelgeving samen met Ietje en drie kinderen vertrouwen in de toekomst.

Een tropisch eiland in Vorden

Henk spreekt met melkveehouder en tuinbouwer Guus

Ik ben aan de vroege kant, dus ik dwaal nog even over het terrein. Links de stallen en rechts de andere bedrijfsgebouwen: een kapschuur, een kas, een winkel, een woonhuis en de gebouwen van de zorginstelling. Overall zijn mensen bezig. Sommigen in overall, anderen met een schort voor en weer anderen modieus gekleed achter een beeldscherm.

Veelzijdigheid

De Vijfsprong in Vorden (Gelderland) is een veelzijdig bedrijf. De melkveehouderij met zo'n 50 koeien en wat jongvee en het tuinbouwbedrijf zijn biologisch-dynamisch. De zuivel wordt op de boerderij verwerkt en samen met de groenten en allerlei andere producten verkocht in een mini-supermarkt. Het leerwerkbedrijf biedt de cliënten van de GGZ-instelling passende werkgelegenheid.

Ik vraag me af wat ik hier doe. Milieudefensie wil burgers zoals ik in contact brengen met boeren, omdat we zo lijnrecht tegenover elkaar lijken te staan als het gaat om verantwoorde voedselproductie. 'Laat de boeren hun verhaal doen, misschien begrijpen we elkaar dan beter.' Maar ik ben hier bij zo'n beetje het meest maatschappelijk en ecologisch verantwoorde boerenbedrijf dat je je voor kunt stellen. Niet bepaald lijnrecht tegenover mijn ideeën. Ik beschouw het maar als een oefengesprek en bovendien, wat weet ik nou eigenlijk van een biologisch-dynamisch bedrijf?

Palmen

Op zoek naar Guus van Imhoff, de boer, slenter ik de open stal in. In het midden ligt een soort heuvel bedekt met schoon stro waarop koeien ontspannen liggen te herkauwen. Ik krijg een associatie met een tropisch eilandje vol zonnende koetoeristen. Alleen de palmen ontbreken en als een koude Hollandse bui op het kunststoffen dak klatert ben ik weer terug in Vorden. Op weg naar de ruimte waar we ons gesprek gaan hebben, kijken wat kalveren in een potstal even naar me op, maar ze zien al snel dat ik een onwetende burger ben en verliezen hun interesse. Dat geldt niet voor Guus, die is wel geïnteresseerd. Het is een jonge vent van 28 jaar, vriendelijke open blik, ijsmuts op waar blonde lokken onderuit kruipen, geen kapsones.

Natuurlijk produceren

Goed idee van Milieudefensie, vindt hij, die gesprekken van burgers met boeren. Het sluit aan bij wat je in de samenleving ziet, namelijk dat steeds meer mensen willen weten waar hun voedsel vandaan komt, hoe het wordt geproduceerd. Nou, dat wil hij wel vertellen. Het is een mooi beroep als je zoals hij 'boert met de natuur'. Zelf je veevoer verbouwen. De grond afwisselend voor verschillende doelen gebruiken zodat die niet uitgeput raakt. Geen landbouwgif en dus ook veel onkruid. Hard werken, maar je krijgt veel terug.

Je ziet aan de diversiteit van bloemen en planten, aan de gezondheid van de koeien en aan de tevredenheid van medewerkers en klanten dat je goed bezig bent. "Ik ben al jaren antibioticavrij, daar ben ik zo trots op!" En ook Natuurmonumenten is tevreden, want van hen pacht hij het grootste deel van zijn 100 hectare. Boer en natuurbeheerder dus. Guus ziet nog volop mogelijkheden in Nederland om de duurzame landbouw te combineren met natuurbeheer. Iedereen wint er bij: de natuur, de recreant, de dieren, de consument, de natuurbeheerder en de boer. Jammer alleen dat de regelgeving nog zo sterk is toegesneden op de gangbare bedrijfsvoering.

Optimisme

Guus is optimistisch. Iedereen snapt dat het zo niet verder kan. De insecten verdwijnen, de bossen worden gekapt, het klimaat warmt op, we weten het allemaal. Een nieuwe generatie boeren zal op een meer duurzame manier te werk gaan. Ook al omdat het veel leuker en interessanter is dan het saaie werk op een geautomatiseerde en gespecialiseerde landbouwfabriek. En hij merkt om zich heen dat de collega's met gangbare bedrijven niet negatief staan ten opzichte van zijn bedrijf. Als de koeien gezond zijn en het bedrijf ziet er netjes uit, dan is het goed.

Slimmer consumeren

De wereldbevolking voeden, natuurlijk kan dat. Als we het wat slimmer aanpakken. Door met de natuur samen te werken in plaats van af te breken en uit te putten. Door niet meer bijna de helft van het geproduceerde voedsel weg te gooien. Door als consumenten te beseffen dat leven zonder eten en drinken niet mogelijk is, dus dat dat ook iets mag kosten. Natuurlijk kan het anders en beter. Gelukkig zien we dat ook op steeds meer plekken gebeuren.

Op mijn weg naar buiten kijken de koeien die op het eiland hun lokale cocktails liggen te herkauwen, mij relaxed na. Niet te somber Henk, lijken ze te zeggen, het gaat weer de goede kant op.

Veelzijdige boer die wel van een chipje houdt

Ineke spreekt met akkerbouwer en veehouder Henk

‘Het mooiste aan boer zijn vind ik het maken van voedsel: het proces om van zaad naar een volwaardig product te komen’, vertelt akkerbouwer Henk Scheele. Dat hij daarbij niet van half werk houdt blijkt wel als hij zijn productiehal laat zien. Hier werken wekelijks veertien mensen in twee ploegdiensten aan het maken van... boerenchips!

De aardappels voor de chips komen van de eigen boerderij, de Hoeksche Hoeve in de Zuid-Hollandse Hoeksche Waard. Er is 50 hectare voor gereserveerd. Op de overige hectares worden tarwe, uien, erwten en bonen verbouwd. Het bedrijf meet een oppervlakte van 220 hectare. ‘Ik ben in 2006 gaan samenwerken met een compagnon. We hebben onze bedrijven samengevoegd. Daarvoor hadden mijn vrouw en ik een gemengde boerderij van 150 hectare. Dat bedrijf was van haar ouders geweest; zij kwamen allebei in vrij korte tijd te overlijden. Wij waren jong en wilden de boerderij wel voortzetten.’

Wel of geen koeien?

Niet heel vreemd als je bedenkt dat Henk uit een familie van Zeeuwse akkerbouwers komt die al sinds 1680 boert én hij, net als zijn vrouw, de landbouwhogeschool had afgerond. Aanvankelijk wilde hij zich volledig richten op de landbouw en het melkvee verkopen, maar het waren de jaren tachtig en door de quotering begon de melkprijs te stijgen. Hij besloot de koeien toch te houden. Ook nu telt het bedrijf nog 25 stuks melkvee en twintig kalveren en jongvee. De hoofdmoot van het bedrijf bestaat inmiddels wel uit akkerbouw. Alle percelen liggen aan één zijde van de spoorlijn achter de boerderij; het resultaat van ruilverkaveling. De aardappel is dus belangrijk voor het bedrijf. Er is 50 hectare voor gereserveerd. Na de oogst wordt een deel volgens een zelf ontwikkelde productielijn gewassen, gesneden, gefrituurd en verpakt. De Boerenchips zijn te koop in heel Nederland, Vlaams België en Italië. Een product waar Henk met recht trots op is.

Vergaderboer

‘Een werkdag duurt twaalf uur en in het weekend moeten de koeien ook nog gemolken worden. Maar ik hou van de afwisseling die mijn werk met zich meebrengt en van het “eigen baas” zijn’, zegt Henk. Hij onderscheidt vier typen boeren: ‘Je hebt machineboeren, zoals mijn buurman, die het liefst zelf de trekkers repareren. Dan heb je de teeltboeren, die het liefst de hele dag met hun handen in de aarde en aan de planten zitten. Handelboeren zijn weer graag bezig met geld en marktonderzoek en tot slot zijn er nog de vergaderboeren. En dat ben ik.’

Dat wordt duidelijk als hij zijn lijstje nevenfuncties noemt. Henk is lid van het college van gedelegeerden van de Koninklijke Maatschap de Wilhelminapolder. Hij heeft hier onlangs een duurzaamheidsverslag voor geschreven. Daarnaast is Henk voorzitter van de Raad van Commissarissen van de regionale Rabobank, en hierdoor betrokken bij Banking for food. Verder is hij vicevoorzitter van de Raad van Commissarissen van inkoopcoöperatie CZAV en ook nog eens betrokken bij een teelt- en productieproject in Rwanda.

Duurzaamheid!

Uit dit alles blijkt niet alleen zijn passie voor vergaderen maar ook voor duurzaamheid. ‘Ik vind duurzaamheid zeer belangrijk. Al jong werd ik gegrepen door het boek “Dode lente” van Rachel Carson en door de rapporten van de Club van Rome. Voor ons bedrijf hebben we ook een duurzaamheidsplan. We zaaien onder meer bloemrijke akkerranden in, gebruiken stro en mest van de koeien om de bodem te verbeteren en voorkomen schimmelziekten door zo efficiënt en beperkt mogelijk te spuiten. We gebruiken hiervoor computermodellen. Ook zijn we aangesloten bij stichting Veldleeuwerik.

‘Eiwitten verdwijnen in het riool’

Als Henk het heeft over de toekomst en wat er zou moeten veranderen, komt hij op zijn praatstoel. Vragen stellen is nauwelijks meer nodig. ‘In Zuid-Amerika wordt het land leeggeplukt door de verbouw en export van goedkope soja naar de westerse wereld, waar het als veevoer dient. Het overschot aan eiwit en mineralen verdwijnt hier voor een groot deel in het riool. In de westerse wereld zouden veel meer eiwitrijke gewassen verbouwd moeten worden. Soja kan ook hier groeien. De huidige opbrengst is 2.500 kg per hectare, maar is pas rendabel te maken bij een opbrengst van 3.500 kg per hectare.’

Onbemande trekkers

Hij verwacht dat in Nederland de bedrijven nog groter zullen worden om rendabel te kunnen blijven. De techniek zal daarbij een handje helpen. Henk: ‘In de toekomst rijden er onbemande, lichtere trekkers over het land, zoals die kleine elektronische grasmaaiers. Dat is beter voor de bodem en deze machines 24 uur per dag doorwerken.’ Ook voor Afrika ziet hij mogelijkheden. ‘De grond is vruchtbaar genoeg, maar het is erg moeilijk om mensen efficiënt te laten boeren. Er is weinig vertrouwen onderling door de oude stammencultuur. Dat vraagt eerst om een omslag in het denken’, vertelt Henk.

Wil consument lage prijs of kwaliteit?

In het westerse denken is ook nog wel een slag te maken. Hier zit ‘m de kneep vooral in prijsvorming. ‘De maatschappelijke trends om meer biologisch voedsel te willen eten en minder vlees en zuivel, zijn prima. Boeren willen heus wel duurzamer produceren. Maar de tussenhandel en supermarkten bepalen de prijs. Dan blijkt dat het grootste deel van de consumenten zich toch laat leiden door de prijs, en niet door kwaliteit. Daarnaast bepalen overheden de regels. Dat bij elkaar vormt een uitdaging voor de boeren.’

Texelse bio-boer met een missie

Rein spreekt met boer Meine

Het is een grijze novemberdag op Texel. Vlakbij Den Hoorn, in de zuidelijke punt van het eiland, heet Meine Koopmans me welkom op zijn boerderij, Novalishoeve. Hij vertelt enthousiast over deze bijzondere plek waar boerderijwerk en zorg worden gecombineerd. Er wordt gewerkt op biologisch-dynamische wijze.

'Ik kom oorspronkelijk niet van het eiland. Ik ben opgegroeid in het Friese Oosterwolde en daarna heb ik lange tijd een boerderij gepacht in Gelderland. Sinds een jaar of tien ben ik boer op de Novalishoeve van de Raphaëlstichting. Deze stichting biedt begeleid wonen en werken aan aan mensen met een ggz-achtergrond of verstandelijke beperking.'

Biologisch-dynamisch

Meine beschikt over 40 hectare land, waar zo'n 25 melkkoeien worden gehouden. Daarnaast zijn er schapen, varkens, kippen en bijen. Op het land wordt graan verbouwd en er zijn klaverweides waar kuilvoer van wordt gemaakt. 'Het hoort bij de biologisch-dynamische werkwijze die we volgen, daarin zijn de kringlopen zo gesloten mogelijk. Dit betekent dat de dieren voer krijgen van eigen bodem en dat zoveel mogelijk eigen mest wordt gebruikt', legt Meine uit.

Ook betekent het dat de grondstoffen die de hoeve oplevert, op eigen erf tot producten worden verwerkt. Het gaat hierbij niet alleen om zuivelproducten zoals kaas en kwark, maar bijvoorbeeld ook om brood, taart, honing, eieren, meel, groenten, thee en ijs. De verkoop hiervan vindt plaats in de eigen winkel of in het dagcafé en verder vinden de producten hun weg via allerlei andere bedrijven op Texel.

'Mensen leren hier een vak'

Het levert prima werk op voor de deelnemers van Raphaëlstichting. De cliënten kunnen aan de slag op de boerderij of in de tuin, maar daarnaast ook in de bakkerij, de winkel of de kaasmakerij. Er zijn plannen voor uitbreiding met een koffiebranderij of met een camping. Meine: 'Het doel is om deze mensen middels werk te laten deelnemen aan de samenleving. Waar mogelijk worden ze begeleid naar werk buiten de Raphaëlstichting. Op de hoeve werken we ambachtelijk en de cliënten leren daarmee ook echt een vak.'

Als boer ziet hij het echt als zijn taak om de bodem gezond te maken en te houden. 'Als boer ben je verbonden met de grond. Ik geniet van het buiten zijn en het ritme van de seizoenen. Daarom erger ik me aan de mestwetgeving. Die is niet gebaseerd op de kringlopen in de natuur, stelt geen belang in een gezond bodemleven en gaat niet uit van lokale situaties. Overall is weer een andere grondsoort en ander weertype.'

Minder ziek en zeer

Meine weet dat niet alle collega-boeren op het eiland zijn visie delen. Toch is het onderlinge contact goed. 'We delen onze kennis en ervaring en staan elkaar bij als dat nodig is. Ik weet dat sommige collega's veel kunstmest en gewasbeschermingsmiddelen gebruiken. Zij hebben vaker te maken met ziek en zeer in gewas of dier. Deze boeren zien de relatie veelal niet tussen hun bedrijfsvoering en het ontstaan van ziekte. Ze verbazen zich erover dat deze problemen op mijn boerderij veel minder vaak voorkomen.'

Hij ziet achteruitgang bij weidevogels en bij de bijen en maakt zich zorgen over de toekomst. 'We zullen op een andere manier voedsel moeten gaan produceren als we deze problemen willen gaan aanpakken. Ik pleit ervoor om de landbouw onder te brengen bij het ministerie van Gezondheidszorg. Een gezonde bevolking staat en valt met gezond voedsel wat duurzaam is geproduceerd.'

'Duitsers zijn geïnteresseerd in gezonde voeding'

Meine merkt op dat de Duitse bezoekers van de boerderijwinkel meer geïnteresseerd zijn in gezonde voeding en ook bereid zijn om daarvoor te betalen. 'Ik zie het als mijn taak als boer om consumenten bewust te maken van het belang van een gezonde voeding. Daarom is er is altijd ruimte voor bezoek op de boerderij. Bezoekers kunnen kijken bij het melken of in de kaasmakerij, er zijn rondleidingen en ook kunnen kinderen een speurtocht maken over de boerderij.' Als de Nederlandse consument gezondere keuzes maakt zal de politiek volgen, is zijn idee.

Leven in, van en met de natuur!

Monica spreekt met veehouder Wim

In november 2017 las ik een e-mail van Milieudefensie met daarin de vraag of ik als vrijwilligster bij boerenbedrijven langs wilde gaan in het kader van het project Van Erf Tot Erf. Nu heb ik toevallig een achterneef, Wim die niet ver van mij vandaan een biologische boerderij runt met geiten, schapen, koeien, varkens en kippen. Ik was direct enthousiast en heb me opgegeven. Fijn om hem als eerste te bezoeken om de vragenlijst door te nemen zodat ik bij de volgende boeren meer beslagen ten ijs kom.

Familie geeft gelijk verbinding

Zo gezegd zo gedaan, ik belde met Boerderij 't Geertje aan de Geerweg in Zoeterwoude en maak een afspraak. Geertje is ook toevallig de naam van mijn oma van de desbetreffende tak van de familie; zij was dochter van een herenboer toen zij met mijn opa trouwde; zij en Wim's opa waren broer en zus. Ik ga het nuttige met het aangename verenigen. Ik verheugde me erg op het bezoek.

Hoe het was en nu is

Bij mijn achterneefjes en achternichtjes, oudoom en oudtante ging ik als kind altijd logeren. Ik herinner me dat op deze boerderij naast het maken van kaas, je ook kon kamperen en een roeiboot huren. Tijdens het gesprek blijkt dat er tegenwoordig heel wat meer te doen is. Er komen nu schoolbussen met kinderen die door speurtochten, vraagspelletjes, het geven van een flesje of voer aan geitjes en het rijden op pony's gewend raken aan het omgaan met - en het respect krijgen voor - de dieren in het algemeen. Maar ook worden er reünies of personeelsfeestjes gehouden met een diner in een restaurant, wat er vroeger ook nog niet was. Bij navraag, een tijd geleden al in mijn kennissenkring, blijkt de boerderij inmiddels volop bekend te zijn bij een divers publiek.

Wildpluk en Kunst op de boerderij

Het nieuwste project, de 'Groene Ontmoeting', is het beheren van een stukje bos. Daar bevindt zich het 'wildpluk avonturenbos' met eetbare natuur voor jongere en oudere bezoekers. In het bos worden ook wandeltochten georganiseerd - de zogenaamde 'Polderkringloop route' - met wilgen kunstwerken van Ludy Feyen, een alom bekende kunstenares die gebruik maakt van levende wilgentakken om zodoende levende sculpturen te vormen.

Idealen nastreven

Deze boerderij is een bedrijf waar ideologie prevaleert en zichzelf toch weet te bedruipen. Wim voelt zich gezegend door al deze mogelijkheden en zegt zoiets terug te willen doen voor de wereld waar rooibouw op grond en uitbuiting van vee te vaak de boventoon voeren, met alle gevolgen voor mens, dier en plant van dien.

Stad en platteland verbinden

Hij en zijn vrouw, twee van hun dochters en twaalf fulltimers met nog een aantal flexibel inzetbare krachten maken van dit multifunctionele bedrijf een waar paradijsje. Op deze plek wordt de stad met het platteland weer in verbinding gebracht door natuur, vee, voedsel en ambacht op een educatieve manier uit te dragen, waar zelfs een genezende werking vanuit gaat. Wim is vroeger als boerenzoon uit huis gaan wonen om een opleiding als arbeids- en sociaal therapeut te volgen. Zo hij heeft als groepsleider in Amsterdam gewerkt. In het jaar 1982 hebben hij en zijn vrouw het boerenbedrijf van zijn vader Hein overgenomen.

Nu is Wim 66 jaar en is hij de boerderij aan het overdragen aan zijn jongste dochter, die het bedrijf samen met haar man gaat runnen. Ik keek naar zijn noeste handen en zijn gegroefde gelaat en dacht: 'ja, deze man heeft zijn strepen wel verdiend, ik gun hem een hele fijne, relaxte oude dag.' Samen met zijn vrouw Ada laat hij een huisje bouwen, ook in Zoeterwoude aan de Zuidbuurtseweg, niet al te ver van deze prachtige, knusse en - voor mij en velen - nostalgisch aandoende plek...

‘Dit is geen baan, dit is een leven’

Dorry spreekt met veehouder Mirjam

Een bijzondere boerderij op een bijzondere plek in Eindhoven: de Genneper Hoeve. Mirjam Matze runt samen met haar man Age Opdam deze biologische boerderij middenin de stad. Het publiek komt af op de boerderijwinkel, maar de rest van de boerderij is ook open. Zo krijgen ook stedelingen een klein beetje inzicht in het boerenleven. Want dat is het, volgens Mirjam: ‘Dit is geen baan, dit is een leven.’

Op 125 hectare grond op verschillende locaties in Eindhoven en omgeving houdt Mirjam sinds 2002 samen met haar man melkvee, kippen, varkens, jongvee en slachtvee. Ook zorgen zij er voor natuurbeheer. Daarnaast verbouwen ze een groot aantal gewassen en maken ze hun eigen kaas. Naast groenten, vlees en andere producten wordt deze kaas vervolgens verkocht in de boerderijwinkel. ‘Wij verbouwen ons eigen veevoer voor het jongvee en de koeien. Alle melk van onze koeien wordt verkaasd in onze eigen kaasmakerij. Deze verkopen we dan in onze boerderijwinkel, samen met ons vlees en verschillende groenten en fruit van eigen land’, vertelt Mirjam.

Age en Mirjam werken samen met 25 tot 30 mensen op de boerderij. ‘Onze medewerkers bestaan uit zorgcliënten, personeel, vrijwilligers en stagiaires.’ De Genneper Hoeve biedt plek voor medewerkers met een specifieke zorgvraag. Zij werken samen met hun begeleiders vanuit zorginstelling De Seizoenen. ‘Onze kinderen studeren en werken in het weekend ook mee als bijbaan. Zij hebben nog geen ambitie om de boerderij over te nemen, maar ik sluit niet uit dat die wel ooit gaat komen. Wij doen er in ieder geval alles aan om dit bedrijf op een goede manier over te kunnen dragen aan een volgende ondernemer.’

Publiek is welkom in de koeienstal

Publiek komt af op de winkel, maar is ook welkom op de rest van de boerderij. De koeienstal is open en eieren kunnen klanten zelf vers uit het leghok halen. Daarnaast verzorgt de Genneper Hoeve ook educatieve rondleidingen voor scholen met als doel kinderen te laten ervaren waar hun voedsel vandaan komt.

Een heel divers bedrijf dus, en dat is waar Mirjam haar voldoening uithaalt. ‘Ik geniet van het maken van een mooie kaas en van de samenwerking met alle verschillende mensen die bij ons werken. Het werk is mooi, dynamisch en intensief.’

Stedelingen begrijpen het boerenbestaan maar ten dele

‘Er is vanuit burgers oprechte interesse in onze boerderij. Dat is natuurlijk heel leuk, maar ik denk dat stedelingen slechts ten dele begrijpen wat het boerenbestaan inhoudt. Mensen komen bij ons op een bepaald moment van de week en een bepaald uur op de dag. Ik denk dat de meeste mensen zich niet realiseren dat het zeven dagen per week doorgaat. Kerst of niet, dag en nacht als het erop aankomt. Alles moet goed georganiseerd zijn. De koeien moeten op het juiste moment gemolken worden en de kaasproductie is gebonden aan een bepaald ritme door het jaar heen.’

Toch komt er juist van buitenaf waardering voor Mirjam's werk. ‘Ik ben trots op wat we hebben neergezet, maar als iemand me zegt dat de koeien er goed bij staan of de kaas er zo top uit ziet, besef ik eigenlijk pas hoe dit er door de ogen van een ander uit ziet. Zelf kan ik me nog wel eens druk maken om die ene zieke koe of een mislukte kaas, maar dat ziet de buitenwereld natuurlijk niet.’

Mirjam maakt zich zorgen om de natuur en de aarde

Naast de kleine zorgen die een boerderij met zich meebrengt maakt Mirjam zich ook behoorlijk zorgen om de natuur en de aarde. ‘Op dit moment zijn boeren vaak negatief in het nieuws. Fraude, weidevogels die verdwijnen, te veel mest. Het gaat ook helemaal de foute kant op, waar gaat de wereld naartoe?’ Natuurbeheer maakt een zeer belangrijk onderdeel uit van De Genneper Hoeve. ‘Wij denken dat we goed doen voor de aarde, planten en dieren. Uiteindelijk zou het misschien beter zijn om helemaal geen vlees of zuivel te eten. Maar laat voor nu de consument maar gaan nadenken.’

Volgens Mirjam vullen biologische boeren het gat tussen de reguliere consument die niet denkt aan de natuur, de consument die minder vlees eet en de consument die alles biologisch streeft te doen. Het publiek dat naar De Genneper Hoeve komt, hoopt zij een stukje bewuster te maken. ‘Misschien komen ze hier kijken en gaan ze uiteindelijk toch voor hun kaas naar de supermarkt. Dat maakt niet uit. Laat ze maar kijken hoe de kaas gemaakt wordt en de koe gemolken. Hopelijk staan ze er zo steeds een stukje meer bij stil en kiezen ze bewuster in de supermarkt.’

De eieren zijn niet aan te slepen

De behoefte aan biologische producten is er volgens Mirjam steeds meer. ‘Onze verkoop neemt toe. Zeker bij een schandaal zoals dat van fipronil zijn bij ons de eieren bijvoorbeeld niet aan te slepen. We hebben het tij mee wat dat betreft. Er zijn steeds meer nadenkende consumenten die meer voor bio kiezen.’

De overheid werkt helaas niet echt mee. Mirjam merkt maar al te vaak dat deze samen met de LTO beslissingen maakt die puur om economie draaien. ‘Nu is er weer een ophokplicht vanwege de vogelgriep ergens in Biddinghuizen. Voor de meeste pluimveehouders maakt dat niks uit, daar komt het vee toch niet buiten. Biologische boeren, zoals wij, zijn hier wel enorm de dupe van. Maar de overheid luistert naar de grote boeren. De aarde is niet belangrijk. Die paar centen of de euro die de consument minder betaalt in de supermarkt of de export, die zijn belangrijk.’

Liever op het land dan achter de computer

Mirjam en Age zouden graag uitbreiden, maar ook daar steekt de huidige fosfaatwetgeving een stokje voor. ‘Wij hebben, in tegenstelling tot de meeste boeren, een tekort aan mest en een overschot aan land. Maar als wij er een paar koeien bij willen, dan mag dat niet. Moedeloos word je ervan. Ik werk liever een hele dag op het land dan dat ik bezig ben met e-mails en bezwaarschriften. Dat kost veel kruim.’

Het is een combinatie van boeren, burgers en de overheid die iets kan doen aan het probleem, denkt Mirjam. ‘Burgers kunnen veel betekenen, maar doen het niet genoeg. Uiteindelijk kiezen ze meestal voor de eigen portemonnee. Boeren moeten ook een steentje bijdragen en de overheid moet er echt iets aan willen doen. Uiteindelijk is het een machtsspel. De aarde zou belangrijker moeten zijn dan geld. Nu is dat niet zo. De mens blijft gevoelig voor verleiding.’

‘De uitdaging is om met boeren en consumenten samen de balans te herstellen’

Birgitte spreekt met boer Jan

In een uitgestrekte polder bij Delfgauw ligt Hoeve Biesland, een biologisch-dynamische boerderij op fietsafstand van het centrum van Delft. Op de boerderij komen natuur, mens en dier bij elkaar. Ruim vierhonderd koeien en ossen, vijftig schapen en een aantal varkens en paarden verblijven hier rond het woonhuis van Jan Duijndam en zijn familie. Naast het vee teelt dochter Linda groenten en kleinfruit. Bij het runnen van de Hoeve wordt de familie bijgestaan door vast personeel, vrijwilligers en hulpboeren - mensen die door een beperking of om andere redenen (nog) niet mee kunnen doen op de arbeidsmarkt.

In verbinding

Bio-dynamisch boeren betekent dat alle kringlopen gesloten zijn en dat er een gezonde samenhang is tussen mens, dier, natuur en kosmos. Deze filosofie komt op Hoeve Biesland niet alleen tot uiting in de werkwijze, maar ook doordat de Hoeve actief contact zoekt met de buitenwereld. Zij organiseren activiteiten als de nationale haardhoutdag (met bijbehorende houthakkers, burger en drankjes), de jaarlijkse koeiendans, het Foodfeest en de Bieslanddagen. Omwonenden kunnen boodschappen doen bij de op het terrein gevestigde slager, bakker of groenteboerin en de Hoeve is op afspraak geopend voor scholen en bedrijven.

Toch verwijdering

De keuze om van de Hoeve een plek te maken waar iedereen zich welkom voelt is door Jan Duijndam bewust gemaakt toen hij de boerderij begin jaren 'negentig van zijn vader overnam. Sinds het begin van de vorige eeuw is veel van het boerenwerk overgenomen door coöperaties. Boeren verenigden zich in bankencoöperaties, zuivelcoöperaties en akkerbouwcoöperaties. Dat zorgde voor hogere efficiëntie maar het leidde er ook toe dat boeren zich nu meer naar binnen richtten: tussen de boer die het voedsel produceert en de consument die het eet is een afstand ontstaan.

Ieder een mening

De laatste jaren zoeken consumenten weer meer contact. Jan: 'Ze willen weten wie de boer is, waar hun voedsel vandaan komt, of er bestrijdingsmiddelen worden gebruikt en of de dieren wel goed worden verzorgd. Het liefst praten ze daar ook over mee.' Voor veel boeren is dat even wennen. De agrarische sector gedijt van nature bij langetermijn-investeringen en geleidelijke verandering. Maar de wereld verandert steeds sneller en aan boeren worden nieuwe eisen gesteld. 'Voor een deel van de boeren gaan de veranderingen te snel en wordt de druk te hoog. Nog los van de snel veranderende wet- en regelgeving (door de mestregels werden boeren gedwongen eigen koeien te doden die een jaar erna weer prima in de 'quota' zouden hebben gepast) komt ook opeens de zuivelcoöperatie vragen of je je erf niet wat vaker kan vegen, en willen consumenten in gesprek over de manier waarop je het werk doet.'

Het gaat goed

De Nederlandse agrarische sector staat er goed voor. 'Nederland is op het gebied van productie, teelt en dierenwelzijn koploper in de wereld. En door verbeterde techniek is ook de mest over tien jaar geen probleem meer. Maar als je geen goede cultuur achterlaat voor de samenleving en voor de natuur heb je als mens gefaald', vindt Jan.

Hoe te veranderen?

Jan is ervan overtuigd dat er veranderingen moeten komen. 'Er moeten mensen opstaan die zeggen dat het anders moet. Er moet weer balans komen in natuur-, landbouw-, mens-, en diervriendelijkheid. Breng het voedselsysteem terug naar de basis, uit handen van de multinationals die het alleen als geld zien.' De grootste uitdaging de komende jaren is om met consumentenorganisaties, kleinere boerenorganisaties en milieu- en natuurorganisaties samen de balans in het voedselproces te herstellen. 'Goed rentmeesterschap voor de bodem zou een begin moeten zijn voor goede balans in de samenleving. En dat doe je door goed te communiceren.'

Boerderij Hartstocht zoekt relatie met de stad

Luella spreekt met Henk en Wilma

De stadsboerderij Hartstocht van Henk en Wilma ligt onder de rook van Amsterdam. In slechts tien minuten kom je vanuit een volkomen stedelijke omgeving op het platteland, met weidse velden, doorsneden met sloten en her en der mooie oude boerderijen. Plotsklaps ben je weg uit de stad. Dat heerlijke avontuurlijke gevoel moeten de kinderen ook ervaren als zij hier met school een bezoek brengen. Hopelijk gaan ze daarna naar huis met een kiem van waardering voor de natuur. Zodat ze meer willen ontdekken en vaker terugkomen, en opgroeien tot natuurbewuste burgers. Want dat is wat het boerenpaar beoogt.

De basis van hun bedrijf bestaat uit dubbeldoelkoeien, koeien die worden gebruikt voor zowel melk- als vleesproductie. Maar dat is niet het enige wat er op de boerderij gebeurt. Want een gezond bedrijf, dat is volgens Henk en Wilma een bedrijf dat nadenkt over de kringloop. Dus er lopen ook kippen, geiten, varkens en eenden rond. Ook wordt er graan, zoals rogge en luzerne, verbouwd voor onder andere veevoer. Verder beheren Henk en Wilma natuurgronden, organiseren ze bedrijfsuitjes en leiden ze jonge mensen op in de praktijk tot biologische boeren.

Grootschalig en intensief boeren met veel kunstmest

Het was in de tijd van Henks vader wel anders. Die zag het nog als zijn taak om grootschalig en intensief te boeren, met gebruik van veel kunstmest. Dat was na de oorlog, toen de overheid vol inzette op de leus 'nooit geen honger meer'. Het was de opdracht van boeren om Nederland te voeden. Maar door dit eenzijdige beheer en overmatig gebruik van kunstmest is de bodem in grote delen van Nederland nu sterk verschaald. Daarom heeft Henk een radicaal andere weg gekozen. Hij werkt volgens biologische en biodynamische principes. De kern is een gezond bodemleven. En over honderd jaar moet die nog net zo gezond zijn.

Henk zoekt daarbij ook actief naar een relatie met de stad. Hij wil stedelingen bewust maken van de kringloop van het leven en het essentiële belang van een goed bodemleven. Want op een gezonde grond leven gezonde dieren en groeien gezonde planten. Die gezonde natuur heeft een positieve invloed op mensen. Daarom zorgt Henk ervoor dat scholen, daktuinen en parken in de stad kunnen beschikken over goede compost. Bovendien maakt hij zich, met enkele andere boeren, hard voor meer groen bij nieuwe stadsontwikkelingsgebieden. Want anders bouwen projectontwikkelaars alles helemaal vol. Bovendien is de stedeling één van de belangrijkste schakels in het krijgen van een eerlijke prijs.

Maatregelen om biologisch te kunnen produceren

Om beter en eerlijker te kunnen boeren heeft men dat beetje extra geld nodig. Denk alleen al aan de maatregelen die de boer moet nemen om biologisch te produceren. Ook het krijgen en behouden van de keurmerken betekent veel extra administratief werk. Voor Henk is deze administratie extra lastig, omdat hij elk jaar weer andere natuurgebieden in beheer neemt. Dus toen hij afgelopen jaar een perceel vergeten was aan te melden bij het EKO-keurmerk, mocht de roggeoogst niet gevoerd worden aan hun koeien.

Ook de regelgeving van de overheid werkt niet mee. Biologische boeren worden vaak nogmaals gekort voor maatregelen die zij eerder uit principe al hadden genomen. Neem bijvoorbeeld de fosfaatrechten. Dat is een reactie op het mestoverschot in Nederland, maar Henk zijn bedrijf is daar niet schuldig aan. Zijn bedrijf is grondgebonden. Dat wil zeggen dat niet meer dieren heeft dan dat hij zelf kan voeren met de beschikbare grond, alle mest wordt gebruikt. Maar toch moet hij tachtig stuks vee afvoeren. Hieronder zitten ook jonge koeien die de toekomst vertegenwoordigen. Dat voelt heel onrechtvaardig.

Hoge leningen en macht van de bank

Als bovenop al die regelgeving de hoge leningen en de macht die de bank telt, dan begin je te snappen hoe moeilijk boeren het hebben. Want de bank bepaalt mee wat men met het bedrijf doet. Vroeger kreeg men een lening op basis van de grond, tegenwoordig is dat op basis van de technische resultaten. Dat wil zeggen dat bijvoorbeeld gekeken wordt naar de hoeveelheid melk die per hectare wordt geproduceerd. Dat is veel hoger bij een boer die soja uit Brazilië gebruikt dan bij een grondgebonden boer. Dus, als Henk wil investeren in een trekker met brede banden omdat dat beter is voor de bodem, dan zegt de bank dat hij alleen geld mag lenen voor een goedkopere, maar voor de bodem veel slechtere, variant.

Daarom is de bewustwording van de stedelingen volgens Henk zo belangrijk. Zij moeten de omslag naar natuurinclusieve en gedifferentieerde landbouw ondersteunen. Zij moeten zich hard maken voor een duurzaam landbouwsysteem waar streekgebonden producten de bovenhand voeren. Van de landbouwkundigen die momenteel opgeleid worden, moet je het niet hebben denkt Henk. Daar is men nog steeds gericht op de landbouwmethoden van twintig jaar geleden en is biologische landbouw een vies woord. Daarom moeten de boeren zelf laten zien hoe het beter kan. Dat is waarom Henk en Wilma al die schoolklassen en nieuwsgierige bezoekers zo hartelijk ontvangen op hun boerderij. Daar kunnen zij die prachtige kringloop van het leven zelf ervaren.

'Biologisch, ja natuurlijk!'

Odilia spreekt met boeren Mirjam en Martien

Ik heb het getroffen met mijn afspraak. Deze zonnige zondagmiddag ben ik per fiets op weg naar boerin Mirjam. Zij runt samen met haar man Martien een biologische oesterzwammenkwekerij. Verder hebben ze nog twaalf biologische zoogkoeien en een perceel voor akkerbouw waar graan (stro) en luzerne voor de koeien verbouwd worden. Vanwege het mooie weer doen we eerst een rondje door het bedrijf.

Er zijn grote schuren voor het verbouwen van de oesterzwammen en er is nog een open schuur voor de koeien. Op dit bedrijf zijn dat zoogkoeien; de kalfjes worden zelf opgefokt en vervolgens verkocht voor het vlees. De opbrengst van de oesterzwammen is 300 à 400 kilo per week, daarmee behoren Mirjam en Martien tot de kleinere bedrijven. De voedingsbodem voor de oesterzwammen maken ze zelf. De boer en boerin zijn lid van de Vereniging voor biologisch-dynamische landbouw. Zij bewonen de oude, authentieke boerderij van Martien's ouders.

Klein bedrijf, grote zorgen

Aan de keukentafel schuift ook voor een half uurtje boer Martien aan. Langer kan niet, want ook op deze zondag worden bestellingen opgehaald die klaargemaakt moeten worden. Onder het genot van koffie, thee en zelfgebakken krentenbrood komen er veel onderwerpen ter sprake. Door allerlei extra regelgeving en opgelegde onzin-systemen van de overheid is het steeds drukker geworden. Hierdoor is er een achterstand in de bedrijfsvoering ontstaan. Een oplossing is in de maak, maar kan niet heel snel geregeld worden door het gespecialiseerde werk.

Mirjam maakt zich wel zorgen over de toekomst van het biologisch boeren. Zorgen zijn er over de pachtgronden. Nu kunnen de koeien grazen op de uiterwaarden van de Rijn, waar het bedrijf van Mirjam en Martien gelegen is. Dit willen zij graag zo houden. 'Langzaam aan keren er steeds meer bloemen en kruiden terug, dankzij onze afwisseling van beweiden en hooien. Eigenlijk zou ons landbouwbedrijf wat wij voeren prima voldoen aan de eisen die aan de natuur in deze uiterwaarden moet worden gesteld' zegt Mirjam. 'Toch maakt de overheid de natuurplannen zó, dat er alleen grootschaliger bedrijven in de toekomst aan de slag mogen in dit stukje Ecologische Hoofdstructuur.' Mede door de liberalisering van de pachtwet is er al jarenlange onzekerheid of de grond behouden kan blijven.

Gezondheid en natuur

Mirjam vertelt: 'Vanaf de 'wederopbouwtijd' werd de landbouw door de overheid als een puur economische aangelegenheid gezien. Gezondheid en natuur werden niet opgemerkt. Tegenwoordig is er weliswaar veel beleid wat is bedoeld om gezondheid en natuur te beschermen, maar dat mist vaak kwaliteit. Alleen een integrale aanpak waarbij landbouw, natuur en gezonde voeding met elkaar verweven zijn, kan effectief zijn. Ondertussen is er een halve eeuw lang al zoveel vernield op gebied van landschap en natuur, waar vinden we nog een aangrijpingspunt om een nieuwe balans te hervinden?'

Regels

'Bij de overheid vuurt men nu de ene na de andere 'losse' maatregel op de boeren af. Inclusief op die boeren die niets met een bepaald probleem te maken hebben. Men legt eenvoudig alle boeren langs de maatlat van het (uit de hand gelopen) moderne landbouwbedrijf, en trekken en duwen zo een bepaalde richting in. Zo moeten wij bijvoorbeeld betalen voor een antibiotica- reductieplan terwijl wij nooit deze medicijnen (preventief) gebruikten. Samen met vele biologische en meer traditionele grondgebonden boeren moeten wij koeien wegdoen voor de fosfaatreductieplannen, terwijl een bepaalde groep intensieve boeren heeft uitgebreid. Voor vee, voor akkerbouw, voor tuinbouw/paddenstoelen, voor iedere bedrijfstak ontstaat er een apart wereldje aan regels en verplichte certificaten, daardoor is het vooral voor kleine boeren en gemengde bedrijven moeilijk geworden.'

Kind met het badwater

'Bij ons lopen de kosten voor certificeringen, controles, en verplichte formaliteiten werkelijk de spuigaten uit. Die kosten staan in geen verhouding meer met de maatschappelijke prestatie die je eigenlijk probeert te leveren. Triest, hoe door deze regels 'het kind met het badwater wordt weggegooid' want juist de bedrijven die meer duurzaam en goed bezig zijn, hebben erg veel last van deze regels en sommigen gaan er aan ten onder. Het toppunt van deze, hun doel voorbij schietende regels is deze: Er is er een grondgebonden boer in Friesland die de zogenaamde 'kringloopwijzer' weigert in te vullen en krijgt daardoor zijn melk tot op heden niet meer uitbetaald.'

Er is veel stil leed op het platteland, en er worden vele 'kinderen met het badwater weggegooid' naast dat de echte probleemveroorzakers nog steeds hun gang kunnen gaan. Uit onderzoek is gebleken dat omwonenden een groter risico op longontsteking hebben door de intensieve landbouw. Er wordt nog steeds te veel graanzaad en maïszaad gebruikt met ontsmettingsmiddelen. Dit gaat om de neonicotinoïden, (de laatste dagen wel in het nieuws als domweg 'bijengif'). Men vindt bestrijdingsmiddelen in het drinkwater, er is een afname van de bodemvruchtbaarheid en er zijn tekorten aan sporenelementen. De enige oplossing voor bodem en water is biologisch boeren,' aldus Mirjam.

De toekomst

Toch zijn Mirjam en Martien positief. 'Boer zijn is het mooiste beroep van de wereld', wordt me aan de keukentafel verzekerd. 'Het is heerlijk om met de koeien en het land bezig te zijn, fijn buiten in de natuur.' Er wordt met veel hartstocht gesproken over hoe boer Martien als pionier is begonnen met het biologisch kweken van oesterzwammen. Later zijn Mirjam en de koeien erbij gekomen. Martien en Mirjam zoeken steeds naar manieren om verbeteringen aan te brengen. Als dat lukt geeft dat veel voldoening. Ze maken lange dagen, het is wel hard werken maar er wordt ook genoten. Eén keer per jaar gaan ze een week met vakantie. 'Voor de toekomst zou het een verbetering zijn als burgers en boeren zouden gaan samenwerken in boer-burger verbanden om duurzame bedrijven toch nog mogelijk te maken. Nog verdere technologisering van landbouw is niet houdbaar.' Martien en Mirjam hopen dat hun twee tienerzonen hun bedrijf later voort kunnen zetten.

Melken met een duurzaam randje

Renze spreekt met melkveehouder en kaasboer Gert

Daar ga ik dan, op deze zonnige maandagochtend in januari op mijn fiets naar het melkveebedrijf waar ik mijn gesprek zal houden. Rijdend in bekend gebied tel ik de boerderijen; het zijn er al twaalf op dit kleine stuk van vijf kilometer. De meesten zijn grote dierveredelingsbedrijven. een mooie naam voor de grote varkens- en pluimveebedrijven die je om de paar honderd meter ziet.

Dierveredeling

Dierveredeling, zo moesten wij dat vanaf jaar of dertig jaar geleden noemen. Dit omdat de naam bio industrie toen ook al zoveel mogelijk vermeden moest worden in de mijn werk als docent veehouderij. In die tijd organiseerde ik in mijn werk cursussen voor jonge boeren en boerinnen met als voornaamste doel om echte ondernemers van hen te maken. Rationalisatie, specialisatie, schaalvergroting. Dat waren de kernwoorden waar het om draaide. Dierenwelzijn, milieu, circulaire landbouw, duurzaamheid. Wij kenden deze woorden nauwelijks. Bovendien: biologisch landbouw, dat was iets voor de geitenwollen sokken types.

Terug in de tijd

Waar ben ik aan begonnen? Nu, namens Milieudefensie, ga ik bij een van mijn oud-studenten op bezoek. Hoe kan het lopen? Hoe geloofwaardig ben ik, hoe geloofwaardig is dit? De agrarische ondernemers Gert en Elly ontvangen mij hartelijk. Een kop koffie? Ja graag, op boerenwijze met veel melk erin.

Een prachtig bedrijf met ondernemers die van alle kanten het initiatief pakken. Na enige gezellige 'social talk' begint het echte gesprek. Ik probeer de bedoeling van het gesprek zo goed mogelijk uit te leggen. Dat lukt denk ik aardig, hoewel ik het gevoel blijf houden dat Gert in het gesprek heef toegestemd omdat hij mij kende. 'Ik wil sowieso niet voor het karretje van Milieudefensie worden gespannen', merkt hij op. Ik probeer hem uit te leggen dat dit niet de bedoeling is, dat de vragen geanimeerd worden verwerkt en dat hij beslist of zijn verhaal wel of niet gepubliceerd wordt.

Ontwikkeling

Gert heeft met zijn vrouw Elly gedurende ruim 20 jaar een prachtig bedrijf opgebouwd. Vanaf aanvankelijk een gewoon melkveebedrijf is hun bedrijf met veel creativiteit, doorzettingsvermogen maar vooral durf ontwikkeld tot een mooi melkveebedrijf met een honderdtal koeien, een prachtige kaasmakerij en een zogenaamde landwinkel met een breed assortiment van eigen zuivelproducten en streekproducten. Landwinkel Vanelly, goed bekend staand in de regio.

Duurzaamheid

Uren kan Gert vertellen over zijn uitgangspunten en praktische invulling van duurzaamheid. Zoals de zonnepanelen op de melkveestal, die in bijna het gehele energieverbruik van het bedrijf en de woning voorzien. Daarbij de uitgebalanceerde veebezetting die er mede zorg voor draagt dat het weiland in optimale conditie blijft. Andere voorbeelden zijn de gezondheidszorg en het voerprogramma van het vee. Koeien worden niet tot het uiterste gestress waardoor levensduur en dierenwelzijn gunstiger worden. Wat zich dan weer vertaalt in lagere kosten en plezieriger omgang met het vee. Gert ervaart elk ziek of doodgegaan dier voor zichzelf op twee manieren als een verlies: financieel verlies, maar vooral als een 'verloren strijd' gevoel. En dan toch nog in het milieu defensief?

Geen hoge pet op van milieubewegingen

Ondanks dat Gert erg bezig is met duurzaamheid heeft hij toch ook behoorlijke kritiek op milieubewegingen en andere organisaties die duurzaamheid propageren. 'Wij staan als boeren vaak in de negatieve belangstelling. Heeft men - bijvoorbeeld de milieubeweging, de politiek en de banken - voldoende voor ogen wat vooral eenzijdige benaderingen voor gevolg kunnen hebben. Bijvoorbeeld de scharrelkippen, met tussen de 10.000 en 20.000 hennen per hectare. Beter dierenwelzijn propageren, maar zich niet realiseren dat de uitspoeling van de kippenmest in oppervlaktewater grote milieuproblemen oplevert.'

'En dan wil ik het nog niet eens hebben over de fijnstofproblematiek van de biologische pluimveehouderij. Vaak worden eenzijdige oplossingen verzonnen en wordt er niet voldoende nagedacht over de gevolgen. De problemen op het gebied van de duurzaamheid worden op deze manier verschoven maar niet echt opgelost. Politiek misschien begrijpelijk en tegelijkertijd een goed gevoel voor de burger. En wat te denken van het toenemend vliegverkeer? Wel even met het gezin naar de Antillen vliegen en toch steeds meer het vermanend vingertje tegen de boeren omhoog.'

Een positieve noot

Eindigt dit verhaal van Gert dan een beetje in mineur? 'Nee, dan ken je ons niet goed. Wij blijven doorgaan om ons bedrijf zo duurzaam mogelijk verder te ontwikkelen. En ondertussen zoeken wij graag het contact met de burgers; onze landwinkel geeft ons daar veel gelegenheid voor. Daarbij proberen wij een positief en transparant verhaal te blijven vertellen. Een verhaal waarin je ook durft uit te komen voor de problemen en uitdagingen waar je als boer en boerin voor staat. Het resultaat is meer begrip voor ons agrarisch bedrijf en onze keuzes.'

'En dat is niet alleen goed voor het milieu, maar ook goed voor ons bedrijfsresultaat. Wij zijn er van overtuigd dat wij op deze manier een levensvatbaar bedrijf houden voor onze drie werknemers en onze mogelijke opvolgers.' En of die opvolger één van onze kinderen is of een andere ondernemer, is niet zo belangrijk. Veel belangrijker is om een bedrijf te blijven exploiteren wat zich steeds verder ontwikkelt in de optimale verhouding van duurzame en de bedrijfseconomische exploitatie. Op deze gebieden is nog veel te leren en te ontdekken. En dat is juist wat het voor ons zo interessant en uitdagend maakt.

Echte Boerderijzuivel

Henk spreekt met melkveehouders Astrid en Gertoin

Vlakbij het Brabantse dorp Drunen en in de buurt van de Loonse en Drunense duinen ligt de zuivelboerderij van Gertoin en Astrid van Dal. Als men Drunen in westelijke richting uitrijdt ziet men al snel Zuivelboerderij De Kern liggen, het bedrijf van Gertoin en Astrid. Wat ook opvalt is dat er vaak auto's op het parkeerterrein staan. Dit zijn klanten van de zuivelwinkel.

Herkenbare zuivel

Zuivelboerderij De Kern is niet alleen een professioneel melkveebedrijf met 100 melkkoeien en 70 stuks jongvee, maar het heeft ook een zuivelwinkel waar zuivelproducten en kaas van het eigen bedrijf te koop zijn. Ook zijn er andere boerenproducten die worden geleverd door andere duurzame ondernemers, zoals bijvoorbeeld meel van een molenaar uit de omgeving. Al deze zuivelproducten bevatten als hoofdbestanddeel de volle boerenmelk van het eigen bedrijf. 'Zuivel met het keurmerk 'Echte Boerderijzuivel' is gemaakt van zuivel die op de boerderij gemaakt is, met melk van de eigen veestapel. Zo is het herkenbaar voor de consument. Daarbij worden er zoveel mogelijk natuurlijke ingrediënten gebruikt', aldus Astrid.

Twintig procent van de huidige melkproductie wordt gebruikt om zelf melk en zuivelproducten af te zetten bij consumenten in de directe omgeving en bij duurzame en biologische winkels en restaurants in Nederland. Tachtig procent van de melkproductie gaat naar Friesland/Campina en wordt ook afgezet in het buitenland.

Het bedrijf is daarvoor gesplitst in twee delen: een agrarisch deel en een zuivel deel. Het agrarische deel betreft de verzorging en het melken van koeien en het fokken van jongvee. Het zuivel deel bestaat uit de verwerking van de melk tot zuivelproducten en de verkoop daarvan in de zuivelwinkel. Astrid houdt zich voornamelijk bezig met het zuivel deel en Gertoin met het agrarische deel.

Verduurzaming

De oorsprong van het familiebedrijf Van Dal ligt in de bebouwde kom van Drunen. Hier had de vader van Gertoin een gemengd bedrijf. Later is het bedrijf verhuisd naar het buitengebied en is het een professioneel melkveebedrijf geworden. Ruim veertien jaar geleden namen Gertoin en Astrid het bedrijf over en zijn zij langzamerhand overgegaan naar een meer duurzame vorm van melkproductie. Daarbij proberen ze ook energie te besparen en willen ze gaan investeren in het opwekken van duurzame energie.

De wens is om een groter percentage van de melkproductie te bestemmen voor de lokale afzetmarkt. Astrid en Gertoin geloven dat er in de toekomst meer ruimte komt om producten direct bij de consument af te zetten. 'Er zullen meer gespecialiseerde bedrijven komen die duurzamer gaan produceren voor de lokale en regionale markt.' Gertoin denkt wel dat er in Nederland altijd melkveebedrijven zullen blijven die ook produceren voor de export.

Ter ontlasting van het milieu besteden Gertoin en Astrid het machinale werk zoveel mogelijk uit aan een loonbedrijf. Zo hoeven ze zelf geen dure machines aan te schaffen en te onderhouden. 'Zo maai ik niet zelf meer het gras, maar laat ik dit doen door een loonwerker', aldus Gertoin. Hij zegt dit met enige spijt in zijn stem, want dit is wel werk wat hij graag doet.

Gertoin wil de landbouwgrond zo dicht mogelijk bij de boerderij hebben, vanwege duurzaamheidsoverwegingen. Hij doet dit door landruil en -verhuur en door land te pachten. Sommige kavels liggen nog versnipperd, wat een gevolg is van het feit dat de boerderij lang in de bebouwde kom heeft gestaan. Door grond zo veel mogelijk in de buurt van de boerderij te hebben, bespaart hij op transport en energiekosten.

Tijdens de ontmoeting met het echtpaar zie en hoor ik de passie die zij hebben voor het boerenvak. Zij denken met de zuivelwinkel een goede weg ingeslagen te hebben voor de toekomst. Het is hard werken, beaamt ook Astrid, maar het directe contact met de klanten en de mooie en goede producten die zij leveren geven ook veel voldoening. Door excursies te organiseren op het bedrijf merkt zij dat er ook meer begrip komt voor het boerenleven. Kennis hierover neemt daardoor toe en er blijkt wel degelijk aandacht te zijn voor dierenwelzijn en voedselveiligheid.

Duurzaamheid kost tijd

Boeren moeten de kans krijgen om stapsgewijs verder te verduurzamen. 'Maatregelen leiden vaak tot onaanvaardbaar hoge kosten voor boeren of tot investeringen die zich op korte termijn niet terug verdienen'. Daarom hopen ze dat de maatschappij, milieuorganisaties en de overheid de boeren de tijd zullen geven om over te schakelen op een duurzamere vorm van melkproductie.

Gertoin vertelt over een beleidsmaatregel van de provincie Noord-Brabant om de boeren versneld te verplichten emissiearme stalvloeren aan te leggen. In plaats van dit per 2028 te verplichten, moet dit al in 2022 geregeld zijn. Gertoin denkt dat de maatregel buitenproportioneel hoge kosten met zich mee zal brengen voor de boer en dat de maatregel niet zoveel emissiewinst zal opleveren. Hij is van mening dat boeren best bereid zijn om duurzame maatregelen te nemen maar dat dit stap voor stap moet en meer langs de weg van de geleidelijkheid. Het is duidelijk dat Gertoin en Astrid zelf het goede voorbeeld geven.

‘Niet alleen maar meer, vooral beter’

Eva spreekt met boeren Ad en José

Of ik al eens een overall aan heb gehad en wat mijn schoenmaat is. Vijf minuten na binnenkomst sta ik te stuntelen om niet uit te glijden en om mijn net iets te chique werktas schoon te houden. Het interview met boer Ad start daar waar het allemaal om draait, tussen de koeien. Een aantal uur na het avondeten moeten er nog koeien worden gemolken. Dat het ijskoud is en al donker lijkt niet te deren. Terwijl ik bewonderend toekijk naar dit harde werken, stel ik mijn eerste vragen.

Arm leven, rijk sterven

Ad en zijn vrouw José zijn trots op de melkboerderij en bijbehorende kaasmakerij en -winkel die zij houden in Vianen. Dagelijks zorgen ze er samen met wat parttime hulp voor dat de boerderij met 100 melkkoeien, 200 varkens en 60 jongvee draaiende wordt gehouden. Ad is een harde werker, die op zondag blij is als het weer half 5 is en hij aan de slag moet. Dat heeft hij niet van zijn vreemde: zijn moeder komt ook iedere dag een paar uur werken: ‘Die kan het thuis niet houden’.

Voor het geld doet Ad het niet. ‘Het boerenleven is een leven van arm leven en rijk sterven’. Het is echter ook het leven waar hij in is opgegroeid en waar hij van geniet. Naast de passie voor zijn bedrijf en het boerenleven geniet Ad van de zelfstandigheid en de variatie. Het geeft hem veel voldoening om zijn bedrijf te zien ontwikkelen.

Sinds Ad de boerderij overnam van zijn vader hebben er grote ontwikkelingen plaatsgevonden, waaronder de mechanisatie. Waar zijn vader vroeger met 5 man 30 melkkoeien hield, houdt Ad er nu bijna 100 in zijn eentje. Alhoewel hij niet achter bulkproductie staat - ‘dat geeft alleen maar meer vervuiling’ - vindt hij het ook onrealistisch om nul procent te groeien, laat staan om te krimpen. Het valt hem wel op dat andere boeren de nadruk leggen op alleen maar méér produceren. Hier voelen ze zich volgens hem toe gedwongen door de drukkende wereldmarktprijzen. Ad zet echter een alternatieve strategie in om zijn hoofd boven water te houden: dichterbij de consument komen. Op deze manier voegt hij waarde toe aan zijn product.

‘Vakantie of een Mercedes zijn ook alleen maar voor de heb’

Dat er in deze tijd een problematische afstand tussen burger en boer is, onderstreept Ad. Tegenwoordig komt bijna niemand meer in contact met het platteland. Op TV wordt er naast het té rooskleurige plaatje dat in ‘Boer zoekt vrouw’ wordt geschetst, enkel negatief over boeren gepraat. Samen met zijn vrouw werkt hij er hard aan om dit te veranderen en dat loont. ‘De mensen zien je koeien, ze weten hoe je bedrijfsvoering is. Ze lopen eens de stal in, ze maken een praatje. Dan wordt het je gegund’.

Het klantencontact in de kaaswinkel helpt hem ook in zijn strijd voor een eerlijkere prijszetting. Het grootste deel van zijn melk staat hij af aan fabrieken, waardoor hij geeninspraak heeft op de prijs. Liever zou hij zelf de rekening opmaken. Wat Ad betreft moeten consumenten gevraagd worden wat ze verlangen en moet de marktprijs daarop worden afgestemd.

Hij legt me uit dat de voedselprijzen nu zijn afgestemd op beurzen van mensen met een laag inkomen. Voor rijkere mensen betekent dit echter dat ze maar een gering deel van hun inkomen aan eten hoeven te besteden. Jammer vindt hij dat. ‘Word je nou gelukkig van drie keer op vakantie gaan of een Mercedes hebben? Dat is ook alleen maar voor de heb. Eet eens een keer fatsoenlijk!’

Gelukkig ziet hij al wel dat sommige mensen met hogere inkomens naar zijn kaaswinkel komen in plaats van voor de goedkopere kaas in de supermarkt te gaan. Dit is volgens hem gekomen omdat ze de boerderij meer zijn gaan laten zien aan klanten, bijvoorbeeld door middel van een ontbijt tussen de koeien. Hij zou het al zijn collega-boeren in de steden aanraden.

Met de tijd mee

Op het gebied van duurzaamheid zet Ad ook stappen. Hij is niet van plan om helemaal biologisch te worden, maar hij wil wel gaan investeren in zonne-energie en hij verlangt ernaar om over drie jaar geen krachtvoer meer uit het buitenland te importeren. Het fosfaatplafond vindt hij niet verkeerd. De betere prijszetting waar hij zo naar verlangt, is volgens hem echter wel een vereiste om boeren duurzamer te laten produceren. Wederom benadrukt Ad wel dat het geen optie is om stil te staan in de tijd of terug te gaan naar het kneuterige boerenleven van vroeger. ‘Jouw baas van Milieudefensie gaat toch ook met de auto naar werk en heeft toch ook een laptop?’

Ad verlangt van Milieudefensie dat ze op het gebied van duurzaamheid gaan samenwerken met de boeren in plaats van ze tegen te werken. Er moet volgens hem meer macht worden uitgeoefend op de Europese politiek. De ervaring die hij nu heeft is alleen maar negatieve zwartmakerij van boeren: ‘Zeg ook eens een keer wat positiefs!’. Als voorbeeld noemt hij het in het nieuws brengen van het feit dat de biologische veehouderij zich ontwikkelt. Op die manier zet je gangbare boeren volgens hem aan het denken.

Met dezelfde daadkracht waarmee Ad zijn laatste taken op de boerderij die dag afrondt, sprint hij een paar uur later met de auto naar mijn bus richting het centrum van Utrecht. Het gesprek was ons beide goed bevallen en ik heb veel nieuwe inzichten. Na een uitgebreide rondleiding over de boerderij, stap ik onder de douche om de voor mij zo onbekende koeiengeur van me af te douchen.

A photograph of a large group of brown chickens in a grassy field. In the background, there is a dark-colored barn and some trees under a blue sky with white clouds. The image is partially overlaid by a green speech bubble on the left side.

Van Erf Tot Erf

Overigen

Stadsboerderij Almere verbindt boer, burger en natuur

Eefke spreekt met stadsboerin Tineke

Boerin Tineke reageerde ontzettend enthousiast op mijn vraag of ik een keer mocht langskomen voor gesprek. Natuurlijk wil ze alles vertellen over de boerderij waar zij zo hard aan werkt en zo ongelooflijk trots op is! Had ik even geluk! Via de goed bijgehouden website en sociale media was ik al warmgedraaid en stond ik te popelen om het gezicht achter deze mooie onderneming te ontmoeten. 'We zijn continu op zoek naar manieren om boer, burger en natuur te verbinden.'

De Stadsboerderij is een bron van veelzijdigheid. Naast het biologisch-dynamisch beheren van 250 hectare grond, waarop 15 verschillende gewassen groeien met een vruchtenwisseling van zeven jaar, is het erf zes dagen per week open voor publiek. Tineke ontvangt schoolklassen, verzorgt een wekelijkse boerenmarkt en is continu aan het zoeken naar innovatie en manieren om zich verder te verweven met de stad.

Het zwarte goud van het bedrijf

Aangekomen op het erf wijst Tineke mij allereerst de potstal met daarin ongeveer tachtig koeien. Ik zie dat de kalveren tussen de koeien staan, wat moet betekenen dat de koeien niet gemolken worden. Tineke vertelt mij dat een andere koeien een enorm belangrijke rol in het landbouwbedrijf hebben, zij produceren de zeer belangrijke mest. Want hoewel het merendeel van Nederland mest vaak als een vervelend restproduct ziet, heeft Tineke het hier over 'het zwarte goud van het bedrijf'.

Goede mest is cruciaal voor een gezonde, vruchtbare bodem. Tineke hoopt dat snel overal weer grondgebonden koeien staan, dat wil zeggen dat de mest die zij produceren in balans is met de grond waarop zij leven, maar vreest dat dit nog lang kan duren. 'Nederland wil zijn exportpositie niet op het spel zetten, maar wat zetten we nu op het spel?' Voor dat ik meer kan vragen, loopt Tineke al weg. 'Hoe minder tijd wij aan de koeien hoeven te besteden, hoe beter het met de koeien gaat.'

Wat hebben wij te bieden?

We strijken neer in een grote keuken waar ik de appeltaart voor de boerenmarkt nog kan ruiken. Met een pot thee in ons midden vertelt Tineke over de boerderij. Alweer 22 jaar geleden zijn Tineke en haar man Tom de Stadsboerderij Almere gestart met de vraag 'wat hebben wij te bieden?' En hier handelen ze nog altijd naar. Ze zijn continu op zoek naar manieren om boer, burger en natuur te verbinden.

Tineke ziet hoe de landbouw door industrialisering, schaalvergroting en veranderde regelgeving, steeds verder is afgeraakt van de maatschappij. 'Er is niet alleen afstand tussen boer en burger, maar ook tussen boer en hun bedrijf, en zelfs tussen het vee en hun eigen wezen. Een koe kan allang niet meer leven als koe, en de boer kijkt vooral naar de computer in plaats van de koe als hij melkt.' Veel boeren voelen zich gedwongen door de bank of regelgeving, en werken daarom nog zonder plezier. Maar Tineke neemt graag haar eigen verantwoordelijkheid. 'Ik kan misschien niks in Den Haag veranderen, maar ik kan me wel afvragen wat ik zelf wel kan doen.'

Elk seizoen andere groentes

Dan gaat de telefoon, het werk als boer gaat immers altijd door. Het ging om een vleesbestelling van Tineke's koeien. Iedere week brengt Tineke een zorgvuldig uitgekozen koe naar de slacht en verkoopt dit vlees op de boerenmarkt bij haar op het erf. Naast een verbindende functie heeft het ook een zeer educatieve functie. Zo ziet de consument dat er maar vier kilo ossenhaas zit aan een koe van 300 kilo en zijn er elk seizoen andere groentes te koop.

Tineke hoopt met haar initiatieven 'voedsel' zowel op de publieke als politieke agenda te krijgen. Want in Nederland realiseren wij ons nog niet dat de voedselbeschikbaarheid enorm aan het veranderen is en dat voedsel een probleem zou kunnen zijn. 'Maar voedsel is een fundamenteel ding waar iedereen zijn verantwoordelijkheid in moet nemen, boer of niet.'

Vooruit lopen op de muziek

Ik sluit af met de vraag wat ze in de toekomst graag hoopt te zien. Tineke geeft direct toe dat de droom wat idealistisch is, maar ik zie hoe ze energie krijgt als ze over haar ideeën spreekt. Ze hoopt dat landbouw, dat nog als industrie gezien wordt, snel zal vallen onder het Ministerie van Zorg (verantwoordelijkheid voor elkaar) en/of onderwijs (investeren). Er zijn dan zoveel keuzes die dan vanzelfsprekend anders genomen worden. Neem bijvoorbeeld het meerekenen van de kosten van milieuschade in de prijs van gangbare teelt. Lachend geeft Tineke aan dat ze het wel gewend is om op de muziek vooruit te lopen en dus niet meer zo ongeduldig is.

Wát een positieve en doordachte vrouw, wat een groot open hart en oprechte interesse in alles en iedereen. Met een berg energie verlaat ik Stadsboerderij Almere. Waar ik zeker vaak op de zaterdagochtend te vinden zal zijn voor de boerenmarkt en een gezellig praatje.

Klassieke varkensboer wordt duurzame viskweker

Toine spreekt met viskwekers Jack en Marij

Ik ben op bezoek bij Jack en Marij van der Schoot, de bevlogen en sociaal bewuste eigenaren van een educatieve viskwekerij in Noord-Brabant. Tijdens het gesprek in de gezellige ontmoetingsruimte wordt mij al snel duidelijk hoe optimistisch, doortastend en positief ingesteld zij moeten zijn om hun bedrijf op een andere, meer verantwoorde manier te runnen. 'Niet de kwantiteit staat voorop, niet de winstgevendheid, hoe belangrijk ook, maar de kwaliteit van leven met en in de natuur', zegt Jack. En dat kan alleen met een goed besef van duurzaamheid, een begrip dat centraal staat bij alle bezigheden op het bedrijf.

Van 7.00 tot 22.00

Jack en Marij runnen niet alleen een viskwekerij maar hebben ook een gastenverblijf en een horecaruimte met terras. Dat maakt hun bedrijf tot een 'toeristenpoort' in het hart van natuurpark het Groene Woud. Het terrein is anderhalve hectare groot en van 7.00 uur in de ochtend tot vaak 22.00 uur in de avond zijn Jack en Marij actief! Dat is eerst en vooral de vissen verzorgen, daarna het onderhoud van het terrein en terras en alles wat daar bij komt kijken. Dat maakt het steeds weer tot een 'goede' en zinvolle dag.

Van varkens naar meervallen

Ook de kinderen zijn bij het werk betrokken en in het hoogseizoen werken er stagiaires op het bedrijf. Dat zijn vaak jongeren die een extra zetje in de rug nodig hebben en ik merk aan Jack dat hij dit een wezenlijk deel vindt van het werk dat hij doet. Ook dat noemt hij duurzaamheid; de kwetsbare mens een kans geven toch mee te doen in de maatschappij. Jack en Marij zijn in 1981 begonnen als klassieke varkensboeren, maar in 1997 brak de varkenspest uit met alle gevolgen van dien. Voor hen het moment om de bakens te verzetten. Zij kozen voor het opzetten van een viskwekerij van meervallen.

Contact met de natuur en de vissen

Jack en Marij halen hun voldoening uit het werken in de ruimte, dicht bij de natuur. Jack is een IVN watergids en hij zet steeds meer in op het geven van rondleidingen in de omgeving van het meanderende beekje de Beerze. Uit de reacties van de vele bezoekers merkt hij dat er veel respect is voor al het moois van de natuur. 'Maar mensen moeten daar wel op gewezen worden', zegt hij. Het meest trots is hij op het werken met kwetsbare jongeren. Door ze in contact te brengen met de natuur, de bloemen, de vlindertuin, de kikkerpoel en natuurlijk ook de vissen krijgen ze een gelukkiger en waardevoller leven en neemt hun zelfvertrouwen zichtbaar toe.

Multifunctioneel boeren

Er is veel veranderd in de land- en tuinbouw maar vooral ook in de veeteelt. 'Ik heb niks tegen grote stallen, maar voor megastallen moet je naar Canada gaan', zegt Jack. Daar is voldoende ruimte, heeft hij zelf geconstateerd. 'De Nederlandse overheid zou juist gezinsbedrijven veel meer moeten stimuleren' vindt hij. De toekomst van de landbouw zou meer gericht moeten zijn op het bevorderen van de samenhang tussen bedrijven en hun omgeving. Kleinschalige gezinsbedrijven kunnen hun bestaansrecht op den duur ontlenuen aan educatieve nevenactiviteiten. Zo worden het 'multifunctionele' landbouwbedrijven. Rust, ruimte en uitleg over hoe een bedrijf werkt zal er toe leiden dat boeren en burgers dicht bij elkaar komen.

Regelgeving als obstakel

Jack en Marij wordt het werken aan zo'n multifunctioneel boerenbedrijf behoorlijk lastig gemaakt. Door ingewikkelde wet- en regelgeving en door onbegrip en onbekendheid van overheidsinstanties worden de mooiste initiatieven soms al in de kiem gesmoord. Jack en Marij hebben hun portie wel gehad en zijn nog lang niet af van allerlei juridische zaken en problemen met de ruimtelijke ordening. Ze vinden dat er bij de rechtbank, gemeente of provincie vaak slecht of helemaal niet naar hen geluisterd wordt.

Duurzaam minstens zo belangrijk als biologisch

Voor Jack betekent duurzaam vis kweken geen medicijnen en antibiotica toedienen, geen chemische bestrijdingsmiddelen gebruiken en zorgvuldig omgaan met water, dat door een ingenieus systeem steeds opnieuw gebruikt kan worden. Duurzaam is minstens zo belangrijk als biologisch vindt Jack. Duurzaamheid heeft voor hem te maken met de zienswijze op mens en maatschappij, het contact met afnemers (onder andere restauranthouders), de beheersbaarheid van het milieu, kloppende verhalen vertellen over de natuur en kwetsbare mensen opnemen in de dagelijkse werkzaamheden.

Van melkveehouderij naar boerderijcamping met terras en escaperoom

Janny spreekt met boerderijcampinghouders Wil en Quirien

Voor veel Nederlandse boeren zat er de afgelopen decennia niets anders op: het was óf groeien óf kopje onder gaan. Melkveebedrijven met 100 of zelfs 500 koeien zijn geen uitzondering meer. Maar boerin Wil en boer Quirien de Vette, eigenaren van Hoeve Bouwlust in Maasland, maakten een hele andere keuze. Toen zij in 1999 als zevende generatie het familiebedrijf van de vader van Quirien overnamen, besloten zij de matig draaiende melkveehouderij nieuw leven in te blazen door ook andere activiteiten te organiseren. Zo was Hoeve Bouwlust een van de eerste bedrijven in de regio die een kampeervergunning aanvraag.

Van camping tot escape room

'Dat vond de gemeente toen nog knap lastig', herinnert Wil zich. Maar de eerste vijftien plekken stonden al snel vol, en de vergunning voor nóg 25 plekken was sneller geregeld. Intussen is de camping slechts één van de vele activiteiten die op de boerderij georganiseerd worden. In de zomer zit het terras vol en spelen bezoekers boerengolf, in de oude melkstal worden kinderfeestjes en knutselmiddagen gehouden. In de omgebouwde schuur worden ijs en yoghurt gemaakt en de boerderij werkt samen met een stichting die autistische kinderen tot rust laat komen op het platteland.

Als ik Hoeve Bouwlust op een mistige vrijdagochtend bezoek, is het dan ook gezellig druk in de grote woonkeuken. 'Het is hier regelmatig de zoete inval', beschrijft boerin Wil. Zoon Peter is met een vriend aan het brainstormen over de volgende escaperoom. De eerste Escape Bus, een avonturenspel waarbij deelnemers door het maken van puzzels uit een oude RET-bus moeten ontsnappen, staat sinds vorig jaar op het terrein. Oma is op bezoek om gezellig bij te kletsen met de kleinkinderen.

Een boerderij met toekomst

En toch nemen Wil en haar man Quirien uitgebreid de tijd om met me te praten over hun trots. Ze geven duidelijk vaker rondleidingen en praten gemakkelijk over hun dagelijkse werkzaamheden, de toekomst van hun vak en de problemen die ze tegenkomen. Boerin Wil voert daarbij het woord, haar man Quirien vult aan waar nodig.

Hoeve Bouwlust onderscheidt zich op nóg een manier van de negatieve trend in de Nederlandse melkveehouderij: de opvolging is al helemaal geregeld. Zoon Peter studeerde elektrotechniek, maar besloot een paar jaar geleden dat hij toch het allerliefst in de stal bij de koeien was. Wil en Quirien hadden toen de melkkoeien al weggedaan en fokten alleen nog kalveren voor andere melkveehouders.

'Wij wilden er eigenlijk toen een einde aan breien', vertelt Wil. 'Dan krab je je toch wel even achter de oren.' Zoon Peter mocht tien melkkoeien nemen, op voorwaarde dat hij een afzetkanaal kon vinden. Voor de grote melkfabriek was de hoeveelheid melk niet interessant, maar gelukkig was daar de coöperatie DelflandZuivel. Dochter Rianne haalde de benodigde certificaten om de melk op de boerderij te kunnen verwerken en zo werd Hoeve Bouwlust weer een echt melkveebedrijf. Naast rauwe A2-melk, gepasteuriseerde melk en yoghurt is er in de zomer ook boerenijs te krijgen.

Rekenen met koeien en mest

Wanneer er te veel melk is, worden jonge kalfjes aangekocht die de melk opdrinken. Dat is trouwens nog een heel gereken. De boerderij moet zich namelijk aan allerlei 'regeltjes' houden, zoals boer Quirien ze noemt. 'Gelukkig', vult Wil aan, 'is mijn zoon erg goed met dat soort dingen. Die zoekt dat zó op de computer op. Dat werd voor ons echt te veel.'

Zo mag er op een bepaald aantal hectare maar een zeker aantal koeien staan, in verband met de mestproductie. Daarbij tellen vier kalveren voor één volwassen koe. 'Volgens mij hadden we vorige jaar één of twee koeien te veel, waar we misschien nog een boete voor krijgen. En tóch moet ik mest halen bij de buurman, dat is toch raar?! Stadsmensen zien boeren volgens mij vooral als vervuilers, terwijl ik toch zie hoe goed het gras groeit als ik heb gegierd.'

Boer als natuurbeschermer

Die 'regeltjes' zijn de reden dat boer Quirien het boerenleven beschrijft als 'vrij, maar dan wel tussen aanhalingstekens'. Hij vertelt dat zijn vader ook al veel aandacht had voor de natuur, bijvoorbeeld voor de vogelstand in de omgeving. 'Maar nu bepaalt de overheid dat je 400 euro krijgt als je drie weken later maait. Ik ben best voor de natuur, maar ik wil wel gewoon kunnen maaien. Daarbij zie ik ook helemaal geen verschil.'

Quirien wordt duidelijk spraakzamer wanneer het over dit onderwerp gaat. 'De overheid bepaalt het meeste; wat je mag verbouwen, hoeveel je mag mesten. Volgens mij vergeten ze wel eens dat die grond nodig is om eten te verbouwen. Dan moeten er weer huizen komen, of bomen, of water voor de natuurbescherming. Maar weet je wat ik het mooist vind? Een veld spruiten of bonen, dát is pas natuur!'

Voortschrijdend inzicht

Ceciel spreekt met zorgboer Hans

De boer met wie ik een keukentafelgesprek heb, is al lang geen boer meer maar bedrijfsleider. Dertien jaar geleden zag hij in dat het glastuinbouwbedrijf van zijn vader een doodlopende zaak was. Steeds meer moeten produceren, met hogere kosten, voor lage prijzen, met steeds meer bestrijdingsmiddelen en uitputting van de bodem. Daar moet een grens aan zitten, dacht hij. Gelukkig kwam er bij de Wageningen Universiteit een Proefboerderij vrij. Ik ben op bezoek bij De Hoge Born, een biodynamische zorgboerderij waar Hans Janssen de bedrijfsleider is.

Winterdag op de boerderij

Helaas lopen de kippen deze dag niet buiten vanwege de recente uitbraak van vogelgriep in de Flevopolder, toch zien ze er gezond uit en wie weet lopen ze niet graag in de sneeuw. Ook de wintergroenten zoals spruiten, boerenkool en prei, staan er mooi bij in het wit besneeuwde veld. De Hoge Born heeft naast volop groenten gewoon buiten in de vollegrond, ook een grote koude kas sinds twee jaar. Vanwege Hans Janssens' afkomst (uit de glastuinbouw) is zijn grootste trots misschien nog wel deze pas gebouwde kas, waar nu de winterpostelein en veldsla welig groeien. Deze bladgroenten zijn tegen de winterse kou bestand, want er wordt niet gestookt in de kas. 's Zomers staat de kas vol met vruchtgewassen zoals komkommer, paprika en allerlei soorten grote en kleinere tomaten. Dit zijn zeer geliefde producten want er zijn niet veel kasgroenten in de regio te vinden.

Directe verkoop aan huis

Op het erf is een grote boerderijwinkel waar al die heerlijke, gezonde groenten, aardappelen en eieren mooi worden uitgestald. In de houten schappen tegen de wand staan vele potjes zelfgemaakte jam, compotes en vruchtensappen. En dat alles zonder bestrijdingsmiddelen of kunstmest, alles voorzien van het SKAL-keurmerk: het keurmerk van gecontroleerde biologische teelt.

Zorg op maat

Behalve tevreden klanten van de winkel, is ook het zien opknappen van de cliënten een belangrijke trots van zijn werk. Hans vertelt dat in elk 'werkgebied' verschillende mensen werken die extra zorg en aandacht nodig hebben bij hun werkzaamheden. In de tuin, in de winkel maar ook in de dagelijkse huishouding werken vele cliënten elke dag. De huishoudgroep zorgt voor de kantine op het erf, daar waar iedereen koffie drinkt en luncht met elkaar. Er wordt goed samengewerkt met een zorginstelling en zo krijgt de zorg er ook gezonde en tevreden mensen voor terug. Het mes snijdt echt aan twee kanten.

Middenin de samenleving

Naast dat de boerderij vaak proeftuin is voor wetenschappers en medewerkers van de WUR (Wageningse Landbouwwuniversiteit) komen er regelmatig scholen uit de omgeving. Er is veel vraag naar excursies op een boerderij, want zoals het nu leeft in onze maatschappij beseffen ook leraren op school dat het voor kinderen belangrijk is te weten waar het voedsel vandaan komt. En je gelooft het of niet maar zelfs ook in Wageningen zijn er kinderen die nog nooit een kip hebben aangeraakt! Of zoveel insecten hebben gezien... en veldsla hebben zien groeien... en zo meer. Hans moet er nog om lachen: toen hij dertien jaar geleden met het idee kwam voor een biologische boerderij, keken vele medewerkers van de Universiteit hem vreemd aan - 'Dat wordt niks, dat alternatieve gedoe'. Wel dus! Voortschrijdend inzicht denk ik dan....

Hoe een Ikea-order het roer deed omgooien

Koos spreekt met kwekers Frank en Monique

Frank ontvangt me in het kantoor van het bedrijf Puur Aroma, waarboven duizenden plastic dozen en bakken staan opgeslagen in zijn loods. 'Wat zit er in die dozen en emmers?', is mijn vraag. 'Naamlabels met gebruiksaanwijzing, helaas van plastic', antwoordt Frank. We gaan snel naar binnen, want buiten is het waterig koud door een stevige noordwestenwind. Het is geen dag waarop er klanten voor de kruiden komen. De klanten komen alleen wanneer het mooi weer is, wanneer ze zin krijgen om in de tuin te gaan werken.

Eetbare biologische kruiden in plastic

Onder het genot van een kop koffie vertelt Frank (54) dat het kantoor het domein van zijn vrouw Monique (52) is. Ze gaan het verbouwen, zodat er meer daglicht binnenkomt. Er zal vloerverwarming komen, draaiend op een warmtepomp die weer aangedreven gaat worden door zonne-energie van de zonnepanelen op het dak. 'Zo duurzaam en zelfvoorzienend mogelijk', zegt Frank, die in 1986 samen met zijn vrouw een vaste plantenkwekerij startte in Honthem, Limburg. In 1991 verhuisden ze naar Margraten, naar de plek waar nu hun biologische kruidenkwekerij staat, met een jaarlijkse productiecapaciteit van een miljoen kruiden. Ieder kruidenplantje zit in een plastic pot met een plastic label en elke zes planten zitten weer in een plastic tray. Plastic is als een doorn in het oog voor Frank.

Pesticide restanten voor Ikea?

De omslag van vaste planten naar biologische kruiden is een heel verhaal, vertelt Frank. In de periode van 2000 tot 2003 stapten ze over naar eetbare kruidenplanten. Dit deden ze volgens een dik boekwerk (de gewasbeschermingsgids), uitgegeven door de Universiteit Wageningen. Hierin staat beschreven hoe te voorkomen dat resten van gifstoffen op planten voor consumptie blijven zitten.

Een order van 23.000 planten van Ikea Zwitserland veroorzaakte de ommekeer in het werken van Frank. Bij controle bleek namelijk dat er van sommige pesticiden te veel restanten waren achtergebleven op de kruiden. Frank begreep er helemaal niets van. Hij had exact gewerkt volgens de richtlijnen, dus ze zouden hem wel verwarren met een andere kweker. Uiteindelijk bleek het geen vergissing van het onderzoeksbureau, maar een foutje in de manier van telen. Doordat de planten in het najaar en de winter werden afgedekt met plastic, kregen ze nauwelijks water en groeiden ze bijna niet. Hierdoor konden de pesticiden niet 'uitgroeien' en 'uitwassen'. Daarom werd er bij de controle een teveel aan gifresten geconstateerd. Gelukkig werd de fout tijdig hersteld en konden de planten alsnog geleverd worden aan Ikea.

Een trotse gelukbrenger

Frank realiseerde zich door dit voorval hoe kwetsbaar het hele systeem was waar ze mee werkten. Hij besloot om volledig over te stappen op biologische, gecertificeerde kruiden. Deze overstap en die naar eetbare kruidenplanten brengt hem de meeste trots; het werk is ook nog eens een stuk leuker geworden. Het eindproduct - de kruiden - is namelijk voor vele mensen een welkome aanvulling. Of het nu gaat om mensen die kruiden op hun balkonnetje willen, of om topkoks die hun gerechten met pure smaken willen verfijnen: hij maakt altijd iemand gelukkiger. Hier wil Frank gemiddeld wel tien uur per dag voor werken en er zijn leven van maken.

Die tien uur per dag was in een bepaalde periode - vooral de laatste jaren - wel twaalf uur en meer, maar Frank en Monique hebben zichzelf nu een strakker schema opgelegd. In principe werken ze van acht uur 's morgens tot vijf uur 's middags. Soms wijken ze daar vanaf, maar dat zijn uitzonderingen. Door dit schema zijn ze efficiënter en raakt de energie niet op. 'Je blijft een stuk helderder en alerter, en dat komt het werk en het plezier ten goede', zegt Frank, toegegeven dat zijn vrouw strikter met het schema omgaat dan hijzelf. Een werkdag is namelijk nooit hetzelfde: er zijn zoveel verschillende werkzaamheden, zoals contact hebben met klanten, koks, cursisten, afnemers en geïnteresseerden; het planten, stekken en het oppotten van kruiden; het verzorgen van instructie en ga zo maar door. Bij goed weer is de dag van Frank bijna altijd geslaagd, want dat schept vreugde in het werk en hierdoor gaat de verkoop van kruiden automatisch beter.

Niemand keek op van gif

De omslag in de publieke opinie met betrekking tot het gebruik van pesticiden is een grote verandering sinds de oprichting van hun bedrijf. In 1986 keek niemand op als je met de spuit over planten ging, maar tegenwoordig krijg je van vrijwel iedere voorbijganger een boze blik als hij een spuit ziet, want daar zal wel zwaar vergif uitkomen. Gelukkig wordt het systeem nu van begin tot einde goed beheerst en krijgen ze zowel aangekondigde als onaangekondigde controles van de keurende instantie (Stichting SKAL). Voor de waarborg van het bio-label is dit belangrijk, zegt Frank. Je moet hier tenslotte op kunnen vertrouwen.

Geld is grootste hindernis

Frank ziet de toekomst echter niet echt optimistisch in: 'We worden wel duurzamer, maar het gaat erg langzaam en met veel schijnbewegingen, met name vanuit de overheid'. Ook de consument speelt een grote rol, want zolang deze nog kiest voor de grote hoeveelheid gifresten op planten en dus niet voor biologische producten, zal verandering zeer traag gaan. Geld is volgens Frank dan ook de grootste belemmering om tot echte verduurzaming te komen. Hij hoopt dat Nederland een voorbeeld gaat nemen aan Denemarken, dat zowel op het gebied van natuurlijke energiebronnen als op het gebied van duurzaam voedsel een stuk vooruit loopt.

Zoektocht naar groen plastic

Frank vindt klimaatverandering een moeilijk thema. Het Nederlandse klimaat heeft zo een grote bandbreedte sinds jaar en dag dat je moeilijk kunt aantonen dat dit door de mensheid komt. Maar of er nu veel en meer regen valt of dat er periodes zijn met grotere droogte, dat kan hij niet met cijfers onderbouwen. Toch speelt duurzaamheid een belangrijke rol in zijn bedrijf en in zijn leven. Zijn magnifieke huis is opgebouwd uit natuurlijke materialen. De vloerverwarming draait op een pellet kachel, zonnepanelen en zoneboilers zorgen voor het warme water en ze vangen regenwater op voor diverse doeleinden.

Frank steekt veel energie in het zoeken naar oplossingen voor het verbruik van plastic bij de potten, labels en trays. Biologisch afbreekbare potten zijn nu nog geen oplossing, omdat de materialen pas bij een temperatuur van meer dan 70 graden industrieel te composteren zijn. Het gevolg is dat ze bij de reguliere kunststoffen terecht komen die dit systeem zullen verstoren, omdat afbreekbare kunststof niet te vermengen is. De zoektocht gaat dus verder, aangezien Frank het belangrijk vindt een goede oplossing te vinden.

Zo is het al mogelijk om plastic te composteren op kamertemperatuur, maar dit is nog duur; hij vindt het wel de ultieme oplossing. De trends van minder vlees en zuivel consumeren en van meer biologisch eten en drinken juicht Frank dan ook van harte toe. Bovendien hoopt hij dat boeren, burgers en overheid in de toekomst gaan samenwerken om tot echte duurzame oplossingen te komen. Mocht hij Milieudefensie hier in de toekomst in kunnen steunen, dan zal hij dit zeker doen. Aangezien Frank en Monique geen kinderen hebben, hopen ze dat er op termijn iemand die in dezelfde duurzame lijn wil werken het bedrijf zal overnemen.

Na nog wat foto's van Frank op zijn bedrijf gemaakt te hebben, stap ik snel uit de gure wind mijn auto in. Ik denk te begrijpen wat Frank bedoelt met de grote spreiding van het weer; in de warme lente kom ik terug voor kruiden.

Wout verruilde zijn kantoorbaan voor 70 groentebedden

Esther spreekt met stadsgroenteboer Wout

‘De Tuinen van West’ liggen even buiten Osdorp. Ik heb wind tegen, een miezige regen slaat in mijn gezicht en maakt het haast onmogelijk om Google Maps te raadplegen op mijn telefoon. Maar stipt twee uur sta ik bij het hek van de Stadsgroenteboer. Heerlijk. Geen verkeer meer. Alleen kleine weggetjes en vriendelijke, handbeschilderde borden.

Kersverse boer

Wout ten Have, de stadsgroenteboer komt ook net aanfietsen. Gehuld in windjack, laarzen en muts. Hij woont zelf ook in de stad, vertelt hij. In Amsterdam-West. Hij pendelt dus op en neer. We parkeren de fietsen en lopen zijn land op. Wout is een kersverse boer. Na jaren op kantoor besloot hij meer buiten en met zijn handen te gaan werken en nu is hij de trotse bezitter en bewerker van 0,4 hectare jonge grond. We kijken uit over groentebedden, over weilanden, slootjes en rijen kale bomen. De lucht is grijs. Winterse schoonheid.

Zelfoogsttuin en groentepakketten

Wout steekt meteen van wal: ‘Dit is allemaal voormalig veengebied’, vertelt hij. Het veen is destijds afgegraven, maar nu is er nieuwe grond gestort, die is maar 70 cm diep. Daaronder stuit je op een bodem van harde, ingeklonken klei. Wout verbouwt groenten voor particulieren- wel meer dan 60 soorten. Hij wil mensen graag verrassen en nieuwe dingen laten proeven. Klanten kunnen bij hem een groentepakket bestellen. Maar ze mogen ook- voor minder- eens per week zelf komen oogsten. Daarmee is de Stadsgroenteboer een CSA -bedrijf: Community Supported Agriculture. Op de jonge grond zijn nog meer bijzondere bedrijfjes verzezen. De buurman verbouwt ook groente maar levert aan de horeca, de buurvrouw heeft een bloemenpluktuin, er is net een wormenkwekerij gestart en naast Wout is een ‘voedselbos’ geplant.

Het werk van één man

We bekijken de boogvormige kas met de verhoogde bedden, waar nog een paar groenten staan die Wout niet meer tijdig heeft kunnen oogsten. Grote kroppen paksoi bijvoorbeeld. Vervolgens lopen we langs de bedden buiten. Zeventig stuks in totaal, elk gewijd aan een plantenfamilie. Wout werkt met een excelbestand waarin hij alle beplantingsplannen kan invoeren. Door permacultuur moet de grond op een natuurlijke manier benut worden zonder uitgeput te raken. Wonderlijk om te bedenken dat dit alles het werk is van één man. En dat in minder dan een jaar tijd! Wout heeft een deeltijd opleiding gevolgd in biodynamische landbouw. Daarnaast leest hij graag veel over zijn vak. Zijn grote voorbeeld is Jean-Martin Fortier, boer, schrijver en pleitbezorger van duurzame landbouw.

Elke groente zijn verhaal

Ik verbaas me over de spruitjes met hun barokke trossen, de prachtige ‘paarse boerenkool’ en de exotisch uitziende ‘palmkool’. Wout plukt er een blad af. Het smaakt haast pittig, erg lekker! Achter alles zit een verhaal. De mooie spruitjes zijn bijvoorbeeld te laat geplant, daarom blijven ze nu over. ‘Als ik iets dit jaar geleerd heb is het dat wel! Als ik hier een fout maak, blijf ik er maanden tegenaan kijken’, vertelt Wout. Ook de natuur werkt niet altijd mee. ‘Er zitten veel beesten’, zegt Wout. ‘Ratten en hazen!’ Hazen kunnen zwemmen of ze springen gewoon over de slootjes heen.

Ondertussen zie ik een rode kat over het land rondstruinen. ‘Die kan je niet voldoende helpen waarschijnlijk?’ wijs ik. “Nee maar er zijn ook buizerds’, gaat Wout verder. Daar zou hij er graag meer van zien om het ongedierte te bestrijden. ‘Hier was niets, het was natuurgebied. Je kunt niet verwachten dat alles meteen in balans is’, zegt hij wijs.

Drukke agenda

Een andere onverwachte hobbel is de drukke agenda van de Amsterdamse tweeverdieners. Wout verbouwt zijn groenten binnen een straal van zes kilometer van Amsterdam, ‘maar volgens Amsterdammers is alles buiten de ring provincie. En mensen hebben simpelweg geen tijd hier eens per week zelf te komen oogsten.’ Ik ben zelf niet anders, eerlijk is eerlijk. Evengoed besluit ik meteen dat mijn man en ik afnemers van de Stadsgroenteboer gaan worden. En dat we zelf gaan oogsten. Natuurlijk! Overigens wil Wout dit jaar ook distributiepunten gaan opzetten in de stad.

Boerenzoon

We besluiten ons gesprek in de caravan, waar ik wat aantekeningen kan maken. Wout gaat de caravan inrichten als kantoortje, maar nu is deze nog in het stadium ‘schuurtje’, gevuld met gereedschap, een tafeltje en een kleine rotan stoel. Ik krijg de stoel, Wout staat in de deuropening. De kat wipt ook naar binnen. Wout is opgegroeid op een melkveehouderij in Overijssel, vertelt hij. Hij heeft zelf van nabij gezien hoe zwaar het is een bedrijf te runnen met dieren, die elke dag aandacht nodig hebben. Dan kun je nooit weg. Daarom is hij daar niet aan begonnen. Zijn ouders staan wel achter zijn landbouwproject en komen soms bij hem op bezoek. Op de vraag of zijn (eventuele) kinderen ook zijn bedrijf moeten overnemen, antwoordt hij met een stellig ‘nee’. ‘Die overname, dat is het probleem, dat drijft hele families uit elkaar.’ Zijn kinderen zouden alleen zijn werk moeten overnemen als ze het oprecht willen.

‘De hele dag knallen’

In de zomer werkt Wout wel 16 uur per dag. Ontbijten, fietsen en dan ‘de hele dag knallen’. Wieden en oogsten zijn dan het zwaarste werk. En ‘s avonds moet hij promotie maken, de administratie doen, zijn mailchecken en de plannen bijstellen. Nu, na bijna een jaar, maakt Wout de balans op. De resultaten zijn gunstig, de klanten zijn blij en genieten van het aanbod van wel 60 soorten groente. Wout is blij dat hij zijn werk nog steeds leuk vindt en bovenal is hij trots: ‘Dat ik dit in m’n eentje uit de grond gestampt heb!’

Op de terugweg regent het nog steeds, maar een prachtige, kraakverse paksoi wappert uit mijn fietstas.

‘Ik ben behalve boer in feite ook slager: ik zie wanneer er teveel bout en te weinig karbonaadje is’

Gerard spreekt met vleesboer Albert

Met een bezwaard gemoed fietst ik naar de boerderij ‘Braams Lamsvlees’. ik, een overtuigd vegetariër, ga een intensieve vleesboer interviewen. Ook het weer sombert mistig mee. Hoe gaat dit aflopen? Ongewild komt de dichtregel in mij op: ‘Uut mist en veen en achterdocht het god de Drent gewrocht’. Het blijkt direct bij de eerste handdruk dat mijn voorgevoelens er helemaal naast zitten.

Eenmaal import, altijd import

Albert Braams, een vrolijke boer van 62, verwelkomt mij hartelijk met de woorden: ‘Ik dacht al, die moet ‘m wez’n, want ik zie dei hier nog wel ‘s langs fiets’n ja’. Geen Drents wantrouwen, zo van: ‘Wel bist dei en wat most dei import van mien?’, maar een open en warm mens dat popelt om over zijn bedrijf te gaan vertellen.

Albert heeft als negentienjarige het bedrijf overgenomen, toen zijn vader plotseling overleed. ‘Ik had graag nog wat door ‘leert en wat verder om me heen ‘keken, maar ja, dat kwam er dus helaas nait van’. Familierelaties zijn erg belangrijk, - dit is Drentenaar eigen - en zo verhaalt Albert in sneltreinvaart waar zijn vader en zijn moeder geboren zijn - vlakbij dus, van wie ze allemaal familie waren, wie zijn ooms en tantes en nichten en neven en achternichten en achterneven zijn, waar ze allemaal wonen. Ik, arme import, kan het niet allemaal bijhouden, maar dat hoeft ook niet. De opsomming illustreert alleen maar dat de samenleving nog hecht is in dit deel van Drenthe, waar nog ‘noaberplicht’ is en waar er naar elkaar omgekeken wordt.

‘Ik ben ook import’, zegt Bernedine, de vrouw van Albert, die mijn gedachten lijkt te lezen. ‘Ik kom uit Gouda en ik spreek ook geen Drents, want dat leer ik toch niet meer en dan moet je het ook niet proberen’. Dat beaamt ik met de nogal klungelige opmerking: ‘Eenmaal import, altijd import’, alsof de Drent niet hartelijk zou zijn tegen nieuwkomers. Tja, voorzichtig misschien, Drentenaar eigen, wat alles te maken heeft met de weerbarstige grondslag waaruit door de eeuwen heen met zwoegen en zweten de vrucht geploeterd moest worden. Dat eist vooral bedachtzaamheid, vasthoudendheid, je niet laten ontmoedigen ondanks tegenslag en sobere oogst. Ofwel: morgen is er weer een dag.

Bedachtzaam en moedig

Albert is een sprekend voorbeeld van bedachtzaamheid, vasthoudendheid, je niet laten ontmoedigen ondanks tegenslag en sobere oogst. Stel je voor: je bent negentien jaar en dan neem je een middelgroot bedrijf van zestien hectare met twintig koeien over! Maar Albert ging ervoor. De schaalvergroting in de landbouw, in gang gezet door Sicco Mansholt - in die dagen landbouwcommissaris in de Europese Unie - had invloed op Albert. Zijn bedrijf was te klein en hij moest hierdoor omschakelen naar een ander product; dat werden schapen en lammeren en later vleeskippen.

Het ging lang niet altijd van een leien dakje. De markt werkte niet altijd mee en ook de banken stonden niet te springen om de noodzakelijke leningen te verstrekken. Met bezieling vertelt hij hoe de ene bankdirecteur geen enkel vertrouwen had in zijn onderneming en hem weigerde te helpen, maar dat een andere bankdirecteur hem de noodzakelijke lening verstreekte ondanks de onzekerheid in de markt, maar met vertrouwen in hem.

Het resultaat mag er zijn. Een bedrijf van naam dat in de wijde omtrek bekend staat als betrouwbaar met een degelijk product. Vol trots en enthousiasme beschrijft hij hoe hij uiteindelijk kiest voor het Flevoschaap en een langzaam groeiende kip die hij meer ruimte geeft, dus geen plof- of turbo-kip. Een product waar geen antibiotica aan te pas komt en dat zeer in de smaak valt bij de consument, maar helaas door horeca en cateraars nog niet gebruikt wordt. Ik heb sinds 1990 geen vlees meer gegeten, maar na zijn enthousiaste relaas en nadat ik zijn prachtige, schone, reukloze kippenstal heb gezien, waar de kippen in alle rust rondlopen, zou ik bijna geneigd zijn weer eens een lekker kippenboutje te verorberen.

‘Ik ben in mijn hart ook slager’

Albert is vooral enthousiast over het concept waaraan hij een belangrijke bijdrage heeft geleverd. Kuikenbroederijen, vermeerderaars, fokkerijen, kippenmesterijen en lokale supermarkten hebben langetermijnafspraken gemaakt over de prijs, kwaliteit en het volume waardoor een grote mate van zekerheid met een goed inkomen gegarandeerd is. Dat hij een vakman is, blijkt uit alles. Zijn bedrijf ligt er keurig bij, de dieren zien er gezond uit en zijn product is naar eigen zeggen zeer gewild. Behalve aan supermarkten in de naaste omgeving verkoopt hij ook vlees aan huis en zijn product, ook halal en kosjer, is ook in trek bij moslims en joden. ‘Behalve boer ben ik in mijn hart ook slager. Ik slacht weliswaar zelf niet, maar ik weet dondersgoed welke stukken vlees smakelijk zijn en hoe er uitgebeend moet worden’, aldus Albert. Dit promoot hij bij verschillende verenigingen in de omtrek.

Mest en milieuproblematiek

Helaas kan hij zijn potstalmest van de lammeren en schapen niet zelf gebruiken vanwege het teveel aan stro dat er in zit; dat zou de eiwitrijke snede van zijn graslanden ernstig bemoeilijken. Weliswaar is de toekomst onzeker wat betreft de pluimveerechten, maar Albert denkt dat hij binnen deze regels nog zou kunnen uitbreiden. De markt is er, maar gezien zijn leeftijd en de onzekerheid wat opvolging betreft, durft hij een dergelijke investering niet aan.

Op mijn vraag hoe hij staat in de milieuproblematiek, is hij duidelijk: ‘Ik mag mezelf niet biologisch noemen’, maar ik ben voor korte lijnen - weinig transport en CO2 uitstoot - en voor uitbreiding van de lokale markt waarbij de grote multinational uitgeschakeld zal worden’.

Verder is hij tot mijn verrassing zeer positief over het werk van Milieudefensie en andere milieuorganisaties, die naar zijn zeggen door hun invloed op maatschappij en politiek hem indirect het goede pad op hebben gestuurd. Hij zou geen Drent zijn om daarbij wel op te merken dat ‘jullie’ wel eens teveel doordrammen.

Door zijn enthousiasme en onderhoudende gesprek is de tijd ongemerkt ruimschoots verstreken en ik moet echt gaan. We nemen hartelijk afscheid. De lucht is opgeklaard, de mist is uit mijn gemoed verdwenen, maar ik besluit al fietsend en fluitend: ik blijf toch vegetariër.

Boer M. ziet het niet meer zitten

Jelmer Wijma spreekt met boer M.

Ik spreek met Boer M. in zijn woonhuis in het Noord-Brabantse Vught, in aanwezigheid van zijn vrouw. M. is 71 jaar en in 2006 gestopt met het actieve leven als boer. Hij helpt sindsdien mee in het bedrijf van zijn zoon. Als ik M. vraag of ik zijn naam voluit zal vermelden in het stuk, zegt hij dat dat niet hoeft.

Boer M. was 34 jaar lang een traditionele veehouder (100 varkens en 60 koeien), en bezat 45 hectare land. Hij had geen personeel in dienst en werkte twaalf uur per dag, zeven dagen per week. De biggen mestte hij op tot acht weken en verkocht ze daarna door om te laten verhandelen.

Trots op eigenhandige opbouw

De Brabantse boer nam het bedrijf over van zijn vader in 1972. Drie jaar later verbouwde hij het eigenhandig, zonder gebruik te maken van andere arbeidskrachten. Die vond hij veel te duur. Hij is er nog steeds trots op dat hij het bedrijf zelf heeft uitgebreid en verbouwd. Hij kijkt er met tevredenheid op terug dat hij het kon laten groeien.

Neerwaartse spiraal

Op de vragen over het boerenbestaan heeft M. een uitgesproken mening: de landbouw en het boerenbedrijf zitten in een neerwaartse spiraal en hij ziet niet hoe dit ooit nog goed komt. 'Vroeger was het in zoverre beter dat er geen of minder regels waren die je als boer in je bedrijfsontwikkeling hinderden. De dieselprijs was lager en je had ook genoeg aan een trekker van 23 pk. De bedrijven waren gewoon kleiner. Voor iemand die nu het vak van boer wil gaan uitoefenen is het een slechte tijd. Je zit door de leningen tot over je oren in de schuld, en je krijgt te weinig voor je producten', zegt hij.

Canada

Op mijn vraag wat er dan moet veranderen antwoordt de voormalige veehouder: 'De melkprijs zou omhoog moeten. Tot 2015 was er een melkquotum. In 2017 is er een fosfaatquotum ingesteld. Mijn voorkeur is om tien procent af te romen bij verkoop zodat er langzaam een vermindering tot stand komt. Ook moeten bedrijven kunnen groeien, maar dat kan helaas niet in ons land. Daarvoor zou je bijvoorbeeld beter in Canada kunnen zitten. Daar werken ze om te leven, terwijl wij hier leven om te werken.'

Grond is schaars en te duur

Ook de grondprijs voor startende boeren vindt hij te hoog. 'Als er al grond vrijkomt, koopt het Brabants Landschap dat op voor €60.000,- per hectare. Daar kan een uitbreidende boer niet tegenop. Veel te duur. Het lijkt wel of de boeren in Nederland weggepest en uitgerookt moeten worden.'

'Stapels regels'

In de leden van de Tweede Kamer en de deskundigen in het provinciehuis heeft hij weinig vertrouwen. 'Zij weten niet wat er leeft en bovendien stemmen ze als stemvolk. Ze hebben best hersens, maar geen verstand van dit vak. Het enige wat ze doen is regels maken die nergens op slaan.' M. houdt zijn hand op borsthoogte. 'Stapels regels', zegt hij.

CO₂-uitstoot valt reuze mee

Boer M. ergert zich dus mateloos aan alle regels die worden opgelegd. 'Zo was er laatst een controle op een depot voor zoutopslag. Eerst moest al het zout eruit gereden worden, vervolgens werd een scheurtje in de vloer ontdekt en gedicht, waarna als het zout weer kon worden teruggestort. Terwijl even later het zout toch al moest worden uitgereden vanwege de vorst. Waanzin!'. Ook de uitstoot van CO₂ valt volgens hem reuze mee. 'CO₂ zit overal; in deze stoel bestaat het in een vaste vorm, en buiten in een gasvorm. Wat maakt dat nou uit?'

Hoezo, minder vlees eten?

Duurzamere landbouw ligt voor deze boer ver weg. Minder vlees eten? Dan krijgt de boer nog minder inkomsten, is zijn visie. En kraaien, meeuwen en vossen zouden meer bejaagd of gevangen moeten worden, want je ziet geen vogel meer. Daarnaast ziet hij nog een ander probleem: 'Hier op de N65 rijden elke dag allemaal auto's. Van mensen uit Den Bosch die komen werken in Vught en van mensen uit Vught die gaan werken in Den Bosch... Laat ze dat maar eens omdraaien door de kilometervergoeding af te schaffen.' Ook het feit dat wij bloemen kopen uit Ethiopië en boontjes uit Kenia is hem een doorn oog. Maar op mijn vraag of we dan niet beter zoveel mogelijk de producten kunnen eten die het seizoen voortbrengt zegt hij: 'Maar je wilt toch ook niet in de winter elke dag kool, uien en prei eten?'

Aan een draadje...

Aan het eind van het gesprek heeft boer M. nog één bespiegeling: 'Wij zijn volledig afhankelijk van elektriciteit. Als die uitvalt kunnen we niets meer; ons leven hangt aan een draadje...'

Wanneer ik besluit om op te stappen zegt zijn vrouw in het voorbijgaan: 'Zo, hij heeft weer eens lekker kunnen mopperen!'

Stedeling zoekt tuinder

Yvonne spreekt met tuinder Freek en PR-medewerkster Anne

In 2013 zijn een aantal burgers een initiatief gestart dat bijdraagt aan een andere manier van voedselproductie en -consumptie, op economisch, sociaal als ecologisch gebied. De doelstelling van deze corporatie is: weten wat je eet, samen zorg dragen voor vers voedsel, zorgen voor de aarde, nu en voor later. Voor dit gesprek ontmoet ik eind januari, als het seizoen nog niet begonnen is, twee medewerkers in de voormalige brandweerkantine midden in het centrum van Maastricht. Ik spreek daar met PR-medewerkster Anne Lefevre en tuinder Freek Mennen die beide werkzaam zijn voor de LOCOTuinen (LOkaleCOproductie) Maastricht. We nemen er een ontbijt en een glas gemberthee bij, lekker warm en behaaglijk.

Boer zoekt vrouw maar dan anders: stedeling zoekt tuinder

LOCOTuinen is een initiatief uit 2013 en is geïnspireerd op de groeiende internationale CSA beweging. CSA staat voor *Community Supported Agriculture*, kort gezegd een zelfoogst-akker voor een lokale groep mensen die samen de verantwoordelijkheid deelt en betrokken is bij de eigen voedselproductie.

De Maastrichtse variant is, na twee jaar voorbereiding, uitgegroeid tot een uitgekristalliseerde organisatie en heeft eind 2014 genoeg leden gekregen om concrete stappen te kunnen ondernemen. Ze pacht een stuk grond van 2,2 hectare van WML (Watermaatschappij Limburg) aan de buitenrand van de wijk Heer en het bestuur gaat op zoek naar een tuinder die het allemaal waar kan gaan maken. De nieuw te werven tuinder krijgt alles op een blaadje gepresenteerd: grond, afnemers, werkkapitaal, een vast basissalaris en zeer goede zin bij iedereen. Wie vinden ze? Freek, 23 jaar oud, een net afgestudeerd tuinder aan de Warmonderhof met ervaring in het ecologisch tuinieren; hij is bovendien razend enthousiast.

Een bundeling van krachten

De leden van de LOCOTuinen hebben medezeggenschap over de tuin en investeren in de grond. Ze denken mee en dragen bij aan het welslagen van de tuin. Met elkaar delen ze de kosten van de vereniging. Daarvoor betalen ze vooraf een vergoeding aan de vereniging.

Daarnaast betalen de leden voor een oogstabonnement van een bepaalde maat. Je deelt daarmee in de oogst (groenten, fruit, kruiden, bloemen) volgens het principe van georganiseerde zelfoogst. Het oogstseizoen tussen april en januari duurt ongeveer 32 weken. Met de opbrengst van de abonnementen bekostigen ze jaarlijks de tuinexploitatie, zoals bemestings- of compostkosten, de aanschaf van plant- en zaaigoed, de pachtkosten van de grond en een reële ondernemersvergoeding voor de tuinder.

Samen werken aan lokaal, gezond en eerlijk voedsel

In de doelstellingen van de coöperatieve vereniging LOCOTuinen Maastricht staat: 'geeft mensen de mogelijkheid tot het herontdekken en herstellen van de verbinding met ons voedsel, de natuur en elkaar en het bepalen van onze eigen verantwoordelijkheden daarin'.

Anne, beroepsfotograaf en betrokken vrijwilliger, heeft een goed gevoel over haar bijdrage aan een betere wereld. Ze steekt graag haar tijd in het verbinden van mensen met hun voedsel en ze helpt hen hoe ze via de LOCOTuinen op lokaal niveau voor het milieu kunnen zorgen. Met het pr-werk voor de tuinen maakt ze de afstand kleiner tussen de boer, het voedsel en het economische systeem.

Freek houdt van de combinatie van het tuinwerk en de sociale betrokkenheid en de goede energie in de corporatie. Zeker tijdens het zelfoogsten, wanneer hij daadwerkelijk ziet in welke monden de gewassen terecht komen. Hij geniet van de sociale interactie. 'Dat is heel anders dan de gewassen naar de veiling brengen voor een onzichtbare consument', aldus Freek. Nu krijgt hij direct een reactie op de producten: 'Wat smaken de boontjes lekker, Freek!'.

Beiden geven aan dat alle leden op een verantwoorde wijze mee bepalen en delen in zowel de overvloed van sommige gewassen als in de verliezen, in de vorm van misoogst. Ook dat geeft Anne, Freek en alle andere betrokkenen een goed gevoel. Uiteindelijk is dat winst voor iedereen, inclusief voor het milieu.

Een boerenbedrijf is als een orkest: alles moet in harmonie zijn

Margriet spreekt boeren Joni en Lucia

Joni Santing en Lucia Meyling runnen ruim 25 jaar samen een biologisch landbouwbedrijf. Ze komen geen van beide van een boerderij en hebben elkaar leren kennen op de Warmonderhof in Kerk Awezaath, een landbouwschool voor biologisch-dynamische landbouw. Zij zijn allebei 51 jaar.

De boerderij in Ruinerwold, Drenthe, huren ze van een mevrouw in de buurt die veel meer boerderijen verhuurt. Er hoort veertig hectare land bij. Daarnaast is er een samenwerking met Natuurmonumenten en de WMD, waar ongeveer 30 hectare wordt gebruikt. Het is heel schraal gras waarop nooit kunstmest is gestrooid. Het wordt over het land gestrooid om het humusrijker te maken. Het is vooral voor akkerbouw, zoals haver, gerst, rogge, boekweit. Het bedrijf is helemaal zelfvoorzienend en het vee krijgt producten die zelf verbouwd worden. Ook huttetut of koolzaad wordt verbouwd. Er wordt olie uit geperst voor brandstof voor de tractor. Joni heeft daar zelf een pers voor.

De kinderen hebben van kleins af aan meegewerkt

De boer en boerin werken ieder zo'n zestig uur per week op het bedrijf. Hun drie schoolgaande kinderen hebben van kleins af aan meegewerkt. Ze zijn helemaal in het bedrijf opgegroeid. De meisjes, nu 19 en 17 jaar, hebben al jong het melken geleerd, zelfs zodanig dat zij als betaalde kracht gaan melken bij boeren in de buurt. De zoon, 14 jaar, doet graag technische klussen en werkt elders op een kruidenbedrijf. Op dit moment worden er 35 koeien gemolken. Er kunnen vijftig koeien gemolken worden, maar de fosfaatregeling is ook op dit bedrijf van toepassing, terwijl hier heel anders gewerkt wordt. Er is geen sprake van een fosfaatoverschot op dit bedrijf, maar er moet wel vee afgestoten worden. Ze moeten zonder pardon bijdragen, zodat hun gangbare collega's de derogatie behouden! Dit tot grote ergernis van Joni en Lucia. Ze hebben er al veel brieven over geschreven, ook nu is er weer één onderweg, en ze zijn bij de rechter geweest. Wat een overlast, wat gaat daar veel tijd en energie in zitten!

Dirigent van je eigen bedrijf

Wat maakt het boeren zo leuk voor je?, vraag ik de boer, het bovenstaande even niet meegerekend. Joni: 'Dirigent zijn van mijn eigen bedrijf, zorgen dat het klopt, steeds weer iets nieuws bedenken, uitvinden en dan hopen dat het goed gaat. Het is net als in een orkest: het moet in harmonie zijn en als dat lukt, dan ben ik daar trots op.'

Naast het melkvee zijn er scharrelvarkens, kippen, een veld aardbeien, een kas waarin alle soorten groenten worden verbouwd die in hun eigen-aan-huis-winkel worden verkocht, evenals zuivel, vlees van eigen vee, eieren, brood, jam en wijn. Lucia doet die verkoop op woensdagochtend en vrijdagmiddag.

De mestverwerking op dit bedrijf is niet gecompliceerd: de ruwe mest uit de ingestrooide hellingstal wordt in het vroege voorjaar verspreid over alle grond van het bedrijf. Er is praktisch geen vloeibare mest, zodat er eens per jaar maar een summere hoeveelheid geïnjecteerd hoeft te worden. De biologische landbouw is geen voorstander van steeds die zode doorsnijden, zoals met injecteren gebeurt. Het verstoort het bodemleven. De vaste stalmest zorgt juist voor het activeren van het bodemleven door de koolstofkringloop.

Belang niet meten aan gangbare collega's

De gangbare landbouw is erg gericht op veel produceren voor weinig geld. Slechts dertig procent is voor binnenlands gebruik. Niet de melk van deze biologische boer! Die gaat naar een fabriek in de buurt, maar toch gaat ook daarvan een deel naar het buitenland, bijvoorbeeld naar Duitsland. De boer heeft onlangs besloten zijn melk in de toekomst te leveren aan een biologische melkpoule. Hier wordt alleen maar biomelk verhandeld. Met als voornaamste reden dat hij zijn belang niet hoeft te delen met en te meten aan de gangbare collega's.

Nu recent het melkquotum is afgeschaft en er veel meer melk op de markt is gekomen, is het aantal regels toegenomen, zoals onder andere vanwege de fosfaatproblematiek. Joni: 'Dat thema is zo ingewikkeld dat ik me er niet aan waag om het uit te leggen, er zijn zelfs boeren die het zelf niet begrijpen.' Joni is blij dat er weer een minister van Landbouw is. Hopelijk gaat zij zich serieus bezighouden met die enorme papierwinkel en andere problematiek in de agrarische wereld en bovenal zal ze een lange termijn visie moeten ontwikkelen, want die is er niet. Er wordt maar wat gewipt van het ene naar het andere probleem. En dat ze aandacht heeft voor produceren voor de binnenlandse markt, ook in Duitsland en Frankrijk wordt daar hard aan gewerkt.

De consument moet meer weten

Een gesloten kringloop in de landbouw is van belang. Het moet meer biologisch. De consument moet meer weten over het tot stand komen van de producten. Dat is mede een taak voor de overheid. Er komen soms mensen op het bedrijf die het erg vinden dat de boer zijn eigen vee slacht, terwijl ze daarna thuis gezellig een lapje vlees op de barbecue leggen?!

Wat de betere melkprijs betreft en de actie daarvoor: Joni heeft twijfels of dat geld inderdaad bij de individuele boer terecht komt, misschien moet Milieudefensie dat nog eens goed uitleggen. Joni vindt Milieudefensie een goede organisatie, maar zowel Joni als Lucia willen er niet meer actief aan mee doen, afgezien van dit verhaal. In het verleden hebben ze zich er veel mee beziggehouden, maar ze willen geen energie meer steken in het vergaderen en inspreken. Zij doen hun best op hun eigen bedrijf om verantwoorde producten te produceren en daarmee een belangrijke bijdrage te leveren aan een gezond voedselpakket en een schonere aarde.

Nederland is te klein voor zoveel dieren

Tot slot wordt de opmerking gemaakt dat Nederland te klein is voor zoveel dieren. Als we ons meer op het binnenland richten, zou het veel makkelijker worden. En dan minder exporteren, als je alle kosten en opbrengsten naast elkaar zet en werkelijk alles meerekent, dan blijft het de vraag of we er veel mee verdienen.

De Nieuwe Ronde: een zelfpluktuin is het nieuwe werken

Ceciel spreekt met akkerbouwer Klaas

Regelmatig fiets ik binnendoor van Bennekom naar Wageningen. Een oud smal weggetje langs de stuwwal. Aan deze ouderwetse weg liggen wat boerderijtjes, een paar gewone huizen en anderhalve hectare van De Nieuwe Ronde, een zelfpluktuin. Meestal zie je een paar mensen de biologisch geteelde groenten oogsten. Laatst zag ik zelfs vijftien tot twintig jonge mensen tegelijk, allemaal zittend, op het land.

Met alle huidige ontwikkelingen van de klimaatverandering, werkloosheid, fipronil, giftige aardbeien, koeien die alweer naar de slacht moeten, dacht ik: is dit het nieuwe werken? Terug naar de bodem? Zien, voelen, weten wat je eet? Wat zouden we toch in dit kleine landje: de hele wereld van voedsel voorzien? Laten we eerst gewoon onze kennis exporteren, zodat iedereen zijn eigen voedsel kan produceren.

Geen megastal, maar wel een megawachtlijst

Ik had me aangemeld als vrijwilliger bij Milieudefensie en ik mocht een keukentafelgesprek houden met boer Klaas Nijhof van De Nieuwe Ronde. Zijn bedrijf loopt fantastisch, hij verdient er met veel plezier en voldoening een goede boterham mee. Op anderhalve hectare! Niks gif of grootgrondbezit en zonder megastal. Hij heeft wel al jaren een megawachtlijst van mensen die zich willen abonneren, om ook van de vruchten van het land te kunnen plukken. Maar de ruimte is natuurlijk beperkt, vandaar de wachtlijst.

Overigens was de boer ook vooral trots. Op zoveel tevreden mensen, die betrokken zijn bij het jaarlijkse teeltplan en met veel genot hun eigen verse maaltje oogsten van het vruchtbare land. En alles biologisch, zonder enig bestrijdingsmiddel of kunstmest: aardappels, groenten, fruit en kruiden. Dat is toch mooi werk: dichtbij huis je eigen gezonde voedsel produceren. Voor zowel boeren als burgers. Is dat het nieuwe werken?

Van CSA naar zelfpluktuin

Of is Community Supported Agriculture, afgekort CSA, het nieuwe werken? Community Supported Agriculture is een samenwerking tussen boer en consument, waarbij oogst en kosten worden verdeeld en de prijsvorming transparant is. Dat is dus precies wat De Nieuwe Ronde doet. Twintig jaar geleden begon Klaas Nijhof met een stuk land, gekocht van de erfenis van zijn vader. Hij zag wel wat in agricultuur door de gemeenschap ondersteund, maar wilde toch vooral een zelfpluktuin realiseren. In het begin paste dit niet zo in het concept, maar dankzij zijn inzet is de zelfpluktuin nu ook als CSA geaccepteerd.

Iedereen oogst zelf

Jaarlijks overlegt Klaas met de deelnemers om het teeltplan te bepalen. Hij verbouwt aardappels, groenten, fruit, kruiden en bloemen. Alles biologisch, zonder bestrijdingsmiddelen of kunstmest. De mensen oogsten zelf de producten, de boer zorgt ervoor dat ze er staan, ondermeer met zijn kleine trekker. Hij denkt dat iedereen vooral zo tevreden is vanwege de gezamenlijke besluitvorming over het teeltplan en omdat er zelf geoogst wordt. Dit creëert zowel een sociale betrokkenheid, als een fysieke en psychische betrokkenheid met de aarde en het voedsel.

Het concept van zelfpluktuin binnen een CSA vindt veel navolging (vooral in Vlaanderen overigens). Ook daarop is de boer trots, want er is zo toch weer een nieuw soort bedrijfsvoering. Het is een veel beter alternatief dan de gangbare geïndustrialiseerde, grootschalige landbouw die vooral voor de wereldmarkt produceert en de lokale natuur schaadt.

Zorgboer Dirk-Jan ziet de toekomst met vertrouwen tegemoet

Wouter spreekt met zorgboer Dirk-Jan

Het is die dag typisch eind november in het verstedelijkte Nederland: onder een grauwe hemel staat die ochtend 700 kilometer aan 'langzaam voortrijdend en stilstaand verkeer'. Als ik 's middags afgezet ben bij zorgboerderij Nieuw Bureveld in De Bilt onder de rook van Utrecht, kijk ik om mij heen. Achter mij ligt de stad, in de verte de universiteitsgebouwen van de Uithof, direct voor mij stallen, schuren, een landwinkel en een grote zwarte hond die mij vriendelijk verwelkomt. Ik bevind mij opeens in een heel andere, agrarische wereld, waar de stad tegelijkertijd heel dichtbij en heel ver weg is.

Zorgboer Dirk-Jan Stelling (54) ontvangt mij met koffie in de kantine, waar ik nog even vertel dat ik hem bezoek in het kader van de 'Van Erf Tot Erf'-campagne van Milieudefensie en uitleg wat die campagne inhoudt. Intussen is ook een hulpboer aangeschoven, evenals Janneke, die de tuinderij onder haar hoede heeft. De tuinderij blijkt een van de onderdelen te zijn die schuilen onder de paraplu van Nieuw Bureveld. De boerderij met 18 hectare eigen grond en 22 hectare pachtgrond, werd in 2000 door Dirk-Jan en zijn vrouw Martine Wismeijer overgenomen van schoonvader en veehouder Wismeijer. Die komt ook na overname elke dag wel even over het erf en draagt daarbij zijn kennis over aan Dirk-Jan, van huis uit zelf geen boerenzoon.

Geschiedenis

Nadat al voor de overname het melkquotum was verkocht, besloten Dirk-Jan en Martine op vleeskoeien over te gaan, aanvankelijk Belgische Witblauwe koeien, zo'n 65 in totaal, maar kort geleden aangevuld met ca. 25 prachtige oudhollandse Brandrode Runderen die van voorjaar tot herfst op de pachtgrond van het nabije Sandwijck te vinden zijn. Het vlees van de koeien wordt verkocht in de eigen landwinkel 'de Hooierij', net als de producten van tuinderij 'de Groene Steen'.

Maar zonder de opbrengsten uit de zorg voor mensen met een beperking, zouden vleeskoeien en landwinkel samen toch onvoldoende inkomen hebben gegenereerd. Intussen draaien er elke dag gemiddeld zo'n twee à drie 'hulpboeren' met veel plezier mee op de zorgboerderij. 'Onze bedrijfsvoering lijkt een beetje ingewikkeld, maar het draait allemaal prima!', aldus Dirk-Jan. 'Ik ben best blij met al die levendigheid op het erf. Het doet me goed te zien dat mensen het hier naar hun zin hebben, meer greep krijgen op hun leven en meer vertrouwen in eigen kunnen.'

Nederland-agrarisch-kennisland-idee

Na zijn hogere landbouwopleiding is Dirk-Jan nu zo'n dertien jaar werkzaam als boer. Het is hem in die tijd gelukt het bedrijf een gezonde toekomst te geven en dat stemt tevreden. Maar de agrarische sector als geheel heeft het volgens hem zwaar in het verstedelijkte Nederland. Hij vraagt zich af hoeveel levensvatbare boerenbedrijven een klein land als Nederland eigenlijk kan herbergen. 'Misschien moeten we het meer gaan zoeken in het 'Nederland-agrarisch-kennisland-idee', en in het exporteren en 'vermarkten' van die agrarische kennis', oppert hij.

Hij merkt daarbij op dat de laatste jaren het omgevingsbewustzijn binnen de landbouw en veeteelt behoorlijk is toegenomen. Het idee pas te maaien in mei - in plaats van midden in het broedseizoen - om de weidevogels te sparen, begint bijvoorbeeld langzaam gemeengoed te worden. Zelf maait Dirk-Jan al lang niet meer zo vroeg in het voorjaar, terwijl dat vroeger overal gewoon gebeurde. 'Als je in mei maait, zit er veel eiwit in het gras en is het van uitstekende kwaliteit. Ik maai daarom ook in mei, maar niet alles tegelijk, in fases.'

Ook wordt er onder boeren veel bewuster omgegaan met voer en mest. 'We proberen zelf onze koeien zoveel mogelijk bij te voeren met voer van eigen land, naast de gangbare soja. Maar dat kan of wil niet iedere boer. En ja, van mest is er al snel gewoon veel te veel, vooral voor de meeste melkveehouders. Als je die mest kwijt wil, moet je meestal veel meer land hebben dan je hebt, maar voor Nieuw Bureveld (40 hectare en 90 koeien) geldt dat gelukkig niet'.

Rondleiding

Tijdens de rondleiding over het bedrijf nemen we een kijkje bij de koeien in de stal. Het valt me op dat de meeste Belgische Witblauwen hun hoorns niet meer hebben. 'Dat we niet alle koeien hun hoorns kunnen laten houden, vinden veel mensen vreemd. Maar in de beperkte ruimte van de stal vormen gehoornde koeien een gevaar voor elkaar. Er is te weinig 'uitwijk' en in de strijd om de macht verwonden ze elkaar voor je het weet.' De brandrode koeien blijken hun hoorns nog wel te hebben. Maar deze zeer resistente runderen (echte 'buitenbeesten' zijn het) gaan zodra het kan weer naar buiten, waar ze volop de ruimte hebben. 'Wat een prachtige beesten zijn dat toch!', merk ik nog op, en denk daarbij tegelijk: eigenlijk spijtig dat ook zij naar de slager gaan, weliswaar na minstens drie jaar buitenleven in de natuurlijke omgeving van een oud landgoed. Maar ja, we zijn hier dus inderdaad op een vleesveebedrijf.

Als levend voorbeeld van een nog steeds moderne 'oude methode' bekijken we tenslotte de oude potstal. Het verdiepte deel daarvan vult zich langzaam met een mengsel van mest en stro, het 'oppotten', waardoor er in het voorjaar zeer goede (rijke en gerijpte) mest beschikbaar is voor bijvoorbeeld de tuinderij. Zo ging het al in de Middeleeuwen, maar nu is deze methode bijna weer een innovatie. 'Potstalmest is veel beter voor de grond, omdat de bestanddelen eruit heel geleidelijk de bodem voeden en verrijken. Een heel ander verhaal dan het uitrijden en injecteren van mest!', vertelt Dirk-Jan.

Met het gevoel dat ik in korte tijd veel geleerd heb, neem ik afscheid van Dirk-Jan. Ik denk dat hij zijn bedrijf inderdaad toekomst heeft gegeven, juist door te kiezen voor een diversiteit aan activiteiten die op een vloeiende wijze met elkaar zijn verbonden. Zijn vertrouwen in die toekomst lijkt mij gerechtvaardigd. Boris, de grote zwarte hond, doet mij weer uitgeleide. Die begrijpt het ook.

Het is een beestenboel op Kloosterhof

Huug spreekt met melkveehouder Louis

Kloosterhof is een monumentale hoeve die direct aan de rand van de stad ligt. De boerderij wordt van de stad gescheiden door een intensief wegennet wat enkele jaren geleden is aangelegd. De huiskavel van de boerderij wordt aan de andere zijde begrensd door de Maasnielderbeek die een paar kilometer verder ontspringt. Boer Louis gelooft niet in verdere intensivering van zijn bedrijf, dus kijkt hij naar andere manieren om zijn bedrijf te ontwikkelen. Op zijn erf zit tegenwoordig dan ook een goedlopend kinderdagverblijf.

Twee broers, de vader en oom van Louis Cox, werkten vroeger samen op de Kloosterhof. Vader hoofdzakelijk in het bedrijf, terwijl oom daarnaast veelal in besturen vertegenwoordigd was. Hij was daardoor vaak aan de vergadertafel te vinden en werd dus ook wel een vergaderboer genoemd. De hoeve is inmiddels voor de moderne agrarische bedrijfsvoering niet meer geschikt. De zoon van Louis is enkele jaren geleden afgestudeerd van de HAS en werkt nu ook op het bedrijf. Het is daarmee echt een familiebedrijf.

Aan de andere kant van de straat, direct tegenover de monumentale hoeve, is een boerderij met bungalow gebouwd. De stal is twintig jaar oud, maar wel voorzien van nieuwe technische voorzieningen, zoals een krachtvoerautomaat en twee melkrobots. De computer herkent elke koe via een chip, registreert de melkgift en baseert daarop de hoeveelheid krachtvoer die de koe krijgt. Louis op zijn beurt kent van alle 115 melkkoeien ook de naam.

Geen voorstander van krachtvoer over grote afstand vervoeren

Aan het voerhek krijgen de koeien ruwvoer. Het streven is dat elke koe maximaal ruwvoer opneemt, zodat zo weinig mogelijk krachtvoer verstrekt hoeft te worden. Een belangrijke reden daarvoor is dat Louis er geen voorstander van is dat de grondstoffen voor het krachtvoer over zo'n grote afstand vervoerd moeten worden. Een argument waar ook milieuorganisaties zich goed in kunnen vinden.

Het melkvee heeft de mogelijkheid naar buiten te gaan, maar beweiding is geen doel op zich. Het blijkt dat het melkvee als ze in de wei lopen minder vaak de melkrobot bezoeken. Dat heeft een nadelig effect op de melkproductie. Als het te warm is of flink regent blijven de koeien bovendien liever binnen. Voor het comfort van de koeien is een rij bomen geplant zodat zij een lekker schaduwplekje hebben. Louis vindt dat de bomen ook het landschap verfraaien en verricht zelf het landschapsonderhoud.

Verdere uitbreiding, intensivering of verbreding

Louis is van mening dat een agrarisch bedrijf voor de keuze staat tussen een verdere uitbreiding, een intensivering of verbreding van de bedrijfsdoelstelling. De Kloosterhof heeft toestemming om uit te breiden, maar daar wordt vooralsnog niet voor gekozen. Louis is geen voorstander van een verdere intensivering. Hij vindt het geen goede zaak dat Nederland in productievolume het tweede agrarische exportland is. Dit omdat de kleine oppervlakte van ons land noodzaakt tot een zeer intensieve bedrijfsvoering. Louis kiest mede vanwege zijn afkeer voor een verdere intensivering bewust voor een verbrede doelstelling van het bedrijf.

Op twintigjarige leeftijd is Louis een maatschap met zijn vader begonnen. Nadat Louis trouwde en zijn kinderen naar het kinderdagverblijf bracht, concludeerde hij dat de kinderen daar wel erg weinig bewegingsruimte hebben. Dat wilde hij anders doen en er werd besloten om op het boerenbedrijf een kinder- en buitenschoolse opvang te beginnen. Het kreeg de naam Beestenboel.

Samen het bos intrekken

Momenteel is de kinderopvang qua omzet belangrijker dan de agrarische tak van het bedrijf. Er werken vijftig mensen wat ongeveer veertig fte betekent. De kinderen bevinden zich in een mooie omgeving waarvan veel gebruik wordt gemaakt door bijvoorbeeld samen het bos in te trekken. Zelfs een kampvuur behoort tot de mogelijkheden. Ze mogen, onder begeleiding uiteraard, ook in de stallen van de boerderij komen. Dit gebeurt vanwege de veiligheid uitsluitend als er niet met de tractor in de stal of op het erf gewerkt wordt.

In verband met de opvang van de kinderen zijn twee bedrijven aangekocht: de Heisterhof en Gasthuishof. De Heisterhof is een monumentale hoeve die na jarenlange leegstand helemaal vervallen was. Louis heeft deze hoeve in overleg met Monumentenzorg gerestaureerd. Hij woont in het woongedeelte en het andere gedeelte wordt gebruikt voor kinderopvang. De Gasthuishof is een voormalig varkensbedrijf wat inmiddels verbouwd is voor buitenschoolse opvang. In de toekomst zal in de naastgelegen schuur ook jongvee ondergebracht worden.

Dichtbij de natuur

Louis is van mening dat hij een mooi vak heeft. Dit omdat hij zelfstandig is en dicht bij de natuur staat. Hij vindt het bijzonder de kans te hebben gekregen het bedrijf over te nemen. Het is een uitdaging het bedrijf voort te zetten ondanks dat de ruimte daarvoor steeds kleiner wordt. Tegenover beperkingen zoals het voorkomen van schade aan natuur, milieu en volksgezondheid kunnen echter ook nieuwe kansen ontstaan.

Er hangt een prijskaartje aan!

Brigitta spreekt met geitenhouder Alfons

Alfons Breij heeft een geitenhouderij. Na mijn reis door de hagel en natte sneeuw kom ik aan op het erf, waar ik iemand aan het werk zie. Dit blijkt oudste zoon Niels te zijn. Doordat hij er vandaag is, heeft Alfons tijd om met mij te praten.

De omzwervingen voorbij

Ik word binnen uitgenodigd en ik krijg koffie. We gaan in de voorkamer zitten om te praten. Zijn vrouw kan elk moment thuiskomen met de boodschappen. We raken aan de praat over het wel en wee van zijn bedrijf, een bedrijf waar hij trots op is. Na vele omzwervingen, waaronder werkende als veevoeder expert op een proefboerderij in Lelystad, heeft hij uiteindelijk in 2000 de grote sprong gemaakt en heeft hij zelf een geitenhouderij opgezet. Dit ging niet vanzelf, maar nu, 17 jaar later, is het een bloeiend en gezond bedrijf met zo'n 890 melkgeiten, een tiental bokken, jongvee en eenjarige geiten: in totaal zo'n 1200 geiten, inclusief jongvee.

Inventief en positief boeren

Alfons pacht veel land, zo'n 16 hectare. Daarnaast heeft hij acht hectare in bezit. De dieren worden gevoerd met brok, kuilgras aangevuld met pulp van sinaasappelen, appelen of wortelen. Alfons is altijd in voer geïnteresseerd geweest en hij probeert graag dingen uit. 'Waarom eerst het pulp drogen, in brok persen en dan voeren? Ik probeer het gewoon rechtstreeks en dat werkte; het is ook een stuk goedkoper. De geiten vinden het heerlijk en ze doen het er goed op. En erg belangrijk: de kostprijs is laag!'

Als er iets duidelijk wordt in het gesprek, is het de zorg voor het laag houden van de kosten om te kunnen leven en om uiteindelijk weer wat te kunnen groeien. 'Je moet er meer energie in steken om het uit te zoeken, maar dat levert dan wel wat op'. Wat hij het mooiste vindt aan het werk is de diversiteit, de zorg voor de dieren, de machines, de afwisseling en vooral ook de zelfstandigheid. Een goede dag is een dag waarop het hem lukt om weer iets te verbeteren.

Vele handen maken licht werk

Hoe zijn dag er uit ziet? Hij start 's ochtends om kwart over vijf met melken en hij blijft tot aan het avondeten bezig. Hij doet dit niet alleen. Alfons heeft twee dagen per week hulp van zoon Niels en daarbovenop helpt een autistische man hem twee dagen per week. Verder is er nog een stagiaire en in de lammertijd helpt ook zijn vrouw mee. Tegenwoordig moet de berg administratie zelf gedaan worden. Vanwege digitalisering komen er steeds minder erfbetreders, die vroeger nog wel eens hulp boden.

Alfons is een fijne prater. Ons gesprek gaat ontspannen van het ene onderwerp over naar het andere en ik leer veel over hoe hij werkt en hoe hij bezig is om alles gaande te houden. Alfons werkt samen met het Waterschap en hij zit in het overleg van de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO) omdat hij ook graag meewerkt aan verbeteringen in de agrarische sector. Hij is geïnteresseerd in alles wat maar helpt om het bedrijf te verbeteren en om tegelijkertijd goed te kunnen leven, met natuurlijk oog richting zijn zoon die later het bedrijf zal overnemen.

Positieve stimulans van overheid nodig

'Als de consument niet ziet dat er meer betaald moet worden voor duurzame productie, dan gaat het niet lukken. Als de consument toch iedere keer naar het goedkoopste grijpt in de supermarkt, dan kan het niet. Dan kun je heel mooi praten over het milieu, maar dan wordt het geklets. Natuurlijk willen veel boeren best anders te werk gaan, maar dat betekent dat ze (de consument) meer moeten betalen voor producten. Je streven naar milieubewust leven, maar daar hangt wel een prijskaartje aan. Doe vooral wat je er zelf aan kunt doen. Verder kan de overheid helpen door te stimuleren. Je hebt altijd voorlopers nodig. Laat een aantal boeren het uitproberen en als de mensen zien dat het goed gaat, zullen de anderen volgen. Dan kan de overheid meehelpen om het uit te breiden; de overheid heeft een voorbeeldfunctie.

Leefbaar voor iedereen

Gedurende de twee uur dat ik met Alfons in gesprek ben, is zijn zoon bezig met het werk wat zijn vader anders zou doen. Zodra ik vertrek, zal hij onmiddellijk weer in de laarzen stappen. Na dit gesprek begrijp ik een stuk meer van de problematiek die er speelt in deze sector. Ik hoop dat we als samenleving meer ruimte gaan maken voor duurzaamheid en dat we meer gaan investeren om duurzame landbouw beter op de agenda te krijgen.

Als afsluiting lopen we samen over het bedrijf en hij laat me zien hoe het in elkaar zit. Hij leidt me langs de stal met jongvee, de stal met aankomende eerste lams geiten, de bokken en de stal met de melkgeiten: 'Het mooiste zou zijn als we het leefbaar houden voor zowel boeren, recreanten en de natuur, zodat we allemaal een beetje blij zijn. Maar dat is ook meteen het moeilijkste'.

Wat een schapenvacht te maken heeft met bloeiend duizendguldenkruid

Huug spreekt met schaapherder Paul

Paul Silkens is schaapherder en heeft 825 oaien onder zijn hoede. Zijn boerderij ligt aan de Roer, waar hij zijn schapen op twee verschillende percelen laat grazen. Op het ene perceel groeit is het gras dat donkergroen van kleur is, maar op het andere groeien andere grassen en veel kruiden. Het verschil zit hem in de voorwaarden die de terreinbeheerder stelt.

Eksters en schapen

Langs het fietspad Roerdal lopen veel schapen met lammeren. Voor het eerst zie ik enkele eksters meeliften op de rug van een schaap. Later doe ik bij Paul Silkens, de eigenaar van de schapen, navraag over dit verschijnsel. 'Dat zien we regelmatig zowel van spreuwen als eksters, ze nemen wat losgeraakte wol mee', legt hij uit. Paul laat zijn schapen zowel aan de noord- als de zuidzijde van het fietspad grazen. De dieren lopen hier op tien hectare gepacht grasland. Aan de zuidkant van het fietspad gebruikt Paul geen kunstmest of bestrijdingsmiddel. Drijfmest past hij helemaal niet toe. Het gebruik van organische mest beperkt hij tot de uitgereden stalrest afkomstig uit de schapenstal.

De ene berm is de andere niet

Regelmatig loopt er langs het fietspad - aan de verkeerde kant van de afrastering - doodgemoedereerd een lam. Hij heeft ontdekt dat het gras daar malser is en wurmt zich bij herhaling door het gaas. Op andere plaatsen lopen de schapen volgens plan in de berm: 27 hectare van de gemeente en 12 van het waterschap. De schapen, 825 stuks in totaal, bestaan uit verschillende groepen. In april en mei groeit er in korte tijd veel gras, maar de schapen kunnen uiteraard niet overal op hetzelfde moment zijn. Om deze reden lopen de schapen slechts korte tijd in een bepaalde berm en verhuizen dan naar een andere locatie. Het gevolg is wel dat de afrastering vaker verzet moet worden.

Duizendguldenkruid

De schapen verspreiden via hun vacht veel zaden van kruiden. Op sommige plaatsen zie je planten daardoor voor het eerst. Ook komen er bijzondere planten voor zoals sleutelbloem en duizendguldenkruid. De schapen mogen op deze plekken pas grazen na de rijpingsfase van het zaad. Het waterschap stelt andere eisen. De schapen grazen er vaker omdat het gras er kort moet blijven. Het gevolg is dat op het terrein van het waterschap minder interessante kruidenvegetaties voorkomen.

Natura 2000

De boerderij is pas sinds kort een schapenbedrijf, voorheen was het een melkveebedrijf. Veel afrasteringen zijn inmiddels verdwenen waardoor het gebied een meer open karakter heeft gekregen. Het gebied ten zuiden van het fietspad heeft in het bestemmingsplan de status reservaatgebied. Langs de rivier de Roer is een strook aangewezen als Natura 2000 gebied. Dat betekent dat het voor de natuur van groot internationaal belang is. Op afrasteringspalen zie je regelmatig een torenvalk en in de lucht hoor je het karakteristieke geluid van de buizerd. Tussen de vele distels vliegen putters, die ook wel distelvinken worden genoemd, van de ene naar de andere plant. Bij enkele poelen zie je zowel de blauwe als de zilverreiger. De ijsvogel heeft dit water ook ontdekt. De Roer vormt de grens van het terrein. Soms raakt een schaap te water, maar ondanks hun dikke vacht kunnen schapen goed zwemmen. Met hulp van de honden komen ze weer op het goede pad.

Schapenpaspoort

Van elk schaap is een paspoort aanwezig, waarop staat waar zij geweest is en wanneer. Hoe lang graasde zij in een bepaalde berm? Eventuele behandelingen, zoals tegen schurft, ontwormen en het verstrekken van medicijnen staan ook in het paspoort. Door het rondtrekken naar steeds andere percelen is het ontwormen een uitzondering. De schapen die gedekt zijn worden gescand om na te gaan of ze drachtig zijn geworden. In de stal is ook een ziekenboek aanwezig. Schapen die dat nodig hebben krijgen op deze plaats extra voer en verzorging. Nadat ze voldoende opgeknapt zijn gaan ze weer naar de kudde.

Werken in de natuur

Veel mensen verwelkomen Paul met zijn schapen en knopen graag een praatje met hem aan. Het is zijn passie in de natuur te werken, bovendien doet hij met zijn werk ook iets voor de natuur terug. Daarnaast vervult hij een educatieve rol door de omstanders erbij te betrekken. Een andere tak van het bedrijf is de Zorgdragerij. Ongeveer tien mensen met een verslavingsachtergrond krijgen op de boerderij begeleiding. Paul heeft hier geen bemoeienis mee, noch heeft hij last van hun aanwezigheid. Een hiervoor aanwezig persoon begeleidt deze mensen. In feite staat de activiteit los van het bedrijf.

Een toekomst van papierwerk

'In de toekomst zal mijn werk op zich niet veel veranderen', denkt Paul, 'maar de papieren rompslomp neemt nu al schrikbarende vormen aan.' Veel onzekerheid is ontstaan doordat hij het werk moet aanbesteden. Naast onzekerheid zorgt dit ook voor veel extra administratief werk. 'Door klimaatverandering zal het gras in de toekomst harder worden waardoor de schapen het niet zullen eten', voorziet Paul. Op korte termijn blijft de balans met het werken in de natuur positief uitslaan.

De consument geeft de Nederlandse boer een dikke voldoende

Gerard spreekt met fruitteler Wessel

Fruitbedrijf De Woerdt is geen eendenhouderij, mocht u dat denken; een woerd is immers een mannetjeseend. Een woerd is ook de Betuwse equivalent voor wat in Friesland een terp en in Groningen een wierde is. Woerd betekent: door mensen opgehoogd land, geschikt voor bewoning. Fruitbedrijf De Woerdt ligt in de Oost-Betuwe, in het dorpje Ressen vlakbij Bemmelen. Het bedrijf is 20 hectare groot, beplant met voornamelijk appel- en perenbomen en een klein deel kersen en pruimen. De Betuwe is het land van de lichtere (rivier)klei, dat zich bij uitstek leent voor fruitteelt.

Verkoop van de producten

Het fruit van De Woerdt komt via verschillende kanalen bij de consument terecht. In de eerste plaats via de verkoop in de eigen ruime Landwinkel, waar daarnaast een breed assortiment aan voedingsmiddelen, verse groenten en boerendelicatessen wordt aangeboden. Het bedrijf en vooral de Landwinkel zijn een begrip in de omgeving, met name bij inwoners van het rap uitbreidende Lent (Nijmegen-Noord). Ook instellingen in Nijmegen, zoals ziekenhuizen, genieten van fruit en andere agrarische producten uit de regio. De Woerdt werkt daarin samen met andere boeren in Oregional, een coöperatieve groothandel van lokale producten.

Familiebedrijf

De ouders van Wessel zijn het bedrijf begonnen. Wessel heeft het initiatief genomen om in de loop der jaren het oorspronkelijke fruitbedrijf uit te breiden met andere aanverwante activiteiten. Naast het fruitbedrijf en de Landwinkel organiseren zij excursies, appelplukdagen en een jaarlijkse zomerfair. Ook begint en eindigt hier een Klompenpad van 6 kilometer. Verder doen zij actief mee met de ontwikkelingen van Park Lingezegen: een groot natuurgebied tussen Arnhem en Nijmegen.

Volop reactie vanuit de maatschappij

Van buitenaf komen verschillende problemen op de agrarische sector af. Bijvoorbeeld de discussie rondom dierenwelzijn, geurproblematiek in de veehouderij en uitputting van de bodem. Als het gaat om dieren heeft iedereen een mening. Letterlijk en figuurlijk speelt de aibaarheid hierin een grote rol. Al met al zit Wessel als fruitteler iets meer in de luwte als het gaat om het vergrootglas. Natuurlijk spelen er discussies zoals over gewasbescherming en het bodemleven. Ook Wessel maakt zich zorgen over de stand en omgang van het bodemleven. De agrarische sector zet hier sterk op in. LTO Noord (Land- en Tuinbouw Organisatie) is bijvoorbeeld trekker van het project Vruchtbare Kringloop. Verder worden er proeven gedaan voor de fruitteelt door Proeftuin Randwijk en Wageningen UR. Ook het project 'kunstmestvrije Achterhoek' is een krachtige ontwikkeling vanuit de sector zelf.

Samen bouwen

Dit initiatief van Milieudefensie om het gesprek tussen burgers en boeren op gang te brengen, juicht Wessel toe. 'Samen in gesprek over mogelijkheden om de landbouw toekomstbestendig te maken. Daar hoort duurzame voedselproductie bij maar ook oog voor natuur en een goede prijs. Boeren beheren 75% van de Nederlandse grond, wat een groot gedeelte van de samenleving positief waardeert. Het zijn echter relatief kleine actiegroepen die alles op scherp zetten. Bijvoorbeeld Wakker Dier die zich luidruchtig roert, maar helaas niet het gesprek met boeren aan wil gaan.' Hoe het dus niet moet, volgens Wessel. Een voorbeeld dichtbij komt uit zijn winkel. Een klant die achteraf per e-mail verontwaardigd was dat in de Landwinkel wild, afkomstig van de jacht, verkocht werd. Op het antwoord aan die klant om daarover in gesprek te gaan, reageerde de klant 'dat hij die uitnodiging zou doorgeven aan een dieren- actiegroep'. Daar bleef het bij.

Met recht trots

'Ja, boeren zijn trots op hun bedrijf en werk. Velen van hen ontvangen graag bezoekers voor een rondleiding. Bovendien groeit een grote groep mee met nieuwe inzichten en eisen vanuit de samenleving. Dat gaat natuurlijk niet overnacht, maar dat heeft redelijkheid en tijd nodig. Kortom, er is alles voor te zeggen dat boeren en burgers elkaar meer ontmoeten met de bereidheid om een open oog en oor voor elkaar te hebben. 'Op weg naar een duurzame voedselproductie en -consumptie moeten boeren en samenleving elkaar steunen, ze kunnen niet zonder elkaar.'

